

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**HAŞMET'İN TARİH-İ MUHASARA-İ KARS
DER ZAMAN-I AHMED PAŞA ADLI ESERİ
(İnceleme-Metin)**

EMRAH AYDEMİR

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

KASIM 2017

**HAŞMET'İN TARİH-İ MUHASARA-İ KARS DER ZAMAN-I AHMED PAŞA ADLI
ESERİ**

(İnceleme-Metin)

Emrah AYDEMİR

YÜKSEK LİSANS

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Kasım 2017

Emrah AYDEMİR tarafından hazırlanan “Haşmet’in Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa Adlı Eseri (İnceleme-Metin)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN

Türk Dili ve Edebiyatı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Başkan: Prof. Dr. Ahmet MERMER

Türk Dili ve Edebiyatı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN

Türk Dili ve Edebiyatı, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Tez Savunma Tarihi: 23/11/2017

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Hilmi ÜNSAL

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Emrah Aydemir

23/11/2017

HAŞMET'İN TARİH-İ MUHASARA-İ KARS DER ZAMAN-I AHMED PAŞA ADLI ESERİ

(İnceleme-Metin)

(Yüksek Lisans)

Emrah AYDEMİR

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Kasım 2017

ÖZET

Abbâs-zâde Haşmet, 18. yüzyılda yaşamış Klasik Türk Edebiyatı şairlerindedir. Nazım ve nesir alanında eserler vermiş, nükteleri ve hicivleriyle akıllarda yer edinmiştir. 1744 yılında Osmanlı-İran arasında vuku bulan Kars Muhasarası'nı konu alan “*Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*” adlı bu eserin, kendisine ait olduğunu düşünmekteyiz. Daha önce varlığı bilinmeyen ve bilim dünyasına kazandırılmamış bu metin, tarafımızca tez konusu olarak hazırlanmıştır.

“*Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*” bilinmeyen bir eser olması ve Kars'ı kuşatan İranlılara karşı şehrin savunulması hadisesini bir şairin bakış açısıyla edebî bir dille anlatması münasebetiyle önem arz etmektedir. Transkripsiyonlu çevirisi yapılan metin, “şairin hayatı ve eserleri; müellifi, eserin ismi, kaynakları, yazılış tarihi; deyim ve atasözleri, nazım unsurları, tarihî şahsiyetler ve mekânlar; içerik ve olay örgüsü” konuları bakımından incelenmiştir.

Daha sonra tezde 18. yüzyıl Osmanlı-İran mücadelesi, muhasara ile ilgili yazılan diğer kaynaklar hakkında da bilgi verilmiştir. Karşılaştırmalar başlığı altında da *Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*'nın, fetih-nâme türüyle ve yine bu muhasarayı anlatan diğer iki müstakil eser olan Sırrî Efendi ve Osman Sâf'ın eserleriyle karşılaştırması yapılmıştır. Metinde yer alan diğer bütün unsurlar, yukarıda adı geçen başlıklar altında bilimsel yönden incelenmiştir. Böylece *Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*'nın tarihî ve edebî yönü ortaya koyularak bu tez çalışması hazırlanmıştır.

Bilim Kodu : 4.011

Anahtar Kelimeler : Eski Türk Edebiyatı, 18. yüzyıl, Haşmet, Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa

Sayfa Adedi : 163

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Neslihan KOÇ KESKİN

HAŞMET’S WORK TİTLED
TARİH-İ MUHASARA-İ KARS DER ZAMAN-I AHMED PAŞA
(Analysis-Text)

(M.A. Thesis)

Emrah AYDEMİR

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

November 2017

ABSTRACT

Abbâs-zâde Haşmet is a poet of classical Turkish literature, who lived in the 18th century. He wrote poems and prosaic texts and he was also known by his epigrams and satires. It has been considered that the work called *Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*, which is about the Kars Siege that occurred between ottoman and Persia in 1744, belongs to him. This work hasn't been known before, therefore it is chosen by the subject of this thesis.

Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa has had an importance because of being an unknown work and describing the event about the defense of Kars against Persians who surrounded it by a poet’s aspect via a literary language. The text which is translated in transcription has been examined on the account of the topics that the poet's life and work; its author, the work’s name and sources and date of writing; proverbs and idioms, poetic elements, historical figures and places, the content and plot.

In addition in the thesis, information about the struggle between the Ottomans and the Persians and other resources about the siege of Kars is introduced. Furthermore under the title “Comparisons”, *Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa* is compared to the genre “fetihname” and also compared to Sırrî Efendi’s and Osman Sâf’s works, which are also about the siege. Thus *Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa* is examined and evaluated with regard to its literary and historical aspect.

Science Code : 4.011

Key Words : Old Turkish Literature, 18th century, Haşmet, *Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*

Page Number : 163

Supervisor : Assoc. Prof. Neslihan KOÇ KESKİN

TEŞEKKÜR

Tez çalışmaları, tez konusu bulma ve belirlemelerinde; tezin okunmasında, yeniden okunarak kontrol edinmesinde ve bütün diğer aşamalarda hiçbir zaman desteğini esirgemeyen her daim sabırla destek veren ve yardımcı olan değerli hocam tez danışmanım Doç. Dr. Neslihan Koç Keskin'e; metnin ilk aşamasında yardımcı olan Prof. Dr. Ahmet Mermer'e ve Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak'a; tezin metin ve muhteva kısımlarında yol gösteren Doç. Dr. Ayşe Yıldız'a; Arapça beyit ve ifadelerin çevirisinde Hussein Youssef'e; Farsça beyitler ve dizelerin tercümesinde Arş. Gör. Zeynep Dinçer Berdibek'e; tarihî yerlerin doğruluğu ve tespitinde yardımcı olan Doç. Dr. Alper Alp ve Doç. Dr. Oktay Kızılkaya'ya; tarihî şahsiyetlerde yardımcı olan Prof. Dr. Mustafa Alkan'a; teze görüşleriyle katkılarını sunan Harun Ceylan'a metnin okunmasında, kontrolünde, teknik unsurlarda ve diğer tüm aşamalarda yardımcı olan arkadaşım Fatih Özer'e; tarihî bilgilerin tespiti ve doğruluğu konusunda yardım eden kardeşim Erol Aydemir'e ve her daim bana sabır gösteren aileme teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ	viii
KISALTMALAR	ix
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	x
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	3
HAŞMET HAYATI VE ESERLERİ	3
1.1. Hayatı	3
1.2. Eserleri	5
II. BÖLÜM	7
TARİH-İ MUHASARA-İ KARS DER ZAMAN-I AHMED PAŞA	7
2.1. Müellifi	7
2.2. Adı	8
2.3. Yazıldığı Tarih	8
2.4. Kaynakları	9
2.5. Muhteva	10
2.6. Tarihî Şahsiyetler	23
2.7. Tarihî Yerler ve Mekânlar	29
2.8. Savaş ve Teçizatlarına Dair Terimler	33
2.9. Metinde Geçen Manzum İfadeler	34
2.10. Atasözleri ve Deyimler	38
III. BÖLÜM	42
KARŞILAŞTIRMALAR	42
3.1. Fetih-nâme Türü ve Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa	42
3.2. 18. Yüzyıl Osmanlı-İran Mücadelesi (1731-1744)	47
3.3. 1744 Kars Muhasarası'nı Konu Alan Eserler	50
3.4. Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa'nın, "Risâletü't-Târîh-i Nâdir Şah" ve "Risâle" Adlı Eserlerle Karşılaştırılması	51
IV. BÖLÜM	65
METİN VE ÇEVİRİ YAZIDA TAKİP EDİLEN USUL	65
4.1. Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa'nın Nüsha Tavsifi, Tıpkıbasım ve Çeviri Yazılı Metni	65
4.2. Çeviri Yazıda Takip Edilen Usul	66
SONUÇ	68
KAYNAKLAR	70
EKLER	76
DİZİN	158
ÖZ GEÇMİŞ	163

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge 2.1. Mısralar, Beyitler, Müfretler, Kıt'a ve Varak Numaraları	35
Çizelge 2.2. Atasözleri ve Deyimler ve Varak Numaraları	39
Çizelge 3.1. Klasik Fetih-nâme Tertibi ve Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa	45
Çizelge 3.2. Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa ile "Risâletü't-Târîh-i Nâdir Şah" ve "Risâle"	51

KISALTMALAR

A	A nüshası
AKDITYK	Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurulu
AKMB	Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
B	B nüshası
C.	Cilt
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
ET	Erişim tarihi
H.	Hicrî
HBTS	Hayat Büyük Türk Sözlüğü
Haz.	Hazırlayan
İLAM	İlmî Araştırmalar Merkezi
M.	Milâdî
Matb.	Matbaa
Nu.	Numara
ö.	ölümü
s.	sayfa
S.	Sayı
SAV	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TA	Türk Ansiklopedisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	Türk Tarih Kurumu
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
vr.	varak
yy	yüzyıl
Yay.	Yayınları

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Metinde aşağıdaki çeviri yazı sistemi kullanılmıştır:

ا	Aa / Ee	س	Ss
آ	Āā	ش	Şş
أ	د	ص	Şş
ب	Bb / Pp	ض	Ḍḍ / Ḑḑ
پ	Pp	ط	Ṭṭ
ت	Tt	ظ	Zẓ
ث	Ṣṣ	ع	‘
ج	Cc	غ	Ġġ
چ	Çç	ف	Ff
ح	Ḥḥ	ق	Ḷḷ
خ	Ḫḫ	ك	Kk / Gg / Ññ
خوآ	ā	ل	Ll
د	Dd	م	Mm
ذ	Zẓ	ن	Nn
ر	Rr	ه	Hh
ز	Zz	و	Vv / Ūū / Oo / Öö
ژ	Jj	ي	Yy / Iı/ Īī

GİRİŞ

El-hatt bâkî ve'l-ömr fânî

El-abd âsî ve'r-Rabb âfî

Milletlerin/toplumların ilerlemesi, onların geçmişleriyle sağlam bağlar kurup maziyi iyi anlamaları ve bu çizgide geleceklerini güçlü temellere oturtmalarına bağlıdır. Edebiyat, bir milletin geçmiş ile gelecek arasındaki köprüsüdür. Yaklaşık altı yüz yıllık bir birikime sahip büyük bir imparatorlukla beraber şekillenmiş olan Klasik Türk Edebiyatı ise konu açısından geniş, kültür yönünden zengin bir yelpazeye sahip olup zamanla Türk edebiyatının en nadide ve güzel örneklerini vermiş bir alandır. İçerisinde edebî, tarihî, felsefî, siyasi, sosyal, dini, tasavvufu vb. birçok konuda zengin ve önemli eserler barındırmaktadır.

Tez çalışmalarının önemli bir adımı olan metin çevirisi, Klasik Türk Edebiyatı alanındaki yetkinliği artırmak ve yeni eserleri gün yüzüne çıkarmak açısından son derece önemlidir. Bu kaynakların günümüze aktarılması ve tanıtılması geçmişimize ışık tutacağı gibi geleceğimizi de kurmamızda bize rehber olacaktır. “*Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*” adlı eser de bu açıdan önemli olup Türk edebiyatı alanındaki yerini alabilmesi için tez konusu olarak seçilmiş ve çalışılmıştır. *Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*, özellikle bilinmeyen bir eser olması münasebetiyle önem arz etmektedir.

Haşmet’in (ö. 1181-82/1768-69) hayatı, eserleri hakkında ve tarihî metinler konusunda birçok çalışma yapılmıştır. “*Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*”sı hakkında hiçbir çalışma yapılmadığı gibi varlığı da bilinmemektedir. Bu çalışmada eserin Haşmet’te ait olup olmadığı tezi üzerinde de durulmuştur. Tez danışmanım Neslihan Koç Keskin tarafından bulunan bu eser, tez konusu olarak verilmiştir. Eserde, 1157/1744 yılında Osmanlı Devleti ile İran arasında vuku bulan Kars Muhasarası konu alınmıştır. Tarihî bir olayın, savaşın bir şairin gözüyle anlatılmış olması ve gerçekleşen olaylar, muhasara; devlet adamlarının görüşleri, hamleleri, diplomasi, her iki ordunun mücadelesi ve bunun sonucunda Osmanlı Devleti’nin zaferi konu alınmıştır.

Tezin birinci bölümünde Haşmet'in hayatı ve eserleri araştırılıp aynı zamanda çalışmanın konusu olan eser hakkında da bilgi verilmiştir. İkinci bölümde önce *Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa* adlı eser, “müellifi, adı, tarihi, kaynakları; sonra da içerik ve olay örgüsü; tarihî şahsiyetler, yer ve mekânlar; savaş terimleri; yer alan mısralar, beyitler, kıt'a ve ifadeler; deyimler ve atasözleri” gibi unsurlar bakımından detaylı bir şekilde incelenmiştir. Üçüncü bölümde “18. yüzyıl Osmanlı-İran mücadelesi (1731-1744), 1744 Kars Muhasarası'nı konu alan eserler” hakkında bilgiler verilmiştir. Kars Muhasarası'nı konu alan bu eser ile “Fetih-nâme türü, Sırrî Efendi'nin “*Risâletü't-Târîh-i Nâdir Şah*” ve yine Emekli Kars Kadısı Osman Sâf'ın “*Risâle*” adlı eserlerle şekil ve muhteva bakımından cümle cümle kontrol edilerek edebî ve tarihî yönleriyle karşılaştırma yapılmıştır. Burada yer alan benzer ve farklı bilgiler tespit edilmiştir. Dördüncü bölümde ise *Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*'nın, tıpkıbasımı ve çeviri yazılı metni yer almıştır. Tezin son kısmında da özel isimler, yer ve eser adları dizini verilmiştir.

I. BÖLÜM

HAŞMET HAYATI VE ESERLERİ

(d. ???-ö. 1181-82/1768-69)

1.1. Hayatı

Doğum yılı kesin olarak bilinmeyen Haşmet (ö. 1181-82/1768-69) İstanbul'da doğmuştur. Asıl adı Mehmed'dir. Babası Yenişehirli Kazasker Abbâs Ebulhayr Efendi'dir. Bundan ötürü şair Abbâs-zâde Haşmet olarak tanınmıştır. İlk eğitimini babasından alan şair Arapça ve Farsçaya hâkimdir. Özellikle Arapça nesir yazmadaki başarısı araştırmacılar tarafından da kabul görmektedir.

Haşmet (ö. 1181-82/1768-69), ilk eğitimini aynı zamanda bir müderris de olan babası Abbâs Ebulhayr Efendi'den almıştır. Arap ve İran edebiyatları alanında eğitim alan şair, ayrıca bu dillerde de şiirler yazabilecek kadar bilgi sahibi olmuştur. Medresedeyken Şeyhülislam Halil Efendi-zâde Mehmed Said Efendi'ye takdim ettiği şiirlerle kendini tanıtmıştır. Medreselerde görev alan Haşmet, müderris olup Sahn-ı Seman Medreseleri'ne kadar yükselmiştir. Koca Râgıb Paşa'nın himayelerinde bulunan şair, yazdığı hicivler yüzünden hayatında birçok sıkıntı ve sürgün yaşamıştır (Okay 1997: 422).

Nükteleri ve hicivleri başına bela olan Haşmet (ö. 1181-82/1768-69), bu yüzden sürgün cezasına çaptırılmıştır. İstinye, Bursa, İzmir ve Rodos gibi şehirlerde bulunmuş ve 1181-82/1768-69 yılında Rodos'ta vefat etmiştir. Şairin, mezarı Murad Reis Türbesi yakınlarında olup evliliği ve hayatının diğer kısımları hakkında kaynaklarda başka bilgiler mevcut değildir (Aksoyak 2016).

Ok ve silah kullanmadaki maharetleri ve ustalığı kaynaklarda bahsedilen Haşmet'in (ö. 1181-82/1768-69) sporculuğu, savaş aletlerini kullanmadaki yetenekleri ve bunları çeşitli müsabakalarda göstermesi anlatılmıştır. Bu özelliklerine bağlı olarak bunu şiirlerinde de yansıtmıştır. Nazireciliği, nükteci yönü de ayrıca üzerinde durulan bir başka yönüdür.

Araştırmacılar hiciv ve nükteciliğinden ziyade Haşmet'i (ö. 1181-82/1768-69) nazireciliği yönüyle başarılı kabul etmektedirler. Haşmet, "Belîğ, Defterdâr Âtîf, Fethî, İzzet Ali Paşa, Kaf-zâde Fâ'izî, Münîf, Nâ'ilî, Nedîm, Nevres, Neylî, Nüzhet, Râşid, Reisülküttâb Avnî, Reşîd, Sâbit, Sa'id Paşa, Sa'dî, Sâlik, Seyyid Vehbî, Şerîf Molla, Hâmid Efendi, Sâmî, Tâlib-i Burusevî, Bağdadlı Rûhî, Nef'î, Nâbî, Koca Râgıb Paşa, Sünbül-zâde Vehbî gibi pek çok şaire nazireler yazmıştır (Kırbıyık 2013: 98).

Haşmet'in (ö. 1181-82/1768-69) hayatında çok önemli bir yeri olan Koca Râgıb Paşa (ö. 1763) şairin tanınmasının yanında en çok birlikte zikredilen isim olmuştur. Râgıb Paşa'yla beraber anıldığı bir diğer şair ise Fıtnat Hanım (ö. 1780)'dir. Kasidelerinde Nef'î'nin etkisinde kaldığını ifade eden Haşmet, daha çok aralarında geçen hiciv ve nüktelerden dolayı Koca Ragıb Paşa ve Fıtnat Hanım'la dile gelmiştir (Eflatun 2014: 515).

Abbas-zâde Haşmet, Nâbî (ö. 1712), Koca Râgıb Paşa (ö. 1763), Nedîm (ö. 1730), Râşid (ö. ?), Neylî (ö. 1748), Vehbî (ö. 1809) gibi Osmanlı şairlerinin yanı sıra Unsûrî (ö. 1039-40), Şevket (ö. ?), Enverî (ö. 1189?), Sâ'ib (ö. 1676?) gibi İran şairleriyle de kendini ve şiirini kıyaslamaktan uzak durmamıştır.

İstinye, Bursa, İzmir ve Rodos gibi şehirlerde bulunmuş olan Haşmet'in (ö. 1181-82/1768-69) Halep'te de bulunduğu bilgisi *Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı AhmedPaşa*'dayer almıştır. Mehmet Arslan, Haşmet'in (ö. 1181-82/1768-69) hem şiirlerinden hem de Râgıb Paşa'nın valiliği döneminden yola çıkarak şairin Halep'te bulunabileceğini ifade etmiştir (Arslan, Aksoyak 1994: 9). Haşmet, tarafımızca hazırlanan bu eserde Halep'te bulunduğunu bizzat ifade etmiştir. Hacı Ahmed Paşa'ya Kars Muhasarası'ndaki başarısından dolayı ödüllendirilmek üzere Halep mevleviyetine (yüksek dereceli kadılık) getirildiğini ve kendisinin de onunla beraber Halep'e gittiğini yazmıştır. Devamında Allah'ın yardımıyla Ahmed Paşa'nın kanatları altında selametle Halep'e dâhil olduğunu, hatta Paşa'nın burada bazı asilerle mücadele ettiğini ve sohbet meclislerinde bulunduğunu ifade etmiştir. Şair, ayrıca Ahmed Paşa için çok çok güzel ve iyi huylu, şan ve şeref sahibi babam ifadelerini kullanmaktadır. Bütün bu bilgiler, [38a], [38b], [39a], [39b], [40a] numaralı varaklarında verilmiştir. Fakat hem eserinin yazılış tarihini hem de Halep'e gittiği tarihi yazmamıştır. Buna dair kesin bir bilgi yoktur.

Hacı Ahmed Paşa'nın Halep valiliği yaptığı tarihler 1744, 1745, 1746 ve son olarak 1752'dir. Dört tarih mevcuttur (Sertoğlu 2011: 2535; Emecen 1989: 114; Aktan, Yuvalı, Keskin 1995: 247). Haşmet (ö. 1181-82/1768-69), Paşa'ya mevleviyet görevi verildi dese de hem Osmanlı tarih kaynaklarında hem de Başbakanlık Arşivleri'nde buna dair bir bilgi yer almamıştır. Kesin bir tarih ortaya çıkmamakla beraber şairin yukarıda zikredilen tarihlerden Aralık 1744'te Halep'te olması mümkündür. Bu bilgilerden Şair Haşmet'in, Paşa ile beraber Halep'e gittiği ve Aralık 1744 tarihinde orada olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Hacı Ahmed Paşa muhasaranın bitiminden sonra Halep'e gönderilmiştir. Buna en yakın tarih de Aralık 1744'tür (Aktan vd. 1995: 247). Ayrıca Haşmet'in ifadelerinden ve verdiği bilgilerden eserini muhasaradan sonra kaleme aldığı anlaşılmaktadır.

1.2. Eserleri

1.2.1. Dîvân

Haşmet (ö. 1181-82/1768-69) tarafından düzenlenmeyen bu eseri arkadaşı İmamzâde Sa'îd tarafından Bursa'da sürgündeyken toplanılarak bir araya getirilmiştir. Şaire ait tüm şiirlerin divanında bulunmadığı bilinmektedir. Özellikle hicivleri divanında yer almamıştır. Haşmet'in *Dîvân*'ına ait çeşitli kütüphanelerde 11 nüsha bulunmaktadır.

1.2.2. Senedü'ş-Şu'arâ

Şiirin önemi ve faziletleri üzerinde durulmuştur. Haşmet'in *Dîvân*'ından sonra en önemli eseri olarak kabul edilmektedir. Haşmet, edebî bilgisini, hünerini göstermeye çalışmıştır. Sadrazam Koca Râgıb Paşa adına yazılan ve ona sunulan *Senedü'ş-Şu'arâ*, dört fıkra ve bir hatimeden meydana gelmektedir.

1.2.3. Vilâdet-nâme

Vilâdet-nâme-i Hümâyûn, Sûr-nâme-i Hümâyûn, Vilâdet-nâme-i Hîbetullâh Sultân adlarıyla da anılan bu eser, Padişah III. Mustafa'nın kızı Hîbetullâh Sultan'ın doğumu üzerine Koca Râgıb Paşa'nın emriyle kaleme alınmıştır. Kütüphanelerde 7 nüshası mevcuttur.

1.2.4. İntisâbül-Mülûk

Hâb-nâme, Vâkı'a-nâme gibi diğer adlarla da bilinen eser Veysî'nin *Hâb-nâme*'sine benzemektedir. Yer yer manzum parçalar da içeren bu eser, Padişah III. Mustafa'nın 1757 yılında tahta çıktığı günün gecesi Haşmet'in gördüğü rüyayı anlatır. Mevcut kütüphanelerde 5 nüshası vardır.

1.2.5. Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa

Bu eser, kesin olmamakla beraber incelemelerimiz sonucunda Haşmet'e ait olabileceği tezi güçlenmektedir. "*Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*" 1744 yılında Osmanlı Devleti ile İran arasında vuku bulan Kars Muhasarası'nı konu almıştır. Eser, Neslihan Koç Keskin tarafından Milli Kütüphane'de bulunmuştur. Elimizde tek nüshası mevcuttur. Kütüphanede "06 Mil Yz A 2881/1" arşiv numarasıyla kaydedilmiştir. İsmail Hakkı Bursavî'nin *Şerh-i Usûlü'l-Aşere* adlı eseriyle beraber mecmua şeklinde ciltlenmiştir. Tezimizde ayrıntılı incelemesi yapılmıştır.

Abbas-zâde Haşmet'in (ö. 1181-82/1768-69) hayatıve eserleri "*Haşmet Külliyyatı*" adıyla Mehmet Arslan ve İsmail Hakkı Aksoyak tarafından yayımlanmıştır.

II. BÖLÜM

TARİH-İ MUHASARA-İ KARS DER ZAMAN-I AHMED PAŞA

2.1. Müellifi

Eser, Milli Kütüphane’de Abbâs-zâde Haşmet’e ait bir eser olarak kayıt altına alınmıştır. Eserde iki yerdeşairin ismi geçmiştir. Bunlardan ilki varak [6a]’da geçen “*bende-i Abbâs-zâde Haşmet*” ifadesidir.

“ ‘ale’l-ḥuşûş ḥarf-rîz-i şaḥîfe-i hikâyet **bende-i ‘Abbâs-zâde Haşmet**” [6a]

İkinci önemli ifade ise varak [40a]’da geçen kıt’adaki “Haşmet” mahlasıdır. Türk Edebiyatı’nda bir tane Abbâs-zâde Haşmet vardır. Dolayısıyla burada da bu eserin 18. yüzyıl şairi Haşmet’e ait olduğu bilgisi güçlenmektedir:

Kuşûra bakma ...-zât-ı nükte-ver **Haşmet**¹

Ki bu şaḥâyif-i ‘özüüm nigâh-ı luṭfa eḥaḳ

Olinca vaḳ‘a-nüvîsin cidâl-i vehminden

Yedümde ḥâme-i vaşfuñ zebânı oldı dü şaḳ [40a]

Ayrıca müellifin, eserinde sıkça bahsettiği ve çok sevdiğini ifade ettiği Vezir Hacı Ahmed Paşa’nın ismi eserde çokça zikredilmiştir. Haşmet, Hacı Ahmed Paşa’nın oğlunun doğumuna yazdığı “*Târîh-i Vilâdet-i Mîr Ebû Bekr Ferzend-i Sadr-ı Esbak El-Hâc Ahmed Paşa*” başlıklı bir kaside *Divan*’ında yer almıştır. Bu kasidede de Haşmet, Paşa için “Vâlî-i Şehbâ” ifadesini kullanmıştır. Yine şairin *Divan*’ında “*Tesdîs Der Haleb-i Şehbâ Güfte Bûd*” başlıklı şiiri de Halep’e dair yazılmıştır.

Haşmet’e ait tüm eserlere, hayatına, eserlerinin üslubuna baktığımızda, şairin Arapça, Farsça’daki bilgisi, nesirdeki ustalığı düşünüldüğünde ve bütün bunların yanında yukarıda ve eserin çeşitli yerlerinde zikrettiğimiz bilgiler necitesinde “*Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*” adlı eserin ona ait olduğu bilgisi güçlenmektedir.

¹ Mürekkebin dağılmasından dolayı noktalı yerler okunamamıştır.

“Bende-i ‘Abbās-zāde Haşmet ve -zātı nükte-ver Haşmet” ifadelerinden eserin Abbās-zāde Haşmet’e ait olup başkası tarafından Haşmet’in bilgisi dâhilinde kaleme alındığı bilgisi de üzerinde durduğumuz bir diğer önemli husustur. Tezimizde bu sebeplerle aksi ispat edilinceye kadar eserin 18. yüzyıl şairi Haşmet’e ait olduğu kabul edilmiş ve yazar olarak “Haşmet” adı kullanılmıştır.

2.2. Adı

Eserin adına, yaptığımız okumalar ve incelemeler sonucunda metinde rastlanılmamıştır. Milli Kütüphane’de “*Târih-i Muhasara-i Kars Der Zamân-i Ahmed*” başlığıyla kayıt altına alınmıştır.

Tarih, Kars, muhasara, Ahmed Paşa gibi kelimeler eserde sıkça geçmesine rağmen eserin adına dair herhangi bir ifade yer almamıştır. Bu sebeple tezimizde de kütüphanedeki kaydı göz önüne alınarak “*Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*” ismi tercih edilmiştir.

2.3. Yazıldığı Tarih

Müellif, te’lif tarihine dair kesin bir bilgi vermemiştir. Dönemin padişahı I. Mahmûd ve Vezir Hacı Ahmed Paşa’nın medhinden sonra sadece asıl konuya girişin olduğu bölüm tarihle başlamıştır. Nâdir Şah ve ordusunun Kars’a gelişini 1157/1744 yılını vererek konuya girilmiştir: “*Biñ yüz elli yedi senesi mâh-ı cemâziye’l- uhrânuñ on dördüncü cum’a (25 Temmuz 1744 Cumartesi) günü Şâh-ı ħar-meniş Karş’a on sâ‘at miķdârı re’s-i ħudūd olan Arpaçây’ı nām maħalle ħargele-i cem‘iyyetiyle baş-ı eşķâl-ı nüzûl ve ertesi sebt günü anda zehr-efşânî-i ķâmetle ħâşıl olan*” [6b].

Kars Muhasarası’nın başlaması ve savaşın devam ettiği süre boyunca müellifin verdiği tarih ile Osmanlı tarih eserlerinde verilen bilgiler aynıdır. Savaşın 25 Temmuz 1744 tarihinde başladığı ve yine bu yılın, Ramazan ayının ikinci haftasında bittiği ifade edilmiştir. Muhasara yaklaşık 75 gün sürmüştür. Bu hem metinde hem de tarihî kaynaklarda geçmektedir (Öztuna 1994: 24-25). Eserinyazıldığı tarihle ilgili herhangi bir bilgiye ise yer verilmemiştir.

Metindeki ifadelerden ve bilgilerden eserin muhasaradan sonra yazıldığı anlaşılmaktadır. Müellif, Halep'te Paşa'nın bulunduğu meclislerde duyduklarını yazdığını eserinde ifade etmiştir. Vezir Ahmed Paşa'nın, kaynaklarda geçen ve muhasaradan sonra Halep'e gittiğini gösteren en yakın tarih Aralık 1744'tür (Aktan vd. 1995: 247). "*Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*"nın bu tarihten sonra kaleme alındığını söylemek mümkündür.

2.4. Kaynakları

Müellif, metni kaleme alırken ne anlatacağını, hangi konuda bir eser yazacağını; başvurduğu, faydalandığı kaynakları ve bu bilgileri nasıl elde ettiğini eserin çeşitli yerlerinde ifade etmiştir. Konuya girmeden önce klasik fetih-nâmelerde görüldüğü gibi zamanın padişahını ve devlet büyüklerini –burada Serasker Ahmed Paşa'yı övmektedir- medh ettikten sonra nasıl bir eser yazacağına dair bir bilgi vermiştir. Kars'ın muhasarasından bahsederek bu konuyu anlatacağını ve bir tezkire veya makale yazacağını söylemiştir [2a].

Muhasaranın olduğu günlerde vakanüvislerin ve münşilerin defterlerinde yazmış oldukları tutanaklardan, savaş meydanındaki gözlemcilerin ifadelerinden, ordunun haber getirip götürün at binicilerinden bu bilgileri aldığını dile getirmektedir. Bunların doğru olup olmadığını araştırarak eserinin kaleme aldığını yazmıştır [6a].

Müellif, son varaklarda ise eserini nasıl yazdığına dair yine bilgiler vermiştir. Kars Muhasarası'nda yaşananları ve duyduklarını mübalağadan uzak bir şekilde, olduğu gibi aynen yazdığını söylemiştir. Sohbet meclislerinde iken gerçeği söyleyen, dürüst ve doğru kimselerden muhasara esnasında yaşananları mecliste zikrolundukça duyduğunu; devamında bu bilgileri dikkatle dinleyerek sağlıklı bir şekilde işittiklerini, öğrenerek ve bazı gösterişli fevkalâde hâdiseleri, garip hâl ve hareketleri de mübalağadan sakınarak yazdığını söylemiştir [39b], [40a].

2.5. Muhteva

Muhteva, metindeki anlatım sırasına göre alt başlıklara ayrılarak müellifin ifadeleriyle şu şekilde özetlenmiştir:

Müellif, konuya girmeden önce bazı Arapça cümlelere, iki hadîs-i şerîfe, bir mısraya ve iki beyite yer verdikten sonra esere “Besmele” ve “*İnne fî zâlike le ‘ibreten li ulî’l-ebşâr*” âyet-i kerîmesiyle giriş yapmıştır. Daha sonra övgü dolu ifadelerle yer verdiği bu kısım giriş mahiyetindedir. Burada yer alan ifadelerden şairin savaştan, kahramanlıktan bahsedeceği görülmektedir [1b], [2a].

Klasik fetih-nâme geleneğinde olduğu gibi tevhid, naat ve münacaat ile başlamamış, doğrudan konuya girmiştir. Savaş ve kahramanlık gibi unsurlardan bahsederek eserinde bu bunları anlatacağını söylemiştir. Daha sonra Sultan I. Mahmûd övgüsü yer almıştır [2a], [2b].

Sultan I. Mahmûd’u övüldükten sonra dönemin veziri olan Hacı Ahmed Paşa da medhedilmiştir. Metnin baş kısmında başlayan ve eserde çeşitli yerlerde de devam eden övgüler neticesinde müellifin, Vezir Hacı Ahmed Paşa’yı sevdiği ve eserinde Paşa’ya daha çok yer verdiği görülmektedir. Bu yönüyle dönemin padişahı Sultan I. Mahmûd’un ve devlet adamlarından biri olan Vezir Ahmed Paşa’nın övülmesi klasik medhiye geleneğinde görülen bir tertiptir [3a], [3b].

2.5.1. İran’da Yaşanan Siyasi Gelişmeler ve Şehzâde Olayı

Asıl konuya İran’daki siyasi olaylardan bahsedilerek girilmiştir. Vezir Hacı Ahmed Paşa döneminde İran Devleti’yle yaşanan siyasi sıkıntılar, Nâdir Şah’ın kendinde önceki devletle ve onlarla aynı düşüncede olan Revâfızıyye grubuna saldırıp zulmetmesi anlatılmıştır. Bununla beraber Mîr Veys oğlu Şah Mahmûd’un, Safeviyye sülalesinden Mîrzâ Safî adlı şehzâdeye saldırması ve bu şehzâdenin firar ederek Osmanlı Devleti’ne sığınması konularında verilen bilgilerle İran’ın siyasi durumu hakkında kısa bir bilgi verilmiştir [3b], [3b], [4a]

2.5.2. Osmanlı Devleti'nin Şehzâde Mîrzâ Safî'yi İran Tahtına Geçirmek İstemesi ve Bu Görevin Hamavî-zâde Ahmed Paşa'ya Verilmesi

Şiraz'da Mîr Veys oğlu Şah Mahmûd'un Safevî sülâsinden Şehzâde Mîrzâ Safî'ye sataşması ve ona saldırması üzerine Şehzâde Mîrzâ Safî, Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır. Şehzâdenin Osmanlı Devleti tarafından desteklenerek İran'a götürülüp tahta geçirilmesi hedeflenmiştir. Başkent İstanbul'dan gelen bir ferman üzerine şehzâdeyi İran'a götürme görevi bizzat Hamevî-zâde Ahmed Paşa'ya verilmiştir. Fakat Hamavî-zâde Ahmed Paşa rahatsızlandığından dolayı bu vazife Halep Valisi Vezir Hacı Ahmed Paşa'ya verilmiştir. Ahmed Paşa da şehzâde ile Kars'ta buluşarak onu Şiraz'da tahta geçirmek üzere harekete geçmiştir [4a], [4b].

2.5.3. Şehzâdenin İran'da Tahta Geçirilme Planını Haber Alan Nâdir Şah'ın Harekete Geçmesi

Şehzâdenin Şiraz'a götürülüp tahta geçirme planından haberdar olan Nâdir Şah hemen harekete geçmiştir. Bir hileyle Gence Han'ı, gaflete düşürerek sahte bir ferman ile Rüstem Han'a karşı kendi safına çekmeye çalışmıştır. Müellif, bütün bunların farkında olan Hacı Ahmed Paşa'nın, Nâdir'in bu hamlesine itimat etmeyeceğini ve bunun ancak suya nakış işlemek gibi bir şey olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Paşa'nın şehzâdeyi İran'a götürmek için kararlı olduğunu ve bazı şeylere İsfahan'da karar vereceğini, Vezir Ahmed Paşa'nın kendi ağzından dile getirmiştir [4b], [5a].

2.5.4. Nâdir Şah'ın Kars Kalesi'ne Doğru Harekete Geçmesi ve Kars Kalesi'nde Savaş Hazırlıklarına Başlanması

Nâdir Şah, Ahmed Paşa'nın şehzâdeyi tahta çıkarmak için Kars üzerinden yola koyulacağı bilgisini alınca telaşa kapılmıştır. Hiç zaman kaybetmeden buna engel olmak için Kars Kalesi'ne doğru hareket etmiştir.

Nâdir'in ordusuyla Kars Kalesi'ne doğru hareket ettiği duyulunca görevi şehzâdeyi İran'a götürmek olan Ahmed Paşa, kendi inisiyatifini kullanarak görevlendirilmediği hâlde kalenin korunması, savunulması hem Allah'a hem de Padişah'a hizmettir, diyerek savunma tedbirlerini almaya başlamıştır [5a], [5b]

Kalenin savunulması kararını alan Hacı Ahmed Paşa, savaş hazırlıklarına başlayıp gerekli mühimmatları, askerlerini, araç ve gereçleri toplamıştır. Askerlere, Kars ahalisine yetecek kadar yiyecek ve içecek temin etmek için de para bulmaya çalışmıştır. Düşmanın saldırılarından korunmak için de kalenin etrafına hendekler ve şarampoller kazdırmıştır [5b], [6a].

2.5.5. Nâdir Şah'ın Ordusuyla Kars'a Gelmesi (25 Temmuz 1744)

Hicri 1157/1744 senesinin 14'ünde Cuma günü (25 Temmuz 1744 Cumartesi) Nâdir Şah ve ordusu Kars'a on saat mesafede olan hudut başı Arpaçayı'na gelmiştir. Ertesi gün -cumartesi günü- Arpaçayı'ndan hareket eden ordusuyla pazar günü Suyabatan adındaki yerin Şüregil (Şüregel) adlı mahalline varmıştır [6b].

Nâdir Şah'ın ordusu Suyabatan ve Şüregil mevkilerinde birer gece konakladıktan sonra salı günü Osmanlı ordusunun güneyinde yer alan ve Kars'a iki saat mesafede olan bir dağın zirvesine çadırlarını kurmuşlardır. Eserin müellifi, Nâdir'in ordusunu dağın zirvesine yerleştirmesinin sebebini açıklarken İran ordusunun böyle yapmasının sebebini tepede durarak hem aşağıyı iyi gözetlemek/izlemek hem de gelecek saldırılara karşı korunmak için bir güvenlik tedbiri olarak düşündüğünü ifade etmiştir [6b], [7a].

2.5.6. İran Ordusuyla İlk Temas Ahmed Paşa'nın Hamlesi ve Orduların Asker Sayıları

Metinde, dağın zirvesine yerleşen İran ordusunun altın başlıklı bayrağını çektiği ve yerleşen ordunun asker bakımından ne kadar kalabalık olduğunu belirtmek için de dağın alamayacağı kadar çok fazla asker vardı, ifadeleri kullanılmıştır. Devamında Yahniler Tepesi'nden geçen İranlı askerlerin bir zafer elde etmiş gibi Osmanlı askerlerinin yanından geçmelerinden dolayı bazı Osmanlı askerlerinin bu tavra dayanamayıp emir almadan iki-üç bin kadarının İran ordusuna saldırdığı yine verilen bilgiler arasındadır [7a], [7b].

Osmanlı ordusundaki söz dinlemeyen, kışkırtmalara tahammül edemeyen ve bir an önce saldırmak isteyen bu düzensiz askerlerin tavrı Ahmed Paşa'yı harekete geçirmiştir.

Şair, bu durumu metris üzerine çıkararak askerleri uyarmaya çalışan Paşa'nın ağzından söylediği Farsça bir beyitle dile getirmiştir:

dostān rā kücā köni maḥrūm
tu ki bā-düşmenān nazar-dārī [7b]

Bu durumu anlatıldıktan sonra Serasker Hacı Ahmet Paşa'nın, emir almadan bu şekilde davranan askerlerin yardımına bir birlik gönderdiği ve bu birliğin başına da Erzurum Valisi Veli Paşa'yı geçirdi ifade edilmiştir. Bu birliği kaleden/siperlerden çıkarıp İran ordusunun üzerine hücum ettirildiği ve Ahmed Paşa'nın da bizzat siperlerden talimatlar vererek orduyu yönlendirdiği anlatmıştır. Seraskerin zafere ulaşmak için Allah'a burada dua ettiği de metinde geçen kısımlardan biridir [7b], [8a].

Müellif, İran ordusuyla gerçekleşen bu ilk çarpışmayı anlattıktan sonra orduların asker sayısı hakkında kısa bir bilgi de vermiştir. İran ordusunun asker sayısının yüz elli binden fazla olduğunu, saldırıya geçen Osmanlı ordusunun ise on beş bin askerden oluştuğunu söylemiştir. Fakat kale içinde, siperlerde ve çeşitli yerlerde görevlendirilen diğer Osmanlı askerlerinin sayısını vermemiştir. Osmanlı ordusu için söylenen on beş bin rakamı, bu ilk çarpışmadan kaleden izinsiz ve daha sonra Veli Paşa'yla beraber yardıma giden askerlerin toplam sayısıdır. Osmanlı ordusunun tam asker sayısı verilmemiştir. Kesin olan İran ordusunun yüz elli binden fazla olduğudur [7b], [8a].

Cemaziyelahir'in on yedisinde (28 Temmuz 1744) biten çarpışmada on beş bin kişilik Osmanlı ordusunun en seçkin askerlerin bulunduğu mükemmel on yedi taburla İran ordusuyla savaşa başlanmıştır.

Bu muhasara, kuşluk vaktinde başlayıp beş saat sürmüş ve kıran kırana geçmiştir. Metinde, beş saatin sonunda her yerin, gökyüzünün, derelerin düşman kanlarıyla dolduğunu adeta derelerin Ceyhun Nehri'ne döndüğü ifade edilmiştir [8a], [8b].

Savaş sonrasındaki durum, o yaşanan mücadele, ölen İranlı askerlerin ve akan kanları ifade edilirken kanlardan gölcüklerin oluştuğu ve bu gölcüklerin sanki kanlı şakayık bahçesini andırdığı gibi edebî bir üslupla dile getirilmiştir. Devamında ise yer yer ölümlerin olduğu ve bunların kellelerinden kuleler meydana geldiği yazılmıştır [8b].

2.5.7. İrânlıların Top Ateşinde Yanlılıkla Kendi Askerlerini Vurmaları ve İrân Askerlerinin İki Ateş Arasında Kalması

İfadelerden anlaşıldığı kadarıyla muhasaranın bu kısmında Osmanlı ordusunda bazı askerler savaş meydanında genişlik veya boş meydan bulabilmek kaçıyormuş gibi davrandıkları ifade edilmiştir. Bundan dolayı ortalıkta bir karışıklığın hâkim olduğu esnada İrân ordusu kaçan Osmanlı askerlerini takip etmeye cüret edememiştir. Bunun üzerine Nâdir Şah, Osmanlı askerlerinin üzerine toplarını ateşlemiştir. Haşmet, bu karışıklık esnasında Şah'ın topçularının kendi askerlerini de vurduklarını ve bunun üzerine yaralı kurtulan İrânlı askerlerin: *“Bizim bu yaralanmalarımızın sebebi hep Şah'ın güllelerindedir.”* sözleriyle dile getirmiştir [9a].

İrân askerleri, kendi topçularının mevzilerinden kurtulmak için çekilirlerken Osmanlı siperlerine yaklaşmışlardır. Şah'ın toplarından kaçmaya çalışan İrân askerlerinin bir kısmı ise kalenin etrafındaki metrislerde bulunan Osmanlı toplarının mevzilerine girmişlerdir. Bunun üzerine Osmanlı askerleri bir tarafa çekilince bizzat topları ateşleyen Ahmed Paşa'nın hamlesiyle İrânlı askerler imha edilmişlerdir. Ahmed Paşa'nın da bizzat beş altı topun fitilini ateşlediğini ifade eden müellif, böylece Osmanlı mevzilerine girmek zorunda kalan düşman askerlerinin perişan olduklarını kimi İrân taburlarının dolu vuran başaklar gibi boyunlarını büktüklerini ve kimisinin de hasır gibi çöllere, ovalara yayıldıklarını, kurtulanların ise topa tutulmuş maymuna döndüklerinden bahsetmiştir [9a], [9b], [10a].

2.5.8. Ağır Kayıplar Veren Nâdir Şah'ın Ordusuyla Geri Çekilip Yeni Taktikler Planlaması

Ordusu dağılan Nâdir Şah, dağın zirvesine çekilmiş ve Osmanlı askerleri de dinlenmeye geçmiştir. Yenilen Nâdir ve askerleri burada bir gün, iki gece konaklamış ve perşembe günü ayrılıp Kars'a bir buçuk saat mesafede olan dağın doğusundaki nehrin ve Erzurum'a giden yolun üzerinde yer alan Künbed Köyü olarak bilinen yere bir saatten daha yakın olan Çivilikaya mevziine karargâhını kurmuştur [10a].

Haşmet, Çivilikaya Köyü'nün girişindeki büyük, ihtişamlı kaya için o kadar büyük ki gökyüzüne uzanıyor, sanki taştan yapılmış bir kale ifadelerinin yanı sıra Arapça bir ifadeyle de kaya için: *“Şehirler/memleketler içinde onun gibisi yaratılmadı”* ifadelerini kullanmıştır [10a], [10b].

Çivilikaya mevkinde çekilen İran ordusu, bu kayayı adeta bir kale gibi kullanmıştır. Buraya mevzilenip tabyalar, kuleler, siperler ve sengerler yapmışlardır. Daha sonra Kars Suyu'na da setler çekerek suyu başka yere akıtıp yönünü değiştirerek suyun kontrolünü sağlayıp Osmanlı ordusunu susuz bırakmayı amaçlamışlardır [10b].

2.5.9. Osmanlı Ordusunun Önceden Aldığı Tedbirler Nâdir Şah'ın Yeni Hazırlıkları ve Çarpışmaların Devam Etmesi

Eserin bu kısmında Hacı Ahmed Paşa su ihtiyacıyla ilgili aldığı tedbirlerden dolayı övülmüştür. Paşa'nın belki de keramet göstererek Kars Kalesi'nin ve askerlerin su ihtiyacını karşılamak için önceden suyun önüne setler çekmişmiştir. Paşa'nın suyun yönünü değiştirip böylece düşmandan uzak bir yerde küçük bir gölcük oluşturduğu yazılmış. Bu tedbirle kale halkına ve askerlerine kırk-elli gün yetecek kadar suyu depolanmış. Böylece Nâdir Şah'ın Kars Suyu'nu keserek kaledekileri susuz bırakma planının işe yaradığı metinde geçen bilgilerden öğrenmekteyiz [10b], [11a]. Alınan tedbirlerden dolayı bu yolla Osmanlı askerlerine baskı kuramayan Şah, ordusuyla Künbet Köyü'ne ve Çivilikaya'nın olduğu yere iki saat mesafedeki Azad Köyü'ne geçmiştir.

İran ordusunun çadırlarının mezbele mantarı gibi birbirinin üstüne yığılmış şekilde kalabalık olduğu verilen bilgilerdendir. Nâdir, etrafını korumak için Kars'ın arka tarafında bulunan Çakmak Köyü ile ordusunun bulunduğu Azad Köyü'ne kadar dört-beş bin askerinin sığabileceği sengerler, pusu yerleri yaptırmıştır. Sonra da Osmanlı askerlerini canlarından usandırmak için tacizlerde bulunmuş ve yer yer mükemmel taburlar kurup günde iki üç kere saldırılar düzenlemiştir. [11a], [11b], [12a]. Hangi taraftan İran askerleriyle karşılaşılsa her seferinde bunların geri püskürtüldüğü ve Paşa'nın da bizzat askerleriyle beraber savaştığı ifade edilmiştir [12a], [12b].

2.5.10. Nâdir Şah'ın Ordusuyla Çekilmeye Devam Etmesi ve Osmanlı Askerlerinin Takibi

Çarpışmalar, 10-12 gün daha devam etmişse de daha sonra Nâdir Şah bütün her şeyi toplayarak ordusuyla geri çekilmeye devam etmiş ve Kem-suver Köyü'nde bulunan dereden aşağı inmeye başlamıştır. Çekilmeyi gören Osmanlı askerleri de bunu fırsat bilip İranlılara hücum etmiştir. Bunun sonucunda İranlıların derenin yukarisına çıkamadıkları anlatılmıştır [13a], [13b], [14a]

Bu taarruzda İranlı askerlerin derenin yukarisına çıkamayip aşağıda kalmaları üzerine Osmanlı askerleri de aşağıya inip savaş meydanında birbirleriyle karma karış olmuşlardır. Müellif, buradaki mücadele esnasında İranlıların şah damarları kesilirken boyunlarından kanların fiskiye gibi aktığını ve derenin adeta Kızılırmak gibi olduğunu, ortalığın kan ağıladığını benzetmelerle ve edebî bir üslupladile getirmiştir [14a], [14b].

2.5.11. Kazıkçı Hüseyin Paşa ve Beraberindeki Askerlerin Yardıma Geldiği

Dedikodusu

Harp, kuşluk vaktine kadar 5-6 saat daha devam etmiş ve Osmanlı askerleri de bir miktar dinlenmek istemişler. Yarım saat dinlenip yorgunlukları geçince Ahmed Paşa, ihtiyatlı bir şekilde her gün askerlerini muharebeye isteklendirip gayretlendirmiş.

Bu esnada Kazıkçı Hüseyin Paşa'nın beraberindeki pek çok askerleriyle yardıma gelip muharebeye başladığına dair bir ses duyduklarından bahsedilmiştir [15a]. Askerlerden duyulan Kazıkçı Hüseyin Paşa'nın yardıma geldiği sadalarına rağmen bu haberi doğrulayacak kimse bulunamamıştır [15b].

2.5.12. Nâdir Şah'ın Çadırlarını Toplayıp Tekrar Kaçmaya Başlaması, Osmanlı'nın Takibi ve Hamis Paşa ile Murtaza Paşa'nın Yardıma Gelmeleri

Bu şiddetli çarpışmalara dayanamayan Nâdir, ümitsiz bir dille: “*İş işten geçti*” deyip etrafındakileri çekilmeye hazırlanmaları konusunda uyarmıştır. Çadırlarını bozduran Şah'ın kaçmasına ramak kalmışken Serdar Ahmed Paşa, acele etmeden temkinli hareket ederek her an savaşacak şekilde hazır bulunmuştur. İki ordu da bir taraftan gece, bir taraftan da sabahtan akşama kadar muharebe etmişlerdir. Osmanlı askerlerinde meydana gelen zayıflık ve usanmadan dolayı dinlenme ve güvenlikleri için geri dönmelerine emir verilmiştir [15b], [16a].

Metindeki ifadelerde, ordusuyla bozguna uğrayan Şah'ın yaptığı cehennem benzeri yerinden (sığındığı yerinden) uğursuz yol ve işlerinin yolunda gitmediği söylenmiştir. Bunun üzerine Nâdir Şah'ın ordusuyla recep ayının ortasına gelinceye kadar savaşıldığı, yine mağlup ve perişan olmuşken çok geçmeden ertesi gün Lazkiye'den Hamis ve Murtaza Paşaların da 200 miktarı tüfekli askerleriyle Osmanlı ordusuna süratle yardıma geldiği bilgileri yer almıştır.

Fakat Hamis ve Murtaza Paşalar Kars'taki orduya yardıma geldikleri esnada İranlıların çarşı ve pazarları dolaşan casuslarına denk gelmişlerdir. İranlılar, iki paşayı ve askerlerini gözlerine kestirip bir hamle ile onları tuzağa düşürüp yeneriz hayaliyle aniden üzerlerine yedi adet mükemmel tabur göndermişlerdir. Durumu gören ve yakınlarda olan Hacı Ahmed Paşa, iki paşanın imdatlarına derhal bir miktar asker ulaştırmıştır. Bunun üzerine iki buçuk-üç saat daha harbe devam edildiği ve Osmanlı ordusunun, düşman askerlerini son bahar yaprakları gibi tarumar ettiği ve bu zaferden sonra yardıma gelen askerlerin de Ordu-yı Hümâyûn'a geri döndükleri bilgileri verilmiştir [16b], [17a], [17b], [18a].

2.5.13. Ordusuyla Çekilen Nâdir'in Yeniden Toparlanması ve Osmanlı Ordusuna Saldırması

Bu yenilgiyi sindiremeyen Nâdir Şah: “*Ne olacaksa olsun diyerek*” Recep ayının on beşinci (24 Ağustos 1744) Pazartesi günü bütün kuvvetlerini ve diğer işe yarar-yaramaz ne varsa tekrar toplayıp düzene koyarak Ani taraflarında bir tabur tertip ederek ordusunu üç kısma ayırmıştır.

Nâdir Şah'ın, Kem-suver Köyü'ne doğru olan kısma 6-7 bin askeriyile Feth Ali Han'ı, Karağul Tepesi'ne tahminen iki buçuk-üç saatlik mesafede bulunan yere de oğlu Han'ı ve bu iki taburla beraber kendisinin de binlerce askerini başına geçerek iki taburla Osmanlı askerlerine saldırıp dehşet verme niyetinde olduğu anlatılmıştır [18b], [19a].

Birbiri ardınca 8 saate kadar savaşın devam etmesi üzerine artık Osmanlı askerlerinin yorgun düştüğü ve bunu gidermek, dinlenmek için askerlerin geri dönme, çekilme yönünde işaret gösterdiği bir anda yine Nâdir Şah'ın ve askerlerinin arkadan saldırdığı ifade edilmiştir [20a]. Bu saldırıda da Osmanlı'ya üstünlük sağlayamayan İran ordusuna Mustafa Han adında birinin dinç bir sipahi taburuyla desteğe geldiği ve buna rağmen Osmanlı askerlerinin ölümüne savaşmışları, bu çarpışmaların yatsıdan sonra saat 3'e kadar devam ettiği ifade edilmiştir [20b].

2.5.14. Buraya Kadarki Çarpışmalar Sonucunda İki Ordunun Kayıpları

Daha sonra bütün askerler Ordu-yı Hümâyûn'a geri dönmüşler ve şair, bu kısımda onların ağzından bir mısra dile getirmiştir:

şavuluñ bî-çāreler dīvān kaldı irteye
edāsiyla Ordu-yı Hümāyūn’a ‘avdet itdiler [21a]

Savaşta İran tarafından iki önemli hanın ve bin yedi yüz askerin öldüğü, birkaç bin askerin de ağır yaralandığı; Osmanlı tarafında ise ikişer tuğlu Koca Hasan Paşa ve Koca İbrahim Paşa'nın hayatta mı, ölü mü olduğunun bilinmediği bilgilerine yer verilmiştir. Yine Osmanlı tarafında toplamda 80 askerin de bir kısmının şehit, bir kısmının da yaralı olduğu ifade edilmiştir [21a], [21b], [21b].

2.5.15. Nâdir Şah'ın Elçi Gönderip Barış İstemesi ve Osmanlı'nın Bu İsteği Reddetmesi

Nâdir Şah, kuvvetle, zorla üstünlük sağlamanın mümkün olmadığını ve kendi askerlerinin de bu mağlubiyetten sonra savaşamayacağını düşünmesi üzerine: “*Harp hiledir*” deyip Osmanlı Devleti'ne barış teklifinde bulunduğunu ifade eden müellif, bunda iyi bir niyetin olmadığını söylemiştir [21b], [22a]. Şah, barış görüşmeleri için önce iki saygın adamını Ordu-yı Hümāyūn'a göndermiştir. Bu iki elçi Serdar Ahmed Paşa'nın huzuruna vardıklarında barış istediklerini ve başta Ordu-yı Hümāyūn defterdârı olan Kesriyeli Ahmed Paşa olmak üzere Osmanlı ordusundan munasip bazı kimselerin de barış görüşmeleri için İran tarafına gelmelerini rica etmişlerdir [22a], [22b].

Şah'ın bu hamlesine karşın Sultan I. Mahmūd tarafından Kars'a bir ferman gönderilmiştir. Padişah, barış görüşmelerine gelenlere kesinlikle itimat edilmemesi gerektiğini emretmiştir. Bunun üzerine gelen elçilere çok sert bir şekilde cevap verilmiş ve o an kovulmuşlardır [23a]. İranlılar, artık mücadeleden vazgeçmiş gibi birbiri ardınca adamlar gönderip dostane bir tavır göstermişlerse de Serasker Hacı Ahmed Paşa, bu dostane tavirlara inanmamıştır. Fakat orduda düşman hilelerinden habersiz olanlardan bazılarının Şah'a inanması, çeşitli dedikoduların ve türlü türlü havadislerin türemesi üzerine Ahmed Paşa'nın ağızından bir beyit dile getirilmiştir [23b].

hāmdır mīve-i düşmen size olmaz derken
olsun ey tāze nihāl-i çemen-i şulh olsun [24a]

2.5.16. Deftardar Kesriyeli Ahmed Paşa'nın Barış Görüşmelerinde Bulunması ve Şah'ın Yeni Bir Hilesinin Anlaşılması

Serdar Ahmed Paşa; Kesriyeli Ahmed Paşa, ikişer tuğlulardan Murtaza Paşa ve yeniçeri ocağından Camus Hasan Ağa ve Kethüda Ali Efendi'yi barış görüşmeleri için göndermiştir [24a], [24b]. Osmanlı barış heyeti görüşmeler için Nâdir Şah'ın yanına vardıklarında Osmanlı elçilerinin geri dönmelerine izin verilmemiştir. Kesriyeli Ahmed Efendi de zorla İran ordusuyla beraber Erzurum yolundan İstanbul'a doğru sevk edilmiştir. Zorla İstanbul'a doğru gönderilen Kesriyeli'nin Şah'ın istediğini yapması üzerine bu durumdan haberdar olan Padişah tarafından bir ferman gönderilip Ahmed Efendi'ye bulunduğu yerden Erzurum'a geçmesi ve orada ikamet etmesi emredilmiştir [24b], [25a].

2.5.17. Kesriyeli Ahmed Paşa'nın İstanbul'a Çağırılması ve Osmanlı Ordusunun Durumu

İstanbul'dan yaya gönderilen bir elçi getirdiği fermanda Deftardar Ahmed Paşa'nın İstanbul'a dönmesi için emir verildiğini bildirmiştir. Bunu duyan askerlerin bir kısmının ise barış oldu artık bize ihtiyaç kalmadı bahanesiyle ırgat ve ahriyan kabilesinden bazı levendlerin firar ettiği de verilen bilgilerdendir [25b], [26a]. Askerler artık savaş bitti, şimdi eğlence zamanıdır, deyip düzeni bozunca Vezir Ahmed Paşa bunun üzerine orduyu tekrar toparlayıp kaçan askerleri de geri orduya getirmiştir. Paşa'nın ağzından bir dize ve elinde kalan askerleriyle ilgili olarak da bir âyet-i kerîme ifade edilmiştir [26a].

ya seferdir ya tahammül ikiden hâlî degil

baқыyye қалан сүнүд-ı мувахҳидине *Bismillah* “*kem min fi'etin*” me'âl-i hikmet
iştimalinden tesliyet-bahşâ olarak [26b].

2.5.18. Nâdir Şah'a Güvenmeyen Osmanlı Ordusunun Kars Kalesi'nin Zayıf Yerlerini Güçlendirmesi

Barış görüşmelerinde bir hile olduğunu anlayan Osmanlı ordusundan vezirler, beylerbeyleri ve kol kethüdası Şaban ayının beşinci (13 Eylül 1744) günü orduyla beraber Kars Kalesi'nin yıkık dökük kısımlarını tamir etmişlerdir. Zayıf kalan yerlere ise askerler yerleştirilmişlerdir. Bu önlemlerden bahseden müellif, askerlerin kalenin yan taraflarına yüzük taşının dairesi gibi yerleştirildiklerini ifade etmiştir [27b].

2.5.19. Her İki Ordunun Savaş İçin Yeniden Hazırlık Yapması ve Nâdir Şah'ın Bu Sefer Tüm Gücüyle Saldırması

Daha sonra Osmanlı ordusu kalenin ön kısmında bulunan Ağaçköprü sahasını savaş alanı olarak hazırlamıştır. Bu arada İranlılar da daha önce mevzilenip çadırlarını kurdukları Künbed Köyü'nden hareket etmişlerdir. İranlılar, kale varoşuna yakın olmak için önceden setler çekip kapattıkları suyun yanına çadırlarını kurmuşlardır. Dört bir tarafa üç yüzden fazla sengerler ve kuleler yaparak Osmanlıları güçlerinin yettiği kadar sıkıştırmaya çalışmışlardır [27b], [28a].

İki ordu, aralarında gece gündüz savaşmaya başlamışlar ve İranlıların genellikle Osmanlı askerlerine uykudayken ansızın saldırdıkları yazılmıştır. Buna rağmen Osmanlı askerlerinin savaşmayı bırakmadığı ve hangi yönden İranlılar saldırırsa karşı koydukları söylenmiştir [28a]. Nâdir Şah ve ordusu Şaban ayının on yedinci Perşembe (25 Eylül 1744 Cuma) gecesi Kars Kalesi'nin Timur Paşa Tabyası'nın doğusunda kalan dağın tepesine 5 adet senger dikmiş ve buraya askerleriyle beraber zenburek adı verilen silahlar koymuşlardır. Bundan sonra İranlılar gece baskınıyla Osmanlı metrislerine saldırmışlardır [28b].

Bu kısımda dikkat çeken bir unsur ise kısa zamanda İranlılar tarafından yapılan sengerler ve siperlerdir. Osmanlı askerleri sabah olunca karşılarında yeniden icat edilen sengerleri görmüşlerdir. Her biri sağlam bir hisar gibi olan sengerleri gören Osmanlı askerleri: "*Yine bunda bir iş var*" ifadelerini kullanmışlardır.

İranlılar tarafından icat edilen bu sengerleri gören Osmanlı askerleri merak edip bakmaya gidince içlerinde İranlı askerlerin olduklarını fark etmişlerdir. Osmanlı ordusu bu askerleri, bu sengerlere hapsedmişlerdir.

Bunun üzerine sengerden sengere kaçan İranlılar birbirlerine: “*Kücâ mî-revî baba (Nereye gidiyorsun yahu)*” nidasıyla seslenirken İranlıların peşine düşen Osmanlılar ise onlara: “*Kaçacak yer neresi?*” âyet-i kerîmisiyle seslenmişlerdir [28b], [29a], [29b].

Nâdir Han, savaşın bu safhasında ise değişik bir kalabalık oluşturarak aynı zamanda sengerlerde mevcut olan saff-şiken adındaki dokuz adet topu, cephane ve diğer savaş aletlerini alıp bütün piyade ve süvari askerleri toplamıştır. Ordusunda ne kadar deve, öküz, katır varsa toplayıp kapattığı suyun kuru olan mecrasından akın etmiştir. Bütün bunları Osmanlı askerlerine dehşet vermek için kalenin önündeki top menziline iki saatlik mesafede olan yeri çevreleyecek şekilde dizmiştir. Nâdir, kaledekileri şaşırtmak için çok değişik bir kalabalık oluşturmaya çalışmış ve bütün askerlerini metrislere doğru yürütmüştür [29b], [30a], [30b].

Sabaha karşı kanlı bir muharebe başlar ve top sesleri kesilmez. Perşembe başlayan çarpışmalar cuma ve cumartesi akşamına kadar bu şekilde devam etmişse de İranlılar kaleye yaklaşmak bir tarafa metrislerinyakınına bile gelememişlerdir [31a], [31b]. Bu çarpışmalar sonucunda İran ordusundan yedi binden fazla asker ölmüştür. Osmanlılar da ise şehit ve yaralılar: yeniçerilerden 64, cebecilerden 25, Evlâd-ı Fâtiyhân’dan 5 ve erlerden de 7 olmak üzere toplam 101 şehittir. Şah ve askerlerinin intikam almak için bir hafta daha muhasaraya devam ettiği, buna rağmen kaleyi top atışlarına tutmuşlarsa da bu atılan toplar şairin ifadesiyle kaleye bir fiske taşı kadar bile etki etmediği metinde geçen ifadelerdir [31b], [32a], [32b].

İran askerlerinin icadı olarak bahsedilen taşla, toprakla yapılan, içine asker ve askerî teçhizatların koyulduğu kule benzeri sengerleri yaparken çektikleri zahmet ve sıkıntılarının da boşa gittiği, bu zahmetin onları hamal gibi taş ve toprak çekerek uyuz taşçı eşeğine döndürmekten başka bir işe yaramadığı, bir beyitin yanı sıra başka açıklamalarla da ifade edilmiştir [32b].

hep dökülmüş tüyleri olmuş yağır-ı bî-çâreler

yelmeden yüpürmeden kıyrukla kışkun kalmamış [33a]

2.5.20. Nâdir Şah'ın Yenilgiyi Kabullenip Ülkesine Geri Dönmesi ve Her İki Ordunun Can Kayıpları

Şaban ayının son gününe gelindiğinde şiddetli yağmurların başladığı, bu yağışların şiddetinden Kars Suyu'nun taşıdığı ve daha önce İranlıların suyun önünü kapatmak için yaptıkları setlerin yıkıldığı anlatılmıştır. Müellif, bu yağışların Müslümanlar için bolluk ve bereket; Revâfizîyyeler için ise sel olduğunu ifade etmiştir [33b], [34a], [34b]. Daha sonra ise Nâdir Şah'ın el attığı bütün işlerin elinde kaldığını, tüm işinin çamura döndüğünü ve yine Şah'ın ifadeleriyle eğer bir iki gün daha böyle giderse Kârûn gibi yere gireceğine şüphesi kalmadığını söylemiştir. Devamında can korkusuna düşüp Ramazan ayının ikinci Cuma (9 Ekim 1744) günü hüsrarla eli boş bir şekilde uğursuz izler taşıyan ülkesine yıkılıp gittiğini ifade etmiştir [34b], [35a], [35a], [35b].

Bu son çarpışmalar neticesinde Şaban ayının beşinden (23 Eylül 1744), Ramazan ayının ikisine (9 Ekim 1744) gelinceye kadar bu süre boyunca geçen zamanda gerçekleşen çarpışmalara sonucunda Osmanlı tarafında 99 askerın gazi ve 70 kadarının da şehit olduğu, İran tarafında ise 4 binden fazla ölü olduğu yazılmıştır [35b], [36a].

2.5.21. Elde Edilen Zaferden Dolayı Padişahın Duyduğu Memnuniyet ve Devlet Adamlarını Ödüllendirmesi

Elde edilen zafer neticesinde Sultan I. Mahmûd gösterdiği kahramanlıktan dolayı Serasker Hacı Ahmed Paşa'yı yücelttiği ve bunun üzerine vezirin ağzından Padişah için söylenen bir beyite yer verilmiştir [36b].

ol pād-şāh-ı ‘aşra cihānda kim eylemez

biñ cān ile yolında bütün cānını fedā [37a]

Padişah'ın bu kadar çarpışmadan ve arbededen galip çıkılması, saltanatın ve devletin Nâdir'den gelecek saldırılardan korunması ve onların perişan edilmesi vesilesiyle Hacı Ahmed Paşa'ya bu kahramanlığından dolayı duyduğu memnuniyet anlatılmıştır.

Ayrıca Padişah tarafından Ahmed Paşa'ya altın işlemlı kıyafetler hediye edildiği gibi diğer vezirlere, beylerbeyilerine ve zabıtlere de çeşitli kıyafetler verildiği yazılmıştır [37a], [37b], [37b].

Ayrıca, gönderilen fermanın dibacesinde yazıldığı üzere Vezir Ahmed Paşa'nın övüldüğü ve Paşa'nın bu savaştan dolayı yorgunluğunun geçmesi, bir müddet dinlenmesi için Halep'e tayin edildiği yazılmıştır [37b].

zulmet-i şām-ı ğarībāne olup şubḥ-ı vaṭan
reşk-i Şām olsa sezā şehir-i dil-ārā-yı Haleb [38a]

2.5.22. Ahmed Paşa'nın Halep'e Varması ve Oradaki Asilerle Mücadelesi

Vezir Ahmed Paşa, Halep'e vardığı zaman bir tür ayaklanmayla karşılaşmıştır. Bunlar yine fesatlık çıkararak halkı katleden isyancılar olmuş. Bu isyan eden serdengeçtilerden haşere diye bahseden müellif, Paşa'nın bir süre bunlarla mücadele ettiğini ve adeta bunları bir tarladan kötü otları temizler gibi temizlediğini ifade etmiştir [38a], [38b].

2.5.23. Hacı Ahmed Paşa'ya Halep Mevleviyeti Görevinin Verilmesi ve Haşmet'in de Ahmed Paşa ile Beraber Halep'e Gitmesi

Şair Haşmet, Halep'te bu gelişmeler olduğunda Ahmed Paşa'nın yanında bulunduğunu ifade etmektedir. Paşa için: “İyi huylu, şan ve şeref sahibi babam” ifadelerine eserinin son kısımlarında yer vermiştir. Devamında Hacı Ahmed Paşa'nın Halep mevleviyeti (yüksek dereceli kadılık) görevinde bulunurken kendisinin de onunla beraber gittiğini ve Allah'ın yardımıyla onun kanatları altında Halep'e selamete dâhil olduğunu ifade etmiştir [39a].

2.6. Tarihî Şahsiyetler

Metinde yer alan tüm şahsiyetler çıkarılarak hem eserin kendisinden hem de tarihî kaynaklardan bu kişilerin hayatları hakkında bilgiler elde edilmiştir. Müellif, Kars Muhasarası'na serasker olarak atanan Hacı Ahmed Paşa'dan ve İran hükümdarı Nâdir Şah'tan çokça bahsetmiştir. Eserde geçen tüm şahsiyetler; ansiklopedilerde, tarihî kaynaklarda, tezlerde, makalalarda, bu konu ile ilgili yazılmış eserlerde, Osmân Sâf ve Sırrî Efendi'nin eserlerinde ve Başbakanlık Arşivleri'nde taranarak haklarında bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır.

Bu bilgiler için tarihî şahsiyetlerin; lakapları, unvanları, rütbeleri, haklarında verilen tarihler de göz önünde bulundurularak kaynaklardan tarama yapılmış ve böylece doğru bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır.

Hakkında bilgi bulunmayanlar ise Kars Muhasarası'nı anlatan diğer kaynaklardaki ifadeleriyle burada söz konusu edilmiştir. Bunların dışında "Aristo, Platon (Eflatun), Huşenk, İskender, Kahraman, Karun, Neriman, Rüstem, Samirî, Sultan-ı Dârâ" gibi isimler ise kişi tasniflerinde övgü unsuru olarak kullanılmıştır. "*Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*"da yer alan kişiler alfabetik sıraya göre hayatları ve görevleriyle aşağıda verilmiştir:

Ahmed Paşa (Hacı): (ö. 1166/1753). Nâdir Şah'a karşı Kars'ı savunan serasker, vezir serasker, serdar-ı ekrem vb. unvanlarla bahsedilen kişi Hacı/Şehlâ/Nişancı Ahmed Paşa'dır. Hacı Ahmed Paşa, Alanyalı Cafer Ağa'nın oğlu olup Foça'da doğmuştur. 1150/1737'de sadaret kethüdası, M. 1738'de sadaret kaymakamı, yine aynı yıl Aydın mutasarrıfı, 1152/1739'da da nişancı görevine getirilmiştir. "Nişancı, Hacı, Şehla" lakaplarıyla anılan Ahmed Paşa, 23 Haziran 1740-21 Nisan 1742 tarihleri arasında Osmanlı Devleti döneminde sadrazamlık yapmıştır. İki yıl sadrazamlık yapan Hacı Ahmed Paşa, kendisinden beklenilene verememesi, şahsi istekleri ve başkalarıyla uğraşması sebebiyle vazifeden alınarak 1742 yılında Rodos'a sürülmüştür. Ayrıca kaynaklarda güler yüzlü, tatlı sözlü, yardımsever olduğu da anlatılmaktadır. Hacı Ahmed Paşa, 1743'te Rakka valiline atandıktan üç ay sonra Sayda valiliğine getirilmiştir. 1744 yılında Anadolu valiliği ile Kars seraskerliğine getirilen Paşa, bu vazifesi sırasında Kars'ı İranlılara karşı savunmuştur. Daha sonra 1745 yılında Halep valiliğine tayin edilmiştir. Diyarbakır (1747), Bağdat (Aynı yıl 1747), İçel mutasarrıflığı (Aynı yıl 1747) ve 1748 yılında da Mısır valiliği, 1750 Adana valiliğine getirilen Hacı Ahmed Paşa, 1752 yılında tekrar getirildiği Halep valiliği görevindeyken 1753 yılında vefat etmiştir (Sertoğlu 2011: 2535; Emecen 1989: 114; Aktan vd. 1995: 247).

Ali Efendi: Eserde geçici seraskerin kethüdası Ali Efendi şeklinde bahsedilmiştir. Ayrıca Kethüda Ali Efendi'nin, Defterdar Ahmed Efendi, Murtaza Paşa ve Camus Hasan Ağa ile beraber Nâdir Şah'a elçi olarak gönderilmiştir.

Camus Hasan Ağa: Camus Hasan Ağa adı, ikişer tuğlulardan Murtaza Paşa ile beraber yeniçeri ocağından Camus Hasan Ağa ve Kethuda Ali Efendi'nin Nâdir Şah'a elçi olarak gönderilmesi olayında geçmiştir.

Hasan Ağa'dan, Kars Muhasarası'nı konu alan Sırrî Efendi ve Osman Sâf'ın eserlerinde de şu şekilde bahsedilmiştir: “*Ve Dergâh- ‘Alî Yeniçeri-Ocağı’ndan, Ser-Samsun Çâmûs (Ser-Samsuncu Câmûs) demekle ma’rûf Hâcî-Hasan Ağa Hazretleri...*” (Kırzioğlu 1983: 26). Sırrî de ise “**Ser-turnayî Câmûs Hasan Ağa**” (Ertaş 2012: 20).

Sırrî Efendi ve Osman Sâf'ta geçen ve Camus Hasan Ağa için kullanılan “ser-samsoncu ve ser-turnayî” ifadeleri yeniçeri ocağında birbirlerinden farklı görevlerdir. Görev itibariyle “samsoncubaşı” derece olarak “turnacıbaşının” üstünde yer alan bir rütbedir. Ser-samsoncu, Osmanlı Devleti'nde “samsoncubaşı, seksoncubaşı, ser-seksonî, seksoncu, seksoncubaşı” kullanımlarıyla adı geçen bu rütbe, yeniçerilerin bölük kumandanı için kullanılmaktaydı. Bu görevliler, ayı avına veya savaşa götürülecek köpeklerin beslenmesinden ve eğitiminden sorumluydular (Uzunçarşılı 1988: 202). Ser-turnayî terimi ise Osmanlı Devleti'nde “ser-turnâî, turnacı, turnacıbaşı” gibi adlarla bilinen ve yeniçeri ocağında padişahlarla ava gidip avı takip eden, av köpeklerine, balıkçıl ve diğer kuşları tutan köpeklere/tazılara bakmakla görevli kişidir (Uzunçarşılı 1988: 203). Dolayısıyla Camus Hasan Ağa hakkında her iki eserde de geçen bu ifadeler birbirinden farklı ifadelerdir. Turnacıbaşı, rütbe bakımından seksoncubaşının atlıdaydı ve terfi aldığı anda samsomcubaşı olurdu (Pul 2016: 98).

Defterdâr Kesriveli Ahmed Efendi: Metinde Ordu-yı Hümâyûn defterdarı olarak bahsedilmiştir. 1143/1731'de Mora mufassılı, 1157/1744'te Kars ordusu defterdarı, M. 1747'de I. Mahmûd döneminde Sivas valiliği verilip İran'a elçi olarak gönderilmiştir. Ahmed Paşa, 1160/1747'de Basra valisi, 1161/1748'de Bağdat valisi olduktan sonra azledilip Maraş valiliği verilmiş ve 1162/1749 yılında vefat etmiştir (Aktan vd. 1995: 245-46; Sertoğlu 2011: 2531).

Feth Ali Han: Nâdir Şah'ın ordu komutanıdır. Kars Muhasarası'nda yenilgiye uğrayan Nâdir Şah'ın barış görüşmeleri için 9 Ocak 1746 yılında İstanbul'a gönderdiği elçisidir (Sertoğlu 2011: 2530).

Gence Han: Gence Han adı eserde, Nâdir Şah'ın bir hileyle Gence Han'ı gaflete düşürerek yalan bir ferman ile Rüstem Han'a karşı kendi safına çekmeye çalışması girişiminden bahsedilirken geçmiştir.

Hamis Paşa (Beylerbeyi): Hamis Paşa, ikişer tuğlulardan Murtaza Paşa ile Lazkiye'den 200 tüfekli asker ile Osmanlı ordusuna yardıma gelmiştir. Metinde bu şekilde yer alan Hamis Paşa ile ilgili kaynaklarda kesin bir bilgi bulunamamıştır. Başta Başbakanlık Arşivleri olmak üzere *Sicill-i Osmânî* ve diğer kaynaklarda İçel, Karahisar, Maraş, Amasya ve Alanya mutasarrıfı, Şehrizor beylerbeyi gibi görevlerde bulunan kişi veya kişilere rastlanmaktadır (Aslanoğlu 2006: 429).

Hamavî-zâde Ahmed Paşa: Metinde anlatıldığı üzere Hamavî-zâde Ahmed Paşa, Şehzâde Mîrzâ Safî'yi İran'a götürmekle görevlendirilmişse de daha sonra rahatsızlığı nedeniyle bu görevden ayrıldığı şeklinde bahsedilmiştir. Kendisinden kaynaklarda "Hamalı-zâde, Hamavî-zâde, Hammal-zâde" unvanlarıyla bahsedilmektedir. Hamavî-zâde, Rakka valisi ve Erzurum seraskerliği görevlerinde bulunmuştur (Karadayı 2008: 75). Beylerbeyi de olan Hamavî-zâde Ahmed Paşa, Bağdat Valisi Ahmed Paşa'nın kethüdasıdır. 1144'te (1731-32) Rakka valisi, 1145'te (1732-33) Basra valisi olup azledildikten sonra 1147'de (1734-35) yeniden Rakka valisi olmuştur. 1148/1735-36 yılında İran seraskerliği görevi verildiyse de 1156'de (1743) getirildiği Kars seraskerliği görevindeyken hastalığı nedeniyle 1157'de (1744) Erzurum muhafazasına tayin olunmuştur. Daha sonra tekrar Rakka valisi olduysa da bu görevden de azledilen Ahmed Paşa, 1158'de (1745) vefat etmiştir (Günay 1994: VII; Aktan vd. 1995: 244).

Han: Metindeki bilgilerde Nâdir Şah'ın oğlu olarak geçmektedir. İran ordusu, savaşta bir ara geri çekilip ve daha sonra yeniden toparlanarak saldırmak için hazırlık yapmıştır. Nâdir Şah, ordunun başına geçip oğlu Han ve Feth Ali Han'ı da yan taraflarda görevlendirmiştir.

Kazıkçı Hüseyin Paşa: (ö. 1773). Osmanlı devlet adamıdır. Maktul-zâde Ali Paşa'nın kethüdalığından yetişti. 1723 yılında Musul Beylerbeyi oldu. 1727'de vezirliğe yükseldi. Sivas, Şam, Çıldır, Diyarbakır, Van, Adana, İçel valiliklerinde (Keskin, Öztürk, Tosun 1996: 229) bulunduktan sonra 1763'te Anadolu Eyaleti valiliğine atanan Kazıkçı Hüseyin Paşa, 1773 yılında Kütahya'da vefat etti.

Koca Hasan Paşa (Beylerbeyi): Metinde iki tuğlu (beylerbeyi) Koca Hasan Paşa diye bahsedilmiştir. Hasan Paşa, 1157/1744 Kars Muhasarası'nda İbrahim Paşa ile beraber şehit olan iki beylerbeyinden biridir.

Koca İbrahim Paşa (Beylerbeyi): Beylerbeyi olduğu ve Hasan Paşa'yla beraber 1157/1744 yılındaki Kars Muhasarası'nda şehit olduğu ifade edilmiştir. Osman Sâf'ın *Risâle*'sine baktığımızda ise bu ismin Kâmahlı İbrahim Paşa olarak geçtiği görülmektedir. Bu eserde de Kars Muhasarası'daki çarpışmalarda Hasan Paşa ile beraber şehit olduğu yazılmıştır.

Mîr Veys: Eserdeki bilgide Şah Mahmûd'un babası olduğu anlaşılmaktadır.

Mîrzâ Safî: Daha önce Osmanlı Devleti'ne sığınan ve sonra Osmanlı tarafından Nâdir'e karşı şah ilan edilerek İran'a götürülmesine karar verilen Safevi şehzâdesidir. 1730 yılında İran istilasını esnasında kaçıp Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır. Önce Selanik'e sonra da Rodos'a gönderilmiştir. Kaynaklarda kendisiyle beraber Sâim Mîrzâ adında bir kardeşinin de olduğu ifade edilmektedir. İran'la yapılan barış üzerine şah ilan edilmesine gerek kalmamıştır. Şehzâde Safî; Erzurum, Şebinkarahisar ve Samsun'da yaşadıkdan sonra Rodos'a gönderilmiş ve 1759 yılında burada ölmüştür (Öztuna 1994: 26).

Murtaza Paşa (Beylerbeyi): Murtaza Paşa adı, metinde iki yerde geçmiştir. Beylerbeyi ve Nâdir Şah'a elçi olarak gidenlerden biridir. Ayrıca Hamis Paşa ile beraber Lazkiye'den 200 tüfekli askerle Osmanlı ordusuna yardıma gelmiştir. Osman Sâf'ın *Risâle*'sindeki bilgilerden ve Fahrettin Kırzıoğlu'nun ifadesinden bu ismin Turhala (Turhal) mutasarrıfı/sancak beyi Murtaza Paşa olduğu ve Nâdir Şah'a elçi olarak gönderilen grupta yer aldığı yazılmıştır (Kırzıoğlu 1983: 29, 48).

Mustafa Han: Metinde Nâdir Şah'a yardım eden ve dinç bir sipahi grubuyla Osmanlı ordusuna saldırdığı yazılmıştır. Nâdir Şah'ın veziriazamıdır. *"Bu esnâda Nâdir Şah'ın İ'timâdü'd-Devlesi olan Mustafâ Han tarafından Nâme gelüp..."* (Kırzıoğlu 1983: 31).

Nâdir Şah: (ö. 1160/1747) İran'da Avşarlılar Hânedanı'nın kurucusu ve ilk hükümdarıdır. Aslen Türk'tür. 1732'de II. Tahmasb'ı tahttan indirip yerine Tahmasb'ın oğlu III. Abbas'ı tahta geçirmiştir. Çocuk yaşta olan bu hükümdarın vekilliği görevini üstlenen Nâdir, İran'a hâkim olmuştur.

Onunla beraber İran eski çekingen tavrını bırakmış ve komşu devletlerle mücadelelere başlamıştır. 1736 yılında ise kendini şah ilan edip Safevi Hanedanlığı'na son vermiştir. Osmanlı Devleti'yle sürekli savaş hâlinde olan Avşarlı Nâdir Şah 1747 yılında bir grup kumandanı tarafından suikast sonucu öldürülmüştür (Saray 1999: 68; Özcan 2006: 276-77). Nâdir Şah ve Vezir Ahmed Paşa eserde sıkça adı geçen kişilerdir.

Rüstem Han: Sadece bir yerde adı geçmiştir. Şah'ın, bir hileyle Gence Han'ı gaflete düşürerek yalan bir ferman ile Rüstem Han'a karşı kendi safına çekmeye çalışması girişiminden bahsedilirken adı geçmiştir.

Sultan I. Mahmûd: I. Mahmûd (ö. 1168/1754), 1730-1754 yılları arasında tahtta oturmuş yirmi dördüncü Osmanlı padişahıdır. Sultan Mahmûd, II. Mustafa'nın büyük oğludur. Döneminde İran, Rusya, Avusturya devletleriyle mücadele etti. Tebriz'in İranlılardan alınmasıyla kendisine "Gazi" unvanı verildi. İstanbul Yenicami Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi'nde medfundur. Eserde adı geçen ve padişah olarak bahsedilen kişi Sultan I. Mahmûd'dur.

Sultan Mehmed Han: Sultan II. Mustafa'nın babasıdır. Osmanlı Devleti'nin on dokuzuncu padişahı Sultan IV. Mehmed'dir. Ava olan merakından dolayı Avcı Mehmed olarak da bilinir. 1648-1687 yılları arasında Osmanlı Devleti'ni yönetmiştir.

Sultan Mustafa Han: Sultan I. Mahmûd'un babasıdır. Osmanlı Devleti'nin yirmi ikinci padişahı Sultan II. Mustafa'dır. 1695-1703 yılları arasında devleti yönetmiştir. Sultan IV. Mehmed ve Sultan II. Mustafa eserde sadece isim olarak geçmişlerdir.

Şah Mahmûd: Eserde, Mîr Veys oğlu Şah Mahmûd olarak geçmiştir. Şah Mahmûd'un Safevî sülâsinden Şehzâde Mîrzâ Safi ile uğraşması ve şehzâdenin firar ederek Osmanlı'ya sığınmak zorunda kalması olayı anlatılırken bu isme yer verilmiştir.

Veli Paşa: Orduya çarhacı tayin olunan Erzurum Valisi Veli Paşa diye bahsedilmiştir. Aynı isim Osman Sâf'ın Kars Muhasarası'nı anlatan *Risâle*'sinde de geçmiştir: "*Erzurum Vâlisi sa'adetlü Vezîr-i Mükerrrem El-Hâc Veli Paşa Hazretleri*" (Kırzioğlu 1983: 30).

2.7. Tarihî Yerler ve Mekânlar

Muhasara, Kars Kalesi ve etrafında vuku bulmuş olsa da İran ordusunun sürekli geri çekilmesi ve Osmanlı ordusunun takibi üzerine eserde, başka yer ve mekân isimlerine de yer verilmesini sağlamıştır. Müellif, bu mevkileri Kars şehrini ve Kars Kalesi'ni merkez alarak adı geçen yerlerin yönlerini ve uzaklıklarını ifade etmiştir. *Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*'da tespit edilen bu kısımlar için Osman Sâf'ın ve Sırrî Efendi'nin eserleriyle de karşılaştırma yapılarak yer sözlükleri, diğer eserler, arşiv belgeleri, tapu tahrir belgeleri, turizm rehberleri, Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesi*'ne kadar birçok kaynağa bakılmıştır. Tespit edilemeyen veya sadece eserimizde geçen yerler ise metnin kendisinde geçen ifadeleriyle verilmiştir. Adı geçen yerler ve bilgileri şu şekildedir:

Ağaçköprü: Kars Kalesi'nin ön kısmında yer alan Ağaçköprü sahası diye bahsedilmiştir. Bu mevki, “*Şimdiki, Kâzımkarabekirpaşa beton köprüsü yerinde*” (Kırzioğlu 1983: 42) olan yerdir.

Arpaçayı (nehir): Aras Nehri'nin kollarından biri olup Gümrü tarafından gelerek Kağızman'ın doğusundan Aras'a dökülmektedir. Arpaçayı, Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınırı ayırmaktadır.

Âstâne/ Âstâne-i Sa'âdet: Başkent İstanbul.

Azad Karyesi: Kars Suyu'na iki saat mesafede bir köy olarak geçmiştir. Azad Köyü; köy ve köyün bulunduğu bölge eski bir yerleşim merkezidir. Köy, Kars ili merkezinin 7-8 km kadar güneybatısında bulunmaktadır.

Ceyhun (nehir): Savaş esnasında İranlıların kanları o kadar döküldü ki dereler akan kanla beraber “mecra-yı Ceyhun”a döndü denilmiştir. Orta Asya'da bulunan Pamir Dağları'ndan çıkıp Aral Gölü'ne dökülen bir nehirdir, Amuderya. Ayrıca Ceyhun'un ırmak, büyük nehir anlamı da vardır.

Çakmak Karyesi: Metinde, Kars'ın gerisinde/arka tarafında bir köy olduğu anlaşılmaktadır. Çakmak Köyü; Kars'ın kuzeybatı yakınında olup merkez ilçesine bağlı bir köydür. Köy; Kars kent merkezine 6 kilometre uzaklıktadır.

Civilikaya: Kars'a bir buçuk saat mesafede batı tarafındaki nehrin ve Erzurum'a giden caddenin üzerindeki Künbed Köyü'ne bir saatten daha yakın Civilikaya adındaki mevki diye bahsedilmiştir. Müellif, özellikle bu köyde bulunan kayanın ihtişamından, büyüklüğünden bahsetmiştir. Çivilikaya Köyü, Erzurum ili sınırlarında yer almaktadır. Erzurum ilinin Tortum ilçesine bağlı bir köydür (T. C. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü 1968: 153). Çivilikaya Köyü'ne girerken köyün girişinde çok büyük bir kaya bulunmaktadır. Köy, adını bu kayadan almıştır. Erzurum iline 76 km, Tortum ilçesine 28 km uzaklıktadır.

Dere: Sadece dere olarak geçmiştir. Kars'ın Kem-suver Köyü'nden Kars Çayı'na dökülen deredir (Kırzioğlu 1983: 45).

Erzurum: Erzurum ve Arz-ı Rûm² adlarıyla anılan Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar zamanında doğudaki en önemli şehirlerimizden biridir.

Halep/ Halebü'ş-sehbâ: Suriye'nin ikinci büyük şehridir.

İran: Türkiye'nin doğusunda yer alan komşu devlet. Ortadoğu ülkesi olan İran, tarihte Türk devletleriyle özellikle Osmanlı Devleti'yle birçok kez savaşmıştır.

Kale Varoşu: Kaleiçi Mahallesi'ni çeviren dış surlar ve kale burçlarının olduğu yer (Kırzioğlu 1983: 42).

Karağul Tepesi: Metinden anlaşıldığı kadarıyla Kars, Ani taraflarında bir yerdir. Kem-suver Köyü'ne iki buçuk-üç saat mesafede denilmiştir. *Târih-i İzzî*'de de geçen Karağul Tepesi, Kars'ın Kamasor (Yolaçan/Cumhuriyet) Köyü'ne yakın bir tepenin adıdır (Kırzioğlu 1983: 40-47).

Kars: Savaşın gerçekleştiği şehir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan şehir; Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde doğuda önemli kilit yerlerinden biri ve içinde Ani yerleşimini barındıran serhat şehrimiz.

² Erzurum; arz: ülke, belde, memleket.

Kars Kalesi: Savaşın başladığı ve Nâdir Şah'ın alamadığı, direnişi kıramayıp çok zayıat verdiği ve geri çekilmek zorunda kaldığı yerdir. Kale, Kars şehrinin kuzeyinde dik yamaçlı bir tepe üzerindedir. Kimler tarafından ve ne zaman yapıldığı kesin bilinmemektedir. Bazı kaynaklar 12. yüzyılda Saltuklular tarafından yapılmış dese de 10. yüzyıla kadar inilmektedir. Kalenin Urartulara ait olduğu da söylenmektedir (Kızılkaya 2009: 191-207; 2011: 1-22). 1579 yılında Lala Mustafa Paşa tarafından onarımı yapılırken dört köşe mermer kitabe bulunmuş ve dış surların kapısına koydurulmuştur. Bu kitabeye göre 1152 yılında Sultan Melik İzzeddin'in emri ile veziri Firuz Akay tarafından yaptırılmıştır. Kaleyi 1386 yılında da Timur yerle bir etmiş, daha sonra 1579 yılında III. Murad'ın emriyle Lala Mustafa Paşa tarafından tekrar yaptırılmıştır. Bundan sonra 1616 ve 1636 yıllarında iki kere onarımdan geçmiş, şehir merkezine bazı eserler eklenmiştir. Kaynaklara göre merkez kale dışında dış surlar 27.000 metre uzunluğunda olup, 220 burçtan meydana gelmiştir. Kalenin Su (Çeribaşı), Kağızman (Orta), Behram Paşa ve uçuruma açılan Ana Kapı olmak üzere toplam dört giriş yeri bulunmaktadır.

Kars Suyu: Nâdir Şah ve ordusunun setlerle kapattığı su. Kars Çayı olarak günümüzde bilinen bu su, Kars Kalesi'nin hemen eteğinden geçmektedir.

Kem-suver Karvesi: Köyün adı, Osmanlı tarihçisi Hammer'de "Kemssur" (Hammer 1991/ C. 15: 55), Kars Muhasarası'nı konu alan Osman Sâf'ta ise "Komasor" olarak Latin alfabesine çevrilmiştir. "*Ahilkelek'ten Kars'a dönen Hınıs Sancakbeyi ile askerleri, Komasor (Yolaçan) köyü önünde, iki gün düşmanla vuruştı*" (Kırzioğlu 1983: 21). Kem-suver Köyü, Kars'ın güneybatısında ve Kars Çayı sağında, yeni adı 1960'tan beri "Yolaçan" olarak değiştirilen köydür (Kırzioğlu 1983: 28; T. C. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü 1968: 573-705). Kamasor Köyü, bugün Yolaçan ve Cumhuriyet Köyü olarak bilinen merkeze bağlı köydür.

Kızılırmak: Türkiye sınırları içinde yer alan en uzun akarsudur. Sivas yakınlarındaki Kızıldağ'dan kaynağını alan Kızılırmak, Bafra Ovası'nı oluşturduktan sonra Karadeniz'e dökülür.

Künbed Karvesi: Kars'a bir buçuk saat mesafede batı tarafındaki nehrin ve Erzurum'a giden caddenin üzerindeki Künbed Köyü diye tarif edilmiştir. Künbed Köyü, Kars il merkezine 11 km uzaklıktadır. Eski adı Viran Kal'a'dır (Kırzioğlu 1983: 28).

Lazkiyye: Suriye'nin en büyük liman şehri. Metinde geçtiği üzere Lazkiye'den ikişer tuğlu (beylerbeyi) Hamis ve Murtaza Paşalar 200 tüfekli askerle Kars kuşatmasında Osmanlı ordusuna yardıma gelmişlerdir.

Peyrevlik Vadisi: Yüz adımdan fazla uzaklıkta bir yer olarak bahsedilen bu mevki muhtemelen Kars Kalesi, Timur Paşa Tabyası veya tabyanın güneybatı tarafında yer alan dağın yakınlarında bir yerdir. Eserde konum olarak kesin bir şekilde ifadelendirilmemiştir [29a].

Subatan: Nâdir Şah ve ordusu Arpaçayı'na geldikten sonra Suyabatan adındaki yere geçmişlerdir. Köyün adı eserdeki imla dikkate alınarak "Suyabatan" şeklinde okunmuştur. Günümüzde Subatan Köyü, Kars ilinin merkez ilçesine bağlıdır. Kars il merkezine 28 km uzaklıktadır. Adını, Alaca Dağı'ndan doğarak köyün ortasından geçen, komşu köy Karakaş'a varmadan toprağın altında kaybolan ve daha sonra tekrar ortaya çıkan "Subatan" adı verilen deresinden almaktadır. Köyün tarihi eski çağlara uzanmaktadır.

Süregil: Bu yer, metindeki harekelendirmeden dolayı "Şüregil" olarak çevrilmiştir. Süregel Sancağı olarak kaynaklarda yer alan bu bölge, eski bir sancaktır. "Kızılçakçak/Akyaka ve Başgedikler Bucakları ile Subatan-Anı/Ocaklı köylerini de içine alan Sancak. 1927'de merkezi Kızılçakçak olan "Şüregil Kazâsı" ile "Zarşat/Zaruşad Kazâsı" birleştirilip, merkezi Zarşat kasabası olan bugünkü "Arpaçay" ilçesi kurulmuştur" (Kırzioğlu 1983: 49).

Şeytan Çarşısı: Kars merkezde kalenin altında yer alan Şeytan Pazarı'dır.

Şiraz: İran'ın güneyinde yer alan tarihî bir şehirdir.

Timur Paşa Tabyası: Nâdir Şah'ın, Timur Paşa Tâbyası'nın doğusunda kalan dağın tepesine yerleşmesi ve savaş hazırlıkları yapması bilgileriyle yer almıştır. "Kars'ın İçkal'a karşısında ve Çay'ın solunda, Taşköprü'nün güneybatı yanındaki kuzey ve batısı sarp uçurum kaya olan yer" (Kırzioğlu 1983: 50). Lala Mustafa Paşa'nın Kars Kalesi'nin gözetlenmesi ve güvenliğini sağlamak amacıyla 1579 yılında yaptırdığı tabyadır. Kars ilinde ilk tabyalar 1734 yılında yapılmaya başlanmıştır. Bunların en eskisi Timur Paşa Kulesi'dir/Tabyası'dır.

Yahniler Tepesi: Metinde, Kars Kalesi'nin yakınlarında bulunan bir tepe olduğu anlaşılmaktadır. Burası, Kars merkeze 15 km uzaklıkta bulunan Yahni Dağı'dır. Büyük Yahni Tepesi ve Küçük Yahni Tepesi olarak bilinirler. Tarihî Ani yolunun 14-15. kilometrelerinde bulunmaktadır.

Yerlikaya: Sadece isim olarak geçmiştir. Bulunduğu yer veya konumu hakkında bilgi verilmemiştir. Yerlikaya, Kars'ta yer alan eski bir yerleşim yeri olarak bilinmektedir.

2.8. Savaş ve Teçhizatlarına Dair Terimler

Müellif, konuya uygun olarak savaş ve teçhizatlarına dair terimleri sıkça kullanmış, bazen bunlarla kelime oyunları da yapmıştır. Metnin muhtevası kadar savaş âletlerini kullanma becerisinin de izlerini burada görmekteyiz. “Alem, asâkir, hendek, tîr/ok, kul kethüdası, nefer, Ordu-yı Hümâyûn, serasker, serdar, sipahi, süvari, şemşir/kılıc/seyf/tîg, tabur, tabya, top, tüfeng, Zülfikar” gibi savaş terimlerine de yer verilmiş olmasının yanında aşağıda bazıları anlamlarıyla beraber verilmiştir:

Balyemez topu: Savaşlarda kullanılan orta ve uzun menzilli tunçtan bir top (Parlatır 2006: 154).

Bayrak gösterme: Gövde gösterisi yapmak anlamına gelmektedir.

Carhacı: Seçkin bir birlikten oluşan ve yürüyüş hâlindeki ordunun önünde savaşan askerler (Bilgiç 2012: 96).

Dalkılıç: Osmanlı Devleti'nde kuşatılan kaleye girmek, düşman kuşatmasını yarmak ve baksın yapmak için fedâî/gönüllü askerlerdir. Bu askerler, ellerinde kılıçlarıyla gözünü kırpmadan tehlikelere atıldıkları için “yalınkılıç, dalkılıç, serdengeçti ve ölü eri” (Sertoğlu 1986: 78) olarak da anılırlardı. Bunlar toplu hâlde düşman ordusunun sağından, solundan veya arkasından hücum ederlerdi. Ölümünden korkmayan bu askerlerin hücumları, pek dehşetli olur ve daldıkları ordunun moralini bozar, içlerine korku salarlardı. Kuşatması uzayan kalelere, gece merdiven kurarak yalın kılıç içeri girerler. Bütün kale efradına karşı gözlerini kırpmadan kılıç salarlardı (Pakalın 1983: 389-90).

Hum-pâre: Havan topu veya elle atılan bir bomba. Havan mermisi. (Tdk 2011: 1115)

İki tuğlu: Beylerbeyi, orgeneral (HBTS tarihsiz: 1187).

Kemîngâh: Savaşlarda pusu tutulan gizli yer, pusu (Develioğlu 2010: 583).

Metris: Askerlerin korunması için yapılan toprak siper (Parlatır 2006: 1077).

Saff-şiken topu: Saff-şiken; düşman saflarını kıran, yaran, bozan, dağıtan (Şemseddin Sami 2007: 828) anlamlarına gelmektedir. Saff-şiken topu ise safları kıran, orduları yaran, dağıtan top anlamında müellifin kullandığı bir ifadedir.

Senger: Siper, hendek. Kayalardan veya taşlardan oluşturulan bir tür siper, savunma mevki (Redhouse 1987: 1083). Müellif, sengerlerin İran askerlerinin icadı olduğunu, her bir sengerin bir hisara benzediğini ve İranlı askerlerin bunlarda mevzilendiğini ifade etmiştir. Ayrıca İran ordusunun gittiği her yere bu sengerlerden yaptığını, taş ve toprak taşıyarak bir hamal gibi çalışarak bunları inşa ettiklerini eserinin çeşitli yerlerinde anlatmıştır. Anlatıldığına göre İranlılar bu sengerleri çok hızlı bir şekilde de inşa ediyorlarmış.

Saranpol: Kale varoşlarına ağaç çakılarak/saplanarak yapılan yer (Şemseddin Sami 2007: 772). Etrafı kazık veya sırıklarla çevrilmiş yer.

Zenbûrek: Hayvan ile taşınan eski küçük toplardan olup genellikle tüfeklerle ve hafif ateşli silahlarla beraber kullanılan küçük çaplı taşınabilir toplardır. Kaynaklarda zenberek olarak da geçmektedir (Pakalın 1983: 652; Develioğlu 2010: 1373; Tdk 2011: 2650).

2.9. Metinde Geçen Manzum İfadeler

Metnin büyük kısmı Arapça, Farsça kelimelerden oluşmuştur. Yine bu dillere ait tamlamaların oldukça fazla yer aldığı eserde, Farsça tamlamalar metnin her cümlesinde yer almıştır. Başta Türkçe ağırlıkta olmak üzere Arapça ve Farsça beyitlere, ifadelere, atasözleri ve deyimlere rastlanılmaktadır. Bunun dışında konuşma cümlelerine de yer verilerek böylece konular arasında geçişler yapılmıştır. Sultan I. Mahmûd'un, Serasker Hacı Ahmed Paşa'nın, Nâdir Şah'ın; Osmanlı, İran askerlerinin ve diğer şahsiyetlerin de ağızından cümlelere, beyitlere ve ifadelere yer verilmiştir. Bu ifadeler yer yer Arapça, Farsça ve Türkçedir.

Eser, Arapça ve Farsça dil bilgisinin yanında nesir alanında da önemli bir dil ve anlatıma sahiptir. Söz gelimi bir kelime, metin içerisinde çokça kullanılmaktan ziyade farklı dillerdeki karşılıkları tercih edilmiştir. Metnin genelinde bu üslup devam ettirilmiş ve böylece eser tekdüzelikten kurtarılmıştır. Bunun dışında daha birçok farklı örneğe metinde rastlanılmaktadır. Eserde, Kars'ın geri alınması anlatılırken iki ordu arasında gerçekleşen muharebe esnasındaki çarpışmalar da yer yer edebî bir üslupla mübalağalı ve sanatlı bir şekilde anlatılmış ve savaştaki olaylar anlatırken şairâne bir üslup kullanılmıştır.

Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa'da Arapça, Farsça ve Türkçe mısralara ve ifadelere yer verilmiştir. Eserde, 7 mısra, 11 beyit (5 matla, 6 müfret) ve 1 kıt'a tespit edilmiştir. Nazım unsurlarından 2'si Farsça, 2'si de Arapça olup geri kalanlar Türkçedir. Nesirde dile getirilenler, edebî ifadeyle mısra ve matla/müfredlere de taşınmıştır. Bunlardan Arapça ve Farsça olanların dipnotlarla anlamları verilerek aşağıda da tablo hâlinde varak numaralarına göre sıralanmışlardır:

Çizelge 2.1. Mısralar, Beyitler, Müfretler, Kıt'a ve Varak Numaraları

Mısralar, Beyitler, Müfretler ve Kıt'a	Varak Nu.
<p>[<i>mef'ülü/fā'ilātü/mef'ülü/fā'ilün</i>]</p> <p>‘Ākil cihānda ne şād olur ne ğam çeker Cāhil hemīşe şād olayım diyü elem çeker</p>	[1a]
<p>[<i>mefā'ilün/mefā'ilün/mefā'ilün/mefā'ilün</i>]</p> <p>Ķanā'at mülküne mālik olanlar aĝniyādandır</p>	[1a]
<p>El-ḥaṭṭ bākī ve'l-‘ömr fānī El-‘abd ‘āşi ve'r-Rabb ‘āfi³</p>	[1a]

³ “Yazı bâkî ve ömür fānî
Kul âsî ve Allah affedici”

[fā'īlātün/fā'īlātün/fā'īlātün/fā'īlün]

[1a]

Ḥırmēn-i 'ömri şavurdıkdāne-i ḥayretdeyüz
 Āsyāb-ı dehre geldük şimdi nevbet beklerüz

[mef'ülü/fā'īlātü/mefā'īlü/fā'īlün]

[4b]

geh bir vezīr-i şāḥ-ı 'Acem'den ḥarāc alur
 geh bir vekīl-i leşker-i Tātār'a ḥan virür

[fe'īlātün/mefā'īlün/fe'īlün]

[7b]

dostān rā kücā köni maḥrūm
 tu ki bā-düşmenān nazār-dārī⁴

[fe'īlātün/fe'īlātün/fe'īlātün/fe'īlün]

[8a]

bakma ya Rabb kuşūra bize imdād eyle

[fe'īlātün/fe'īlātün/fe'īlātün/fe'īlün]

[9a]

bu zaḥımlar bize hep gülle-i şāḥī'dendir

[fā'īlātün/fā'īlātün/fā'īlātün/fā'īlün]

[21a]

şavuluñ bī-çāreler dīvān ḳaldı irteye

[fe'īlātün/fe'īlātün/fe'īlün]

[22a]

cāme-i fitneyi endāzeledi
 ya'nī mendīl-i serin tāzeledi

⁴ “Dostları nerede mahrum bırakıyorsun
 Sen ki düşmanlarla [aynı] bakışa sahipsin.”

[fe‘ilātün/fe‘ilātün/fe‘ilātün/fe‘ilün] [24a]

hāmdır mīve-i düşmen size olmaz derken
olsun ey tāze-nihāl-i çemen-i şulh olsun

[fā‘ilātün/fā‘ilātün/fā‘ilātün/fā‘ilün] [26b]

ya seferdir ya tahammül ikiden hālī degil

berī'en mine'l-cerhi selīmen mine'l-ḳatli⁵ [31a]

[fe‘ülün/fe‘ülün/fe‘ülün/fe‘ülün] [32b]

eger h^vāhī selāmet-i der-kenār-est⁶

[fā‘ilātün/fā‘ilātün/fā‘ilātün/fā‘ilün] [33a]

hep dökülmüş tüyleri olmuş yağır bī-çāreler
yelmeden yüpürmeden ḳuyrukla ḳusḳun ḳalmamış

[fe‘ilātün/fe‘ilātün/fe‘ilātün/fe‘ilün] [34a]

eylese bir iki gün vādī-i ḡayra cereyān
yine mecrā-yı ḳadīminden aḳar āb-ı revān

[mef‘ülü/fā‘ilātü/mefā‘ilü/fā‘ilün] [37a]

ol pādişāh-ı ‘aşra cihānda kim eylemez
biñ cān ile yolında bütün cānını fedā

⁵ “Yaralanmaktan ve öldürülmekten kurtuldu. / Yaralanmaktan kurtulduğu gibi öldürülmekten de kurtuldu.”

⁶ “Eğer istersen kurtuluş yakındadır.”

[fe‘ilātün/fe‘ilātün/fe‘ilātün/fe‘ilün]

[38a]

zulmet-i şām-ı ğarībāne olup şubḥ-ı vaṭan
reşk-i Şām olsa sezā şehir-i dil-ārā-yı Haleb

[mefā‘ilün/fe‘ilātün/mefā‘ilün/fe‘ilün]

[40a]

Ḳuşūra bakma ...-zāt-ı nükte-ver Ḥaşmet⁷
Ki bu şahâyif-i ‘özrüm nigāh-ı luṭfa eḥaḳ
Olinca vaḳ‘a-nüvīsın cidāl-i vehminden
Yedümde ḥāme-i vaşfuñ zebānı oldu dü şaḳ

2.10. Atasözleri ve Deyimler

Eserde, konuşmalara ve yaşanan olaylara uygun yerinde atasözleri ve deyimler kullanılmıştır. Özellikle birbirinden farklı ve kulağa değişik gelen deyimler dikkat çekmektedir. “Mezbele mantarı gibi üst üste olmak, topa tutulmuş maymun, uyuz taşı eşeğine dönmek” deyimleri bu türden deyimlerdir. Bununla beraber “bıçak kemiğe dayandı” deyimini, “kârd bâ-üstühvân-resîd” şeklinde Farsça; “şamar oğlanına dönmek” deyimini de “tabanca oğlanına dönmek” şeklinde yazılmıştır. Bu atasözleri ve deyimler, savaş ifadeleriyle kullanılan ve bu durumu, yaşananları anlatan özelliklere sahiptir. Bu bakımdan metinde anlatımı canlandırma, etkiyi artırma ve edebîleştirme fonksiyonu üstlenmişlerdir. Metinde geçen atasözleri ve deyimler; “Kaynaklar” kısmında da belirttiğimiz üzere atasözleri ve deyimleri sözlüklerinde, kitaplarda, tezlerde, makalelerde taranarak atasözü ve deyim olup olmadıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunların yanında şair yine metinde, “māder-be-ḥaṭā, mecmū‘a-ı ‘acāyib-i maḥlūḳāt, kücā mī-revī baba⁸”; “deryace, metris, paf u püf, şaranpol” gibi değişik kelimeler, ikilemeler ve deyimler kullanmıştır. Atasözleri ve deyimler alfabetik sıraya göre geçtikleri varak numaralarıyla beraber aşağıda verilmiştir:

⁷ Harfler tam anlaşılmadığından dolayı noktalı yerler okunamamıştır.

⁸ “Nereye gidiyorsun kardeşim/yahu”

Çizelge 2.2. Atasözleri ve Deyimler ve Varak Numaraları

Atasözleri ve Deyimler	Varak Nu.
Akın etmek	[30a]
Ayak sürmek	[24b]
Baş göstermek	[12a]
Baş kurtarmak	[12a]
Bıçak kemiğe dayanmak (kârd bâ-üstüh ^v ân-resîd)	[18b]
Boynunun borcu	[12b]
Can atmak	[13b]
Can kurtarma sevdasına düşmek	[35b]
Canından usandırmak	[11b]
Cesaret etmek	[38b]
Dağlar çekmez	[7a]
Dayılanmak	[38b]
Dünya tükenir, yalan tükenmez (Atasözü)	[5a]
El çekmek	[20b]
El vermek	[20b]
Elden bırakmamak	[13a]
Elden gitmek	[38b]
Elinde kalmak	[35a]

Elinden gelmek	[18b]
Fiske taşı kadar	[32b]
Gayret etmek	[15b]
Geri çekilmek	[15a]
Göz açtırmamak	[35a]
Gözüne kestirmek	[17a]
Gücüne gelmek	[30a]
İmdada gelmek	[15a]
İş işten geçmek	[16a]
İşe yaramamak	[33a]
İşin çamur olması	[35a]
Kan ağlamak	[14b]
Karmakarış olmak	[14a]
Kılıç çekmek	[14a]
Kulak asmamak	[29a]
Mezbele mantarı gibi üst üste olmak	[11a]
Ne olursa olsun	[18b]
Ramak kalmak	[16a], 34a]
Sözün ağaya düşmesi	[38b]
Tabanca oğlanına dönmek	[18a]

Topa tutulmuş maymun	[9b]
Uyuz taşçı eşğine dönmek	[33a]
Yere geçmek	[35a]
Yıkılıp gitmek	[18a], 35b]
Yorgunluğunu almak	[15a]
Yüz çevirmek	[16b]
Yüz tutmak	[9a]
Zora dağlar dayanmaz (Atasözü)	[24b]

III. BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMALAR

3.1. Fetih-nâme Türü ve Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa

3.1.1. Fetih-nâme Tanımı ve Özellikleri

Fetih mektubu, fetih-nâme yazma geleneği ilk olarak İslâm devletleri döneminde başlamıştır. Edebî bir tür olarak ilk örnekleri XV. asırda görülür ve XVI. yüzyıldan itibaren fetihlerin ve zaferlerin artmasıyla sayıları gittikçe çoğalmıştır. Bu gelenek Türk-İslâm devletlerinde yüzyıllarca devam etmiş ve fetihlerin, zaferlerin olduğu süre boyunca canlılığını korumuştur. Özellikle Türk yüzyılı olarak kabul edilen XVI. yüzyıl bu türün örneklerinin fazla olduğu bir dönemdir.

Edebî tür olarak “*Fetih-nâme veya zafer-nâme bir şehrin, bir kalenin alınışını konu edinen edebî eserlere; fethiye de nesib bölümünde bu konuları anlatan kaside ve tarih manzumelerine verilen addır.*” (Koç Keskin 2014: 383-385) şeklinde ifade edilen ve zafer-nâme, beşâret-nâme, tehdit-nâme gibi adlarla da anılan (Mermer, Koç Keskin 2011: 31) fetih-nâmeler; savaşlar sonunda kazanılan zaferleri, fethedilen yerleri komşu hükümdarlara, hanlara, prenslere, şehzâdelere ve valilere haber vermek için gönderilen zafer içerikli metinler, mektuplar ve yazılardır.

Fetih-nâmeler, şekil yönünden fermanlara benzemektedirler. Üzerlerinde padişahın tuğrası/ımsası bulunmaktadır. Fetih-nâmelere daha çok âyet-i kerîme, hadîs-i şerif veya Arapça ifadelerle başlanırdı (TA 1968: 274). Bu eserleri düzenleyenler belli bir edebî seviyeye ulaşmış kalem erbabı –sadece şairlerden değil devlette memur olan veya ilimle uğraşan diğer şahsiyetlere de yazdırılırdı- kişilerden, özenle seçilirdi (Tekin 1999: 256).

Devlet tarafından resmî görevlilere yazdırıldığı gibi bu görevlilerin dışında da yazarlar olmuştur (Pala 2010: 156). Fetih-nâmeler devletin zaferini, gücünü göstermesi açısından önemli olduğundan dil ve anlatım bakımından özenle yazılırdı (Canım 2014: 42). Bu da metinlerin edebî bir üsluba sahip olmasına imkân sağlamıştır.

Manzum ve mensur olarak iki şekilde de örneklerine rastlanan fetih-nâmeler, şiir şeklinde yazıldıklarında kaside ve mesnevi nazım şekilleri tercih edilmiştir. “*Beyit seviyesinden başlayarak, tarih konulu metinlerde bölümler; divanlarda küçük şiirler ve bağımsız eserler hâlinde örnekleri vardır*” (Akkuş 2008: 77).

Diğer türlerde olduğu gibi fetih-nâme türü de bir ihtiyaç ve gerekliliğin sonucudur. Padişahların seferlere çıktıklarında yanlarında şairleri, yazarları ve ilim adamlarını da götürmeleri bu türün ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Koç Keskin 2014: 383-385).

Haberleşmenin bugüne kıyasla o kadar da yaygın olmadığı o dönemlerde fetih-nâmeler gerekli yerleri haberdar etmek için önemli bir ihtiyacı karşılamaktaydı. Zafer elde eden devletler/hükümdarlar, başarılarını ülke içinde ve dışında duyurmak, otoritesini ve gücünü göstermek, düşmanlarına gözdağı vermek, dosta müjde ve güven vermek, düşmana korku salmak, ülke içinde halkın moralini ve devlete olan güvenin arttırmak, bunun yanında haberleşmenin az olduğu bu dönemlerde yanlış söylentilere ve anlaşılmalara da meydan vermemek, içte ve dışta kendisine zarar verecek düşmanların ümidini kırmak için bu eserleri yazdırırlardı. Fetih-nâmeler, bir gücün, bir otoritenin göstergesiydi ve dolayısıyla bu ihtişamı göstermek için o yönde bir üslupla kaleme alınırlardı. Çoğu zaman süslü, şatafatlı ve üst düzey bir dille yazılmış olan bu eserleri gerekli yerlere sefaret heyetleri aracılığıyla gönderilirdi. Bütün bu unsurlardan bazıları bu türün aynı zamanda farklı isimler almasında etkili olmuştur. “*Bundan dolayı fetih-nâmeler zafer-nâme, beşâret-nâme ve tehdit-nâme diye de anılmıştır*” (Sungurhan Eyduran 2003: 484).

Diğer devletlere haber verildiği gibi ülke içinde de bu haber ilan edilirdi. Elde edilen zaferin ilanı da aynı zamanda Osmanlı ülkesinde ihtişamlı bir şekilde duyurulurdu. “*Başarının Osmanlı ülkelerinde ilânı için, durum İstanbul kaymakamı ve beylerbeyine bildirildiği zaman şenlik yapılması gerektiği de ilâve edilirdi*” (TA 1968: 274); “*Ülke sınırları içinde ganimetlerle birlikte gönderilir ve sonunda da halkın coşkusunu arttıracak şenlikler yapılması bildirilirdi*” (Pala 2010: 155-56).

Ülke içinde haber verilecek fetih-nâmelerde ise “*Türkçe olarak İstanbul'da vezîriâzama vekâlet eden idarecilere (kâimmakam), beylerbeyi ve kadı gibi bazı taşra yöneticilerine zaferi halka duyurmak üzere gönderilirdi*” (Aksoy 1997: 7).

Hristiyan devletlere, diğer devletlere, İslâm devletlerine ise gönderilen bu fetih-nâmeler ilgili devletlerin diline göre kaleme alınırdı. Dost ülkelere gönderilen fetih-nâmelere karşılık, aynı şekilde o ülkenin hükümdarı buna nezaketen devletlerarası ilişkinin bir gereği olarak tebrik-nâme gönderirdi (Karavelioğlu 2013: 2017-218).

Fetih-nâme, edebî yönünden ziyade tarihî yönleriyle ön plana çıkan bir türdür. Her tür gibi belli bir ihtiyaçtan doğarak ve bu doğrultuda gelişerek varlığını sürdürmüştür. Tarih kitaplarını tamamlar nitelikte olan bu eserler tarihe ait kaynaklar olarak daha çok dikkat çekmişlerdir (Mermer, Koç Keskin 2011: 31). Zaferin/zaferlerin hemen ardından yazılmaları tarihî anlamda kanıtlanabilirlik açısından onları önemli kılmıştır (Pala 2010: 156).

Fetih-nâmeler içerik olarak naat, sebab-i telif, savaşa hazırlık, sefer, asker sayısı; düşmanla karşılaşma, düşmanın asker sayısı, durumu gibi konuları içermektedirler. Manzum ve mensur olarak kaleme alınmış bu eserlerin tertip sırası şu şekilde belirtilmiştir:

1. Tevhîd
2. Münâcât
3. Na't
4. Sebeb-i te'lif
5. Padişah veya sefere katılanlar için dua
6. Savaşa hazırlık
7. Teçhizat
8. Yolculuk/Sefer
9. Düşmanla karşılaşma
10. Düşmanın askeri durumu, silah ve teçhizatı
11. Savaşın cerayını (İslâm askerlerinin başarısı)
12. Dönüş seferi ve padişahın karşılanması
13. Dua
14. Hatime (Koç Keskin 2014: 383-385).

3.1.2. Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa'nın Klasik Fetih-nâme Tertibi ile Karşılaştırılması

Çizelge 3.1. Klasik Fetih-nâme Tertibi ve Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa

Klasik Fetih-nâme Tertibi	Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa
Tevhîd	Yer almamıştır.
Münâcât	Yer almamıştır.
Na't	Yer almamıştır.
Sebeb-i te'lif	Bu konuda kesin bir bilgi verilmemiştir.
Padişah veya sefere katılanlar için dua	Dua kısmına yer verilmemiştir. Dönemin padişahı I. Mahmûd'u ve Vezir Hacı Ahmed Paşa'yı övmüştür. Ahmed Paşa'yı medhi oldukça fazla yer tutmaktadır [1b], [2a], [2b], [3a], [3b].
Savaş hazırlık	Nâdir Şah'ın ordusuyla Kars'a yönelmesi üzerine Serdar Ahmed Paşa; kaleyi güçlendirmeye, gerekli-araç gereç, yiyecek-içecek ve diğerler hazırlıkları yerine getirmiştir [5b], [6a].
Teçhizat	Savaş araç ve gereçleri hazırlanmış. Bunun yanında kalenin etrafına hendekler ve şarampoller kazıldırılmıştır [5b], [6a].

Yolculuk/Sefer

Kars Kalesi etrafında cereyan eden savaş, İran ordusunun sürekli geri çekilmesi üzerine çeşitli köy ve mevkilerde devam etmiştir.

Düşmanla karşılaşma

Kars Kalesi önünde ve çeşitli yerlerde düşmanla sürekli temas hâlinde olunmuştur.

Düşmanın askeri durumu, silah ve teçhizatı

İlk çarpışmada Osmanlı'nın 15 bin askerinden bahseden müellif, toplam sayı hakkında bilgi vermemiştir. İranlıların ise 150 bin fazla askeri olduğu ifade etmiştir [8a]. Ayrıca İranlıların tümsekleri, kuleleri andıran sengerler icat ettiklerini ve yanlarında top ve birçok teçhizat getirdikleri de metinde anlatmıştır.

Savaşın cerayanı (İslâm askerlerinin başarısı)

Arada küçük çarpışmalar olmuşsa da savaş başladığında İran'ın ağır bir yenilgi alıp geri çekilmek zorunda kaldığı ve Osmanlı'nın zaferinden bahsedilmiştir [8a], [8b], [13a], [32a], [35a], [35b], [36a].

Dönüş seferi ve padişahın karşılanması

Yer almamıştır.

Dua

Yer almamıştır.

Hâtime

“Hâtime” başlığı yoktur. Sadece “Ve tahrir olundu” ifadesi ve bir kıt'a yer almıştır [40a].

“Tevhîd, münâcât, na't, sebep-i te'lif, padişah veya sefere katılanlar için dua, savaşa hazırlık, teçhizat, yolculuk/sefer, düşmanla karşılaşma, düşmanın askeri durumu, silah ve teçhizatı, savaşın cerayanı (İslâm askerlerinin başarısı), dönüş seferi ve padişahın karşılanması, dua, hâtîme” gibi başlıklar klasik bir fetih-nâmede yer alan kısımlardır. Eserde böyle bir tertip sırası yer almamıştır. Sadece I. Mahmûd ve Serasker Hacı Ahmed Paşa'yı övüldükten sonra konuya girilmiştir. Nâdir Şah'ın aniden Kars'a yönelmesi, Vezir Ahmed Paşa ve kaledeki askerlerin karşı koymasıyla savaş başlamıştır.

Osmanlı-İran-Kars-İstanbul kısımlarında gerçekleşen diplomasiden, tarihî şahsiyetlerden ve düşmanın durumu, asker sayıları (Eserde sadece İran ordusunun asker sayısı hakkında tam bilgi verilmiştir.), savaşın başlaması, savaşın durumu, kullanılan teçhizat, mekânlar/yerler, savaşın gidişatı ve sonunda Osmanlı'nın zaferiyle sonuçlanan muharebe metinde yer alan kısımlardır.

Tablo üzerinden yapılan karşılaştırma ve fetih-nâme türünün tanımı bilgileri neticesinde bu türe ait bazı unsurların yer almasına rağmen “*Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*” adlı eserin bir fetih-nâme/zafer-nâme türü olmadığı; ama bu tür içinde değerlendirilebilecek bir eser olduğunu söylemek mümkündür (Aydemir 2017: 75).

3.2. 18. Yüzyıl Osmanlı-İran Mücadelesi (1731-1744)

III. Ahmed'in tahttan indirilmesinden sonra tahtın yeni sahibi I. Mahmûd, İran savaşlarına daha da önem verdi. Komutanlığa atanan Bağdat Valisi Ahmed Paşa ise İranlıları 1731'de Kurican Savaşı'nda yenilgiye uğrattı. Hekimoğlu Ali Paşa da Urmiye ve Tebriz'i aldı. Böylece Ali Paşa'nın Tebriz'i geri almasıyla Nâdir Han'ın Osmanlılardan aldığı bu son büyük yer de yeniden fethedildi. Bunun üzerine İran barış istedi ve iki devlet arasında 1732'de Ahmed Paşa Antlaşması imzalandı. Antlaşmaya göre: Tebriz, Hamedan, Güney Azerbaycan, Kirmanşah, Huzistan, Ardelan ve Luristan tarafları İranlılara; Kuzey Azerbaycan, Tiflis, Revan, Şirvan ve Dağıstan Osmanlılara verildi. Aras Nehri de iki ülke arasında sınır kabul edildi. İstediklerini alamayan Nâdir Şah geçici olarak barışa razı olduysa da ilk fırsatta bu yerleri geri almayı planladı. Nitekim Ahmed Paşa Antlaşması bir yıl devam etti.

Nâdir Han, antlaşma neticesinde Güney Kafkasya'yı Osmanlı'ya bırakan Safevi hükümdarı II. Tahmasb'ı tahtından indirdi ve oğlu III. Abbâs'ı tahta geçirdi ve kendisini de ona naib ve vekil ilan etti. III. Abbâs on aylık olduğu için bütün iktidar Nâdir'in eline geçti. Irak'a giren Nâdir, Erbil'i aldı. 1733'te Bağdat önlerine geldi. Bağdat Valisi Vezir Ahmed Paşa savunmaya geçti. Vezir Osman Paşa'nın da yardımı gelmesiyle başlayan meydan muharebesini Nâdir Şah, büyük kayıplar vererek kaybetti. *"Nâdir'in yaralandığı bu büyük meydan muharebesi, İstanbul'da 3 gün 3 gece kutlandı ve I. Mahmûd'a "Gazi" unvanı verildi. 1736 yılı nisbî bir sükûn içinde geçti"* (Öztuna 1994: 23).

Sadrazam Topal Osman Paşa'nın Nâdir'i bozguna uğrattığı başarıları neticesinde İran'ın ve Nâdir Şah'ın durumu iyice sarsılmıştı. Ancak savaştan sonra Türk ordusunun kışlaklara dağılmasını fırsat bilen Nâdir Şah ani bir baskınla Kerkük'te bulunan Osman Paşa'yı şehit etti. Bu esnada Nâdir Şah, yüzlerce yıllık Safevi Hanedanlığı yerine Avşar Hanedanlığı'nı kurdu ve 1736'da İran tahtına geçti.

3.2.1. I. Kars Savaşı (1735)

Gence Kalesi'ni kuşatan Nâdir Şah burayı alamayınca kuzeyde kesin bir sonuç almak ve Şark Seraskeri Köprülü-zâde Abdullah Paşa'yı kesin bir yenilgiye uğratmak için meydan muharebesi gerektiğini düşündü. *"Kars'ta bulunan Osmanlı ordusunun üzerine geldi ise de, beş saat süren amansız bir çarpışma sonunda çekilmek zorunda kaldı (25 Mayıs 1735)"* (Sertoğlu 2011: 2482). Burada bir başarı elde edemeyen Nâdir Şah ordusuyla Arpaçayı tarafına geçmiştir.

3.2.2. Arpaçayı Muhasarası (1735)

Kars muharebesinde istediğini alamadan çekilmek zorunda kalan Nâdir Şah ve ordusunun takibi için Serasker Abdullah Paşa'ya emir verilmişti. Abdullah Paşa, İran ordusunun durumu, teçhizatı ve hazırlıkları konusunda bilgi edinmeden seksen bin kişilik ordusuyla Şah'ın yetmiş bin kişilik ordusuna karşı harekete geçti. İki ordu arasında 1735 yılının Haziran'ında başlayan muharebede Nâdir, Osmanlı ordusunu yenilgiye uğratarak Abdullah Paşa'yı da şehit etti. Bozguna uğrayan Osmanlı askerleri de Kars'a geri döndüler (Uzunçarşılı 2011: 229).

3.2.3. II. Kars Savaş (1744)

Tez konusu olarak çalıştığımız ve bu eserde bahsedilen muhasaradır. 6 yıl süren barış süresi boyunca Hindistan'a sefer düzenleyen Ndir şah, Hindistan Timuroğulları İmparatorluğu'na büyük darbeler indirmiş ve buradaki Türk hkimiyetinin son bulmasına neden olmuştur. Hindistan'dan sonra batıya yönelen Ndir şah, Timuoğullarına baş eğdirdiği gibi Osmanlı Devleti'ne de baş eğdirmek amacıyla hem Caferiliği 5. mezhep kabul ettirmeyi hem de Osmanlı'nın Irak, Doğu Anadolu ve Kafkasya topraklarını ele geçirmeyi planlıyordu. 1743'te Irak'ı alan Ndir şah hemen ardından Hille'yi ve Kerkük' de aldı. Kerkük' aldıktan sonra Bağdat'ın kendisine teslim edilmesini istedi. Bunun zerine Bağdat Valisi Ahmed Paşa durumu acilen İstanbul'a ilettili. Osmanlı Devleti de Safevi soyundan gelen bir şehzdeyi İran şahı ilan etti. Daha sonra Musul'u kuşatan Ndir şah, burada Vezir Kazıkçı Hüseyin Paşa ve Musul Beylerbeyi Abdulcelil-zde adlı Osmanlı paşalarının yaptığı iyi savunmalardan dolayı ağır kayıplar vererek kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı. Musul başarısızlığından sonra bu sefer Kars'ı almak istedi. Osmanlı Devleti, Ndir şah'a karşı Safevi Hanedanı'na mensup Mrz Safı adlı bir şehzdeyi İran şahı ilan etti (Uzunçarşılı 2011: 302-303).

Ndir şah'ın Ceferiliği beşinci mezhep ilan etmek istemesi, Osmanlı'nın doğu sınırına sürekli saldırılarda bulunması bütün bunlar Osmanlı Devleti'nin Ndir'e karşı bazı hamlelerde bulunmasına neden oldu. Bu hamlelerden en önemli olanı şehzde Mrz Safı'nin Ndir'e karşı şah ilan edilip İran'da tahta geçirilmek istenmesi oldu. Bunun zerine Ndir şah hemen ordusuyla Kars'a doğu harekete geçti. Özellikle Kars'a gelmesinde şehzdenin ve Osmanlı devlet adamlarının burada buluşup daha sonra İran'a hareket etme düşüncesi etkili olmuştur.

1744 yılında başlayan Kars Muhasarası'nda Kars'ı İranlılara karşı Sadrazam Serdar Hacı Ahmed Paşa savundu. 150.000 kişilik büyük bir orduyla Kars'a saldıran Ndir şah, yaklaşık 75 gün süren bu muhasaradan ağır kayıplar verince bir sonuç alamayacağını anladı ve ordusuyla geri çekilip ülkesine dönmek zorunda kaldı (ztuna 1994: 24-25).

1745'ten itibaren artık Ndir şah, Osmanlı'dan bir şeyler koparamayacağını anladı. Bunun zerine barış istedi ve 1746'da Feth Ali Han'ı İstanbul'a Sultan I. Mahmd'un huzuruna elçi olarak yolladı. Osmanlı da Nazif Mustafa Efendi'yi İran'a elçi olarak gönderdi. Ndir şah'ın Caferiliği 5. mezhep ilan etme amacından vazgeçmesiyle 1639 Kasr-ı şirin ve 1736 İstanbul Antlaşması'nın maddeleri üzerine antlaşma yapıldı. Safevi Hanedanlığı'nın düşmesiyle başlayan kriz 1723'ten 1746'ya kadar tam 23 yıl sürdü. Osmanlı-İran savaşları her iki tarafın da büyük kayıplar verdiği ve istediklerini alamadıkları bir sonua neticelenmiş oldu.

3.3. 1744 Kars Muhasarası'nı Konu Alan Eserler

3.3.1. Târîh-i İzzî

30 Temmuz 1745 yılında göreve getirilen Osmanlı vakanüvislerinden Süleyman İzzî (ö. 1168/1755) tarafından yazılan tarih kitabıdır. Şubat 1744'ten itibaren telifine başladığı bu kitabını 1752 yılı sonlarına kadar yazan İzzî, görev dönemine ait dokuz yıllık tarihî olayları kaydetmiştir. Müstakil bir eser olmamasına rağmen 1744 Osmanlı-İran Muhasarası'na geniş bir yer ayırmıştır. İlgili kısım yaklaşık on iki sayfa olup *Târîh-i İzzî'de* varak 7a-12b arasındadır.

3.3.2. Risâle

1744 yılındaki savaşta Kars Kalesi'nde bulunan ve savaşa gönüllü olarak katılan Emekli Kars Kadısı İbn Hacer-zâde Osman Sâf'ın muhasaranın bitiminden 12 gün sonra kaleme aldığı eseridir. Müstakil bir eser olan *Risâle*'nin iki nüshası bulunmaktadır. Bunlardan 47 sayfa olanı Fahrettin Kırzioğlu'nun özel koleksiyonunda, diğer nüsha ise Ankara Milli Kütüphane'de "Yazma-Cönkler" kısmında yer almaktadır. Fahrettin Kırzioğlu tarafından nüsha karşılaştırması yapılarak tıpkıbasımı yayımlanmıştır.

3.3.3. Risâletü't-Târîh-i Nâdir Şâh (Makâle-i Vâkı'a-ı Muhâsara-yı Kars)

Kars Muhasarası'nı konu alan ikinci müstakil eser ise Dîvân-ı Hümâyûn kâtiplerinden Sırrî Efendi tarafından kaleme alınmış olan *Risâletü't-Târîh-i Nâdir Şâh (Makâle-i Vâkı'a-ı Muhâsara-yı Kars)* adlı eserdir. Yazım tarihi bilinmeyen eserin; Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Kitaplığı, Topkapı Kütüphanesi Revan Kitaplığı, İzmir Milli Kütüphanesi ve Paris'te olmak üzere dört nüshası bulunmaktadır. Mehmet Yaşar Ertaş tarafından tıpkıbasımı yapılmıştır.

3.3.4. Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa

Haşmet'in (ö. 1181-82/1768-69) *Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa* adlı eseri de Kars Muhasarası'nı konu alan diğer önemli bir kaynaktır. Tezimizin konusunu oluşturmaktadır.

3.4. Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa'nın, "Risâletü't-Târîh-i Nâdir Şah" ve "Risâle" Adlı Eserlerle Karşılaştırılması

Tezin bu kısmında *Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*'yla beraber müstakil eserler olan Sırrî Efendi'nin *Risâletü't-Târîh-i Nâdir Şah* ile Emekli Kars Kadısı Osman Sâf'ın *Risâle*'si karşılaştırılmıştır. Şekil ve içerik yönünden cümle cümle okunarak yerler, şahıslar, orduların durumu, üslup, tarihî bilgiler ve edebî özellikler olmak üzere bütün unsurlar üzerinde durularak karşılaştırma yapılmıştır.

3.4.1. Şekil Yönünden

Çizelge 3.2. Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa ile "Risâletü't-Târîh-i Nâdir Şah" ve "Risâle"

Karşılaştırma	Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa	Risâletü't-Târîh-i Nâdir Şah	Risâle
Varak sayısı	40 varaktan oluşmuştur.	İlgili nüsha 25 varaktır.	Biri 47, diğeri 9 sayfa olmak üzere iki nüshası mevcuttur.
Yazı çeşidi	Nesih hat ile yazılmıştır.	Ana metin nesih yazı hattıyla yazılmıştır. Mısra, beyit, kıt'a gibi unsular ise farklı bir yazı çeşidiyle, talik hat ile yazılmıştır.	Her iki nüsha da nesih hat ile yazılmıştır.
Satır sayısı	15 satırdır.	21 satır vardır.	47 sayfa olanı 15, 9 sayfa olanı ise 25 satırdan oluşmuştur.
Nüsha	Tek nüshası mevcuttur.	İkisi İstanbul, birer tane de İzmir ve Paris'te olmak üzere dört nüshası vardır.	2 nüshası bulunmaktadır. Bunlardan 47 sayfa olanı Fahrettin Kırzioğlu'nun özel

			koleksiyonunda, diğ er nüsha ise Ankara Milli Kütüphane “Yazma-Cönkler” kısmında yer almaktadır.
Başlangıç	Besmele ve devamında âyet-i kerîmeyle başlanmıştır.	Besmele, Allah’a hamd ve Peygamber Efendimiz’e (SAV) salat u selamda bulunularak tevhid ve naata yer verilmiştir.	Besmele, Allah’a hamd u sena ve Peygamber Efendimize (SAV) salat u selam getirilmiştir.
Te’lif Sebebi	Te’lif sebebine dair kesin bir bilgi verilmemiştir.	Divân-ı Hümâyûn kâtibi olduğunu ve iki seneden fazla Erzurum, Kars taraflarında Ordu-yı Hümâyûn hizmetinde bulunduğunu söyledikten sonra Farsça bir beyitle dua ederek sebab-i te’lifini açıklamıştır [2b].	[1a] numaralı varakta “ve ba’de” ifadesinden sonra te’lif sebebini açıklamıştır.
Yazılış tarihi	Bilinmiyor. Eserde yazılış tarihine dair kesin bir bilgi verilmemiştir.	Sırrı’de de bu konuda kesin bir bilgi yoktur.	Kars Muhasarası’ndan 12 gün sonra 15 Ramazan 1157/22 Ekim 1744 tarihinde yazılmıştır.
Medh	Sultan I. Mahmûd ve Serasker Hacı Ahmed Paşa övülmüştür.	Hükümdara yönelik bir övgüye yer verilmemişken sadece Hacı Ahmed Paşa’ya dair çok kısa bir medhe yer almıştır.	Sultan I. Mahmûd ve metnin ilerleyen kısımlarında yine sultan ve diğ er paşalara yönelik övgülere de rastlanmaktadır.

Konuya giriş	Nâdir Şah'ın Kars'a geldiği tarih verilerek konuya girilmiştir. İran'daki siyasi gelişmelerden ve firar eden Şehzâde Mîrzâ Safî olayı anlatılarak İran'ın siyasi durumu hakkında da çok kısa bir bilgi verilmiştir.	Osmanlı-İran ilişkilerinden bahsedilerek 1722 yılına kadarki gelişmelere yer verilmiştir. Daha sonra Nâdir Şah'ın İran tahtına oturması ve Osmanlı topraklarına göz dikip saldırmasına değinilerek kısaca Osmanlı ve İran'ın içinde bulunduğu siyasi durumdan bahsedilmiştir.	Şehzâde Mîrzâ Safî'nin İran'da tahta geçirme olayından bahsederek konuya başlanmıştır.
Nâdir Şah'ın Kars'a geliş tarihi	1157/1744 senesinin 14'ünde cuma günü (25 Temmuz 1744 Cumartesi) Nâdir Şah ve ordusu Kars'a on saat mesafede olan hudut başı Arpaçayı'na gelmiştir.	Cumadelphire'nin 18. günü (29 Temmuz 1744) Kars'a ulaşmıştır.	Cemaziyelahir ayının on beşinci Cumartesi (26 Temmuz 1744 Pazar) günü Arpaçay'a geldiğini ifade etmiştir.
Yer alan tarihî şahsiyetler	Ali Efendi, Camus Hasan Ağa, Defterdâr Kesriyeli Ahmed Efendi, Feth Ali Han, Gence Han, Hacı Ahmed Paşa, Hamavî-zâde Ahmed Paşa, Hamis Paşa, Han (Nâdir Şah'ın oğlu), Kazıkçı Hüseyin Paşa, Koca Hasan Paşa, Koca İbrahim Paşa, MîrVeys, Mîrzâ Safî, Murtaza Paşa, Mustafa Han, Nâdir Şah, Rüstem Han, Sultan I. Mahmûd, Şah Mahmûd, Veli Paşa	Abdulcelil-zâde, Abdurrahman Paşa-zâde, Ahmed Han, Ahmed Paşa (Bağdad Valisi), Bergosî Mehmed Ağa, Hacı Ahmed Paşa, Hekimbaşı-zâde Ali Paşa, Humbaracı Ahmed Ağa, Kazıkçı Hüseyin Paşa, Kesriyeli Ahmed Efendi, Köprülü-zâde Abdullah Paşa, Murtaza Paşa, Mustafa Bey, Mustafa Han, Nâdir Şah, Sarı Abdurrahman Paşa, Serturnayî Camus Hasan Ağa, Seyyid Mustafa, Sultan Ahmed Han, Sultan Murad	Abdullah (Zihnî mahlaslı şair), Abdurrahman Paşa (İçel Valisi), Ali Ağa, Ardelanî Ahmed Han, Bebe-zâde Muhammed Beg, Binbaşı Hacı Musa Ağa, Cevher Paşa, Çeteci Abdullah Paşa, Çolak Salih, Dede Mehmed Ağa, Geyik Beg, Hacı Ahmed Paşa, Hacı Ebubekir Efendi, Hacı İbrahim Ağa (kethuda), Hacı Kağızmanî Şeyh Ömer

		Han, Sultan Selim Han, Sultan Süleyman Han, Şah Hüseyin, Şâhzâde Tahmasb, Şehzâde Safî, Timur Han (Timur Devleti'nin kurucusu), Veli Paşa, Yeğen Paşa.	Efendi, Hacı Mahmud Efendi, Hacı Musa, Hamavî-zâde Ahmed Paşa, Hamîrci Ahmed Ağa, Hasan Paşa, Humbaracı Ahmed Ağa, Hüseyin Efendi (Kars Defterdarı), Kamahî İbrahim Paşa, Kamahî Mustafa Paşa, Kara Hasan Ağa, Kara Muhammed Ağa, Karşlı Susan-zâde Abdullah Paşa, Kesriyeli Ahmed Efendi, Lek Abdullah Ağa, Lezgi Abdullah Beg, Mîrzâ Safî, Murtaza Paşa, Mustafa Han, Nâdir Şah, Osman Beg, Ömer Paşa-zâde Karşlı Yusuf Paşa, Salih Beg, Ser-samsun Camus Hasan Ağa, Seyyid Ali Efendi, Sultan I. Mahmud, Şah Hüseyin, Şamhal Ahmed Han, Tekeli Muhammed, Vanî Hasan Efendi, Veli Paşa, Yakub Ağa.
Geçen tarihî yerler ve mekânlar	Ağaçköprü, Arpaçayı (nehir), Âstâne/ Âstâne-i Sa'âdet, Çivilikaya, Çakmak Karyesi, Erzurum, Halep/Halebü's-şehbâ, İran, kale varoşu,	Azerbaycan, Bağdad, Cihânâbâd, Erzincan, Erzurum, Gence, Gilân, Hindistan, İran, İsfahân, İstanbul, Kars, Kars Çayı,	Ahılkelek Sancağı, Ahışa (Çıldır Eyaleti), Ahmed Han Tabyası, Amasya, Ardahan, Ardahan Kalesi,

	Karağul Tepesi, Kars, Kars Kalesi, Kars Suyu, Kemsuver, Künbed Karyesi, Lazkiyye, Peyrevlik Vadisi, Suyabatan, Şeytan Çarşısı, Şiraz, Şüregil, Timur Paşa Tâbyası, Yahniler Tepesi, Yerlikaya.	Kars Kalesi, Kerkük, Künbed Kazası, Mekke-i Mükerreme, Mugan, Musul, Revan, Rûm, Soğanlı Dağı, Südlüce, Şirvân, Tebriz, Timur Paşa Kulesi.	Arpaçayı, Astane (Başkent İstanbul), Bebe, Çakmak Karyesi, Dulkadriye, Erzurum, Gözcü Kulesi, Gürcistan, Halebü's-şehba, İran, İsfahan, kale varoşu, Karaçayır, Karaman, Kars, Kars Çayı, Kars Kalesi, Kayabaşı, Kayseriyye, Kerkük, Kırkbulağ, Komador Karyesi, Künbed Karyesi, Kürdistan, Musul, Revan, Rumeli, Şahnalı Boğazı, Şehrizer, Şüregel, Taşlı Dere, Tebriz, Timur Paşa Kulesi, Turan, Türkistan, Viran Kale.
Barış görüşmeleri için giden elçilerin isimleri	Kesriyeli Ahmed Paşa, ikişer tuğlulardan Murtaza Paşa, yeniçeri ocağından Camus Hasan Ağa ve Kethüda Ali Efendi.	Kesriyeli Ahmed Efendi, Bergosî Mehmed Ağa, Sarı Abdurrahman Paşa, Murtaza Paşa, Ser-turnayî Camus Hasan Ağa ve Humbaracıbaşı Ahmed Ağa.	Abdurrahman Paşa, Camus Hasan Ağa, Deftardar Kesriyeli Ahmed Efendi, Humbaracı Ahmed Ağa, Kara Mehmed Ağa, Murtaza Paşa.
Eserlerin son kısımları	Bir kıt'a ile bitirilmiştir.	“Hatime” başlığı yer almış ve “kıt'a li-münşiihi” ifadesiyle bitirilmiştir.	Dua, hamd u sena ve Peygamber Efendimize (SAV) salat u selam getirildikten sonra müellif kendi adını,

			Kars şehrini ve eserini yazdığı tarihi zikretmiştir.
Beyitler, mısralar, kıt'alar, âyetler, hadîsler vb.	3 âyet-i kerîme, 4 hadîs-i şerîf, 1 kıt'a, 7 mısra ve 11 beyit (5 matla, 6 müfret) geçmiştir.	2 âyet-i kerîme, 2 hadîs-i şerîf, 2 kıt'a, 4 mısra, mesnevi başlığı atılmış 1 dörtlük ve 16 beyit vardır.	Bu tür manzum ifadeler yer verilmemiştir.

Sırrî ve Haşmet'te; Hacı Ahmed Paşa, Kazıkçı Hüseyin Paşa, Kesriyeli Ahmed Efendi, Murtaza Paşa, Mustafa Han, Nâdir Şah, Ser-turnayî Camus Hasan Ağa, Şehzâde Safî, Veli Paşa adı geçen aynı şahsiyetlerdir. Haşmet ve Osman Sâf'ta ise; Camus Hasan Ağa, Defterdâr Kesriyeli Ahmed Efendi, Hacı Ahmed Paşa, Hamavî-zâde Ahmed Paşa, Koca Hasan Paşa, Koca İbrahim Paşa, Mîrzâ Safî, Murtaza Paşa, Mustafa Han, Nâdir Şah, Rüstem Han, Sultan I. Mahmûd, Veli Paşa ortak kişilerdir.

Sadece eserimizde geçen isimler: Ali Efendi, Feth Ali Han, Gence Han, Hamis Paşa, Han (Nâdir Şah'ın oğlu), Mîr Veys, Şah Mahmûd'dur. Diğer iki eserde daha fazla kişi ve yer adlarına rastlanmaktadır. Yer ve mekân kısmında da sadece *Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*'da geçenler: Ağaçoğru, Çivilikaya, Halep/Halebü'ş-şehbâ, Karağul Tepesi, Lazkiyye, Peyrevlik Vadisi, Suyabatan, Şeytan Çarşısı, Şiraz, Yahniler Tepesi, Yerlikaya'dır.

Eserlere baktığımızda farklı şahsiyetlerin, yer ve mekânların/mevkilerin yer aldığı görülmektedir. Müelliflerin buldukları görevler, yerler ve devlet adamlarına yakınlıkları ve duyup tanık oldukları şeyler bu durumu ortaya çıkarmıştır. Nitekim Sırrî Efendi, Ordu-yı Hümâyûn kâtibi, Osman Sâf Emekli Kars Kadısı ve savaşa gönüllü katılmış; Haşmet ise Hacı Ahmed Paşa'nın sohbet meclislerinde bulunmuştur. Haşmet, meclislerde muhasarayla ilgili duyduklarını anlatmışken diğer iki müellif bizzat savaşta bulunmuş ve olaylara tanık olmuşlardır. Hatta Sâf'ın, muhasaraya bizzat gönüllü olarak katıldığı ve savaştığı eserinde geçmiştir.

Sırrî Efendi, devlet görevlilerine daha yakın ve diplomatik girişimlerden, fermanlardan, mektuplardan, haberlerden, şahsiyetlerden, tartışmalardan, müzakerelerden daha fazla bilgi sahibidir. Bunlara ek olarak ayrıca Osmanlı-İran siyasi çekişmesini daha gerilerden bahsederek anlattıktan sonra esere başladığından Haşmet'e oranla farklı yer isimlerine, daha fazla devlet görevlisi adına yer vermiştir. Haşmet ise Halep'te Hacı Ahmed Paşa'nın meclislerinde bulunup buradaki kişilerden ve tarihî kaynaklardan faydalanarak eserini kaleme aldığını ifade etmiştir. Osman Sâf ise kale içindeki ve kale dışındaki askerlerden, halktan, diğer bütün tarihî şahsiyetlerden ve yer adlarından Haşmet'in eserine oranla daha detaylı ve fazla bilgi aktarmıştır.

Geri kalan şahsiyetler ve yer isimleri ise birbirinden farklı olup sadece metinlerin kendilerinde geçen isimlerdir. Bu isimlere baktığımızda Osman Sâf'ın daha fazla şahıs ve yer isimlerden bahsettiği görülmüştür. Müelliflerin buldukları yerler, durumları, ilgi alanları, bilgi kaynaklarının farklılıkları üslup ve içeriğe yansımıştır. Haşmet, muhasarayı bir şair gözüyle anlatmıştır. Bununla beraber Haşmet'in dili oldukça ağır ve süslüdür. Ama Osman Sâf *Risâle*'sinde günlük, sade bir dil kullanmış ve olayları bu şekilde anlatmıştır. Sırrî'nin ise Osman Sâf'a göre biraz daha ağır bir kullanmakla beraber Haşmet'in dili kadar ağır ve süslü değildir.

Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa ve Risâletü't-Târîh-i Nâdir Şah mısraların, beyitlerin, âyet-i kerîmelerin, hadîs-i şeriflerin yer alması münasebetiyle dil yönünden zengin malzemeler içeren ve edebî yönleri ağır basan metinlerdir. *Risâle* ise sade nesir örneği olup Haşmet'e oranla bu özelliklerin fazla yer almadığı daha çok konuyu anlatan bir tarihî belge, hatıra niteliği taşımaktadır.

3.4.2. Muhteva Bakımından

Haşmet, "Besmele" ile başlamış ve "*İnne fı zâlike le 'ibreten li ulî'l-ebşâr*" âyet-i kerîmesiyle devam etmiştir. Daha sonra övgü dolu ifadelerle yer verdiği bu kısım giriş mahiyetindedir (**Haşmet [1b]**). Sırrî Efendi de "Besmele" ile başladıktan sonra Allah'a hamd, Peygamber Efendimize (SAV) salat ü selam getirmiş ve bir hadîs-i şerîf nakletmiştir (**Ertay/Sırrî Efendi 2012: 3**). Osman Sâf ise besmele ile başlayıp Allah'a hamd edip Peygamber Efendimiz'e (SAV) salat ü selam getirmiştir (**Kırzioğlu/Osman Sâf 1983: 25**).

Giriş mahiyeti sayılabilecek bu kısımlarda farklılıklar görülmektedir. Haşmet, Osmanlı-İran siyasi çekişmesinden Sırrî'deki kadar fazla bahsetmemiş sadece İran'daki siyasi durumu, Nâdir Şah'ın ve diğer liderler arasındaki çekişmeden, İranlı şehzâde olayından kısaca bahsetmiştir (**Haşmet [2a]**). Sırrî Efendi, Osmanlı-İran arasındaki siyasi durumdan, Nâdir Şah'ın Osmanlı Devleti'ne karşı saldırgan tutumundan bahsettikten sonra ismini zikrederek eserini niçin kaleme aldığını ifade etmiştir (**Ertas/Sırrî Efendi 2012: 4**). Osman Sâf ise tarih ilmüne dair ifadelerden bahsettikten sonra meydana gelen bir olayı anlatacağını ifade etmiştir (**Kırzioğlu/Osman Sâf 1983: 25**). Her üç müellif de hangi konuda eser yazacaklarını kısa bir şekilde açıklamışlardır.

Üç vakanüvis de dönemin siyasi durumuna değinmişlerdir. Haşmet, Nâdir Şah'ın hem kendinden önceki devletle ve hem de onlarla aynı düşüncede olan Revâfızıyye el atıp onlara saldırıp zulmetmesi konularında verdiği bilgilerle İran'ın siyasi durumu hakkında çok kısa bir bilgi verilmiştir (**Haşmet [3b], [4a]**). Sırrî Efendi, diğer padişahlar döneminden itibaren İran'la olan mücadeleye değinmiş ve devamında İran'ın Afganlar tarafından istilası, İran'da oluşan siyasi kriz, Osmanlı'nın müdahalesi ve Nâdir Şah'ın sahneye çıkışı, tahtı ele geçirmesi, Osmanlı Devleti'ne karşı saldırgan tutumu, kendini ikinci Timur olarak görmesi, Hindistan'ı istilası ve daha birçok bilgiye yer vermiştir (**Ertas/Sırrî Efendi 2012: 5**). Osman Sâf ise İran'ın siyasi durumuna hiç değinmeden şehzâdenin İran'a götürüleceğinden bahsetmiştir (**Kırzioğlu/Osman Sâf 1983: 25**). Siyasi duruma dair bilgiler Sırrî Efendi'de daha fazla yer almıştır.

Üç eserde de 1744 Kars Muhasarası'na, Osmanlı Devleti'ne sığınan Safevî Şehzâdesi Mîrzâ Safî'nin Osmanlı tarafından desteklenmesi ve İran'a götürülerek hükümdarlığının ilan edilmek düşüncesinin sebep olduğu açıkça dile getirilmiştir. Bu plandan haberdar olan Nâdir, buna engel olmak için derhal Kars'a doğru hareket etmiş ve savaş başlamıştır. Bunun üzerine üç eserde de Serasker Ahmed Paşa'nın kale ve etrafında önlemler aldığı yazılmıştır.

Haşmet ve Osman Sâf, şehzâdeyi İran'a götürmek için Hamavî-zâde Ahmed Paşa'nın görevlendirildiğini yazmışlardır. Fakat daha sonra bu vazife Hacı Ahmed Paşa'ya verilmiştir. Haşmet, Hamavî-zâde'nin sağlık sorunlarından dolayı bu görevin Halep Valisi Vezir Hacı Ahmed Paşa'ya verildiğini ifade ederken (**Haşmet [4a], [4b]**). Osman Sâf, Hamavî-zâde Ahmed Paşa'nın azledildiğini söylemiştir (**Kırzioğlu/Osman Sâf 1983: 26**). Sırrî'de ise bu konuya hakkında bir bilgi verilmemiştir.

Haşmet, Osman Sâf ve Sırrî'nin eserlerinde; Nâdir Şah'ın kalenin olduğu yere mevzilenmesi olayı üzerinde farklılıklar ve ayrıntılar mevcuttur. Haşmet, hangi güzergâhlardan geldiğini ve tarihi tam olarak söyleyip mevzilendiği yeri vermiştir. 1157/1744 senesinin 14'ünde Cuma günü (25 Temmuz 1744 Cumartesi) Nâdir Şah ve ordusu Kars'a on saat mesafede olan hudut başı Arpaçayı'na gelmiştir. Cumartesi Arpaçayı'ndan hareket eden ordunun pazar günü Suyabatan'a ve Şüregil (Şüregel) Sancağı'na varmıştır.

Nâdir Şah'ın ordusu Suyabatan ve Şüregil mevkilerinde birer gece konakladıktan sonra salı günü Osmanlı ordusunun güneyinde yer alan ve Kars'a iki saat mesafede olan bir dağın zirvesine çadırlarını kurduklarını yazmıştır (**Haşmet [6b], [7a]**). Sırrî, 1744 yılının Cumâde'l-ahiresinin on sekizinci günü Revan tarafından gelerek Kars Kalesi'nin karşısındaki bir dağa Osmanlı ordusuna bir saat mesafedeki sahraya yerleştiğini söylemiştir (**Ertaş/Sırrî Efendi 2012: 15**). Osman Sâf ise Nâdir Şah'ın İran ve Türk yurtlarındaki savaşlarından bahsederek gelişini Tebriz'e yakın Karaçayır'dan başlatmıştır. Nâdir'in; Revan, Kırkbulağ taraflarından gelerek Arpaçayı'na vardığını ve Cemaziyelahire'nin 15'i Cumartesi (26 Temmuz 1744 Pazar) tarihini vermiştir (**Kırzioğlu/Osman Sâf 1983: 27**).

Yine üç vakanüvis de burada yer alan bazı Osmanlı askerlerinin emir almadan İranlılara saldırması hadisesini farklı yorumlanmışlardır. Şair Haşmet, dağın zirvesine gelen İranlı askerlerin sanki bir zafer elde etmiş gibi Osmanlı askerlerinin yanından geçmesiyle bazılarının bu tavra dayanamayıp emir almadan iki-üç bin kadarının İran ordusuna saldırdığını ifade etmiştir (**Haşmet [7a]**). Sırrî, bu kısma dair bilgilerinde Ahmed Paşa'nın İranlıların muharebeye başlanmadıkça saldırılmaması talimatı vermesine rağmen bazı askerlerin İranlıların debdebe ve gururlarına tahammül etmeyip saldırmışlardır. Bunu gören diğer askerlerin de saldırıya izin verildi sanılarak bir emir beklemeden bunlara katıldıklarını anlatmıştır (**Ertaş/Sırrî Efendi 2012: 15-16**). Osman Sâf ise, *Risâle*'sinde bu askerlerin izinsiz bir şekilde saldırdıklarını ifade etmesine rağmen bu durumu din kuvvetine bağlamıştır (**Kırzioğlu/Osman Sâf 1983: 27**). Sırrî ve Haşmet, duruma olumsuz bir gözle, Osman Sâf ise olumlu bakmıştır.

Haşmet ve Sırrî Efendi, Ahmed Paşa'nın hemen duruma el atıp bu izinsiz çarpışmaya giden askerlerin yardımına kaleden bir ordu hazırlayıp başına da Erzurum Valisi Veli Paşa'yı geçirip İranlıların üzerine yolladığını ve Paşa'nın kendisinin de siperlerden talimatlar verdiğini yazmıştır (**Haşmet [7b]**); (**Ertaş/Sırrî Efendi 2012: 16**). Osman Sâf'ta buna dair bir bilgi geçmemiştir.

Bu ilk temasın olduğu anda Haşmet ve Sırrî, İranlılara saldıran bu Osmanlı ordusunun on beş bin askerden oluştuğu bilgilerini vermişlerdir. Haşmet, İran ordusunun asker sayısının da yüz elli bin fazla olduğunu da yazmıştır. Bu çarpışmanın kuşluk vaktinden ikindiye gelinceye kadar beş saat sürdüğünü (**Haşmet [8a]**); Sırrî Efendi ise yer alan farklı zaman ifadelerinden beş saat sürdüğünü ve “hâtıme” kısmında ise Osmanlı askerlerinin otuz kırk binden fazla olmadığını ifade ettikten sonra İran ordusunun ise yüz elli bin askerden oluştuğu bilgisini vermiştir (**Ertas/Sırrî Efendi 2012: 17, 29**). Haşmet’te yer alan on beş bin asker rakamı bu ilk temasın olduğu andaki asker sayısıdır, toplam asker sayısı hakkında herhangi bir bilgiye yer vermemiştir. Bu denli bilgiler ise Sâf’ta yer almamıştır.

Bu hezimetten sonra Nâdir Şah, geri çekilmek zorunda kalır. Bu durum Haşmet ve Osman Sâf’ta anlatılmış ve her ikisi de verdikleri bilgilerde perşembe günü çekildiklerini söylemişlerdir. Haşmet, yenilen Nâdir ve askerlerinin dağın zirvesine geri çekildiklerini ve burada bir gün iki gece konakladıktan sonra perşembe günü Künbed Köyü’ne çekildiklerini oradan da bir saat uzaklıktaki Çivilikaya adındaki köye geçtiklerini yazmıştır (**Haşmet [10a]**). Osman Sâf; Künbed Köyü, Vîrân Kal’a ve Şahnalı Boğazı gibi ifadelerle yer tarifi yapmıştır (**Kırzioğlu/Osman Sâf 1983: 28**). Bu bilgiler Sırrî’de yer verilmemiştir.

Ayrıca hem Haşmet’te hem de Osman Sâf’ta Murtaza Paşa’nın yardıma geldiği belirtilmiştir. Ama bu kısımdaki bilgiler birbirinden farklıdır. Haşmet’in anlattığına göre Lazkiye’den Hamis ve Murtaza Paşaların 200 miktarı tüfekli askerleriyle Osmanlı ordusuna süratle yardıma geldikleri esnada İranlıların çarşı ve pazarları dolaşan casusları bunlara denk gelmişlerdir. İranlılar iki paşanın ve askerlerinin üzerlerine yedi adet mükemmel tabur göndermişlerdir. Durumu gören ve yakınlarda olan Hacı Ahmed Paşa, Hamis ve Murtaza Paşaların imdatlarına derhal bir miktar asker ulaştırmıştır (**Haşmet [17a]**). Osman Sâf ise Murtaza Paşa’nın önce Ardahan Kalesi’ne vardığını, oradan Lezgi askerleriyle beraber on bin kadar atlı ile kaleden çıkıp Kars’a geldiğini ve orduya katıldığını söylemiştir (**Kırzioğlu/Osman Sâf 1983: 29**). Burada dikkat çeken bir diğer unsur ise asker sayılarının ikisinde de farklı olmasıdır. *Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*’da iki yüz tüfekli asker; *Risâle*’de ise on bin askerden bahsedilmiştir. Bu bilgilere Sırrî Efendi’de değinilmemiştir.

İranlıların barış talebinde bulunduğu kısımlarda vakanüvislerin benzer ve farklı anlatımları olmuştur. Haşmet, Şah'ın güç yoluyla üstünlük sağlamayacağını anlayıp: “Harp hiledir” diyerek Osmanlı'ya barış teklifinde bulunduğunu; ama bunda iyi bir niyetin olmadığını söylemiştir. Devamında Nâdir Şah'ın iki saygın adamını Serdar Ahmed Paşa'ya gönderdiğini, aynı şekilde Kesriyeli Ahmed Paşa da dâhil Osmanlı tarafından da münasip kimselerin İran tarafına elçi olarak gönderilmesini talep ettiğini ifade etmiştir. Ama Padişah tarafından gönderilen bir ferman üzerine Nâdir'e güvenilmemiş ve gelen elçiler kovulmuştur. Sırrî ise iki ordunun önde gelenleri arasında geçen konuşmalara, gönderilen mektuplara yer vererek Mustafa Han'ın birkaç defa mektuplarının geldiğinden bahsetmiştir. Sırrî Efendi de Haşmet gibi Şah'a güvenilmediğini açıkça ifade etmiştir. Bunun yanında İranlıların ısrarları üzerine neden sulh yapılmadığı ve sulh isteyen Osmanlı ordusu arasında dedikodulara sebep olduğu iki vakanüvis tarafından ifade edilmiştir. Sırrî, Haşmet'ten farklı olarak ilk görüşmeye Kesriyeli'nin gittiğini döndükten sonra Nâdir'in sözüne itimat olunmamasına rağmen Erzurum'daki ordunun yardıma gelemeyeceği ve İstanbul'daki ordunun yetişebilmesi için de zaman kazanmak adına İran tarafına elçilerin gönderildiğini ifade etmiştir. Osman Sâf ise Nâdir Şah'ın Veziriazamı Mustafa Han'ı bir mektupla gönderdiğini söylemiştir. Nâdir'in mektubunda Kesriyeli'nin barış görüşmeleri için gönderilmesini istediğini ve bunun üzerine Serasker Ahmed Paşa'nın bütün yetkililerle toplantı yapıp durum değerlendirmesi yaptığını yazmıştır.

Kalede ne kadar erzak olduğu, kaç gün yeteceği, Kars'ta bulunan darphaneden para basılması gibi konularda paşalar, askerler, beylerbeyiler, defterdarlar ve diğer görevliler arasında geçen konuşmaları, alınan kararları ve yeniden savaş için yapılan hazırlıkları anlatmıştır. Devamında Nâdir'in de hanlarıyla yaptığı görüşmeden Şehzâde Mîrzâ Safî'ye kimsenin biat etmeyeceğini göstermeye çalıştığını yazmıştır. Bütün bu bilgiler bu şekilde Osman Sâf'ın *Risâle*'sinde daha fazla ve ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

Barış görüşmelerinde Sırrî'nin ifadelerine göre Nâdir Şah, şartlarını öne sürmüş ve Kesriyeli'ye İstanbul'dan haber getirmesi için elli günlük bir mühlet vereceğini söylemiştir. Yine Şah, bu süre boyunca da kaleyi kuşatmaya devam edeceğini; ama kendisine Osmanlı tarafından bir elçi, ulemadan da bir kimsenin gönderilmesi durumunda ordusuyla Muğan tarafına gideceğini ifade etmiştir. Devamında Nâdir Şah'ın Kesriyeli Ahmed Efendi'ye İstanbul'a gitmeden önce yine kendisine uğramasını istemiş ve Ahmed Efendi uğradığında Bağdat Valisi Ahmed Paşa'yla ilgili ifadelerinden bahsetmiştir.

Bunun Şah'ın bir hilesi olduğunu belirttikten sonra Kesriyeli'nin yanında İranlı askerlerle Erzurum'a doğru yola koyulduğunu yazmıştır (**Ertas/Sırrî Efendi 2012: 20-21**).

Haşmet, bu kısımda olaya Sırrî'den farklı bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Kesriyeli Ahmed Efendi'nin, Şah'ın yanına vardıktan sonra geri dönmesine izin verilmediğini, zorla ordusuyla beraber Erzurum yolundan İstanbul'a sevk edildiğini ve bu olay üzerine Padişah tarafından bir ferman gönderilerek Kesriyeli'ye bulunduğu yerden Erzurum'a geçerek orada ikamet etmesinin emredildiğini ifade etmiştir. Daha sonra ise yaya gönderilen bir elçinin getirdiği fermanın Ahmed Efendi'nin İstanbul'a çağrıldığını da Haşmet'in ifadelerinden anlamaktayız (**Haşmet [24b], [25a], [25b]**). Osman Sâf ise barış görüşmelerinin olmasını erzak ve suyun azalmasına bağlarken Haşmet'te buna dair herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Osman Sâf, görüşmeleri ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Barış görüşmeleri için İran tarafına gidildiğinde Nâdir Şah'ın kendini övmesi, şehzâde olayından dolayı ve Caferi mezhebinin beşinci mezhep olarak kabul edilmemesinin bu muharebeye sebep olduğunu söylemesi Sâf'ta anlatılmıştır. Devamında da Nâdir Şah'ın Kesriyeli'yi İstanbul'a gönderip kendisinin de Revan tarafına geçmeyi karar kıldığını yazmıştır (**Kırzioğlu/Osman Sâf 1983: 34**).

Haşmet ve Sırrî'de Kesriyeli'nin İstanbul'a çağrılmasından sonra bazı askerlerin bunu bahane ederek firar ettikleri yazılmıştır. Elçi olarak İranlılarla görüşen Kesriyeli Ahmed Efendi'nin İstanbul'a çağrılması askerler tarafından barış oldu bahanesine sebep olmuştur. Haşmet, ırgat ve ahriyan kabilesinden bazı levendlerin firar ettiğini söylerken (**Haşmet [26a]**); Sırrî Efendi, gecede ikişer üçer yüz adamın firar ettiğini, bu kaçanların birçoğunun düşmana esir düştüğünü ifade etmiştir (**Ertas/Sırrî Efendi 2012: 21**). Osman Sâf'ta ise bu bilgiler yer almamıştır.

Bundan sonra Nâdir Şah, Timurpaşa Tabyası'nın olduğu yere geçmiştir. Haşmet, Nâdir'in Timurpaşa Tabyası'na gelmeden önceki hazırlıklardan ve izlenen güzergâh hakkında Sırrî'de geçmeyen bilgiler vermiştir. Osmanlı ordusunun barış görüşmelerinde Nâdir'e güvenmeyip kalenin zayıf kısımlarını güçlendirdiklerini ve gerekli yerlere askerleri yerleştirdiklerini anlatmıştır. Bu arada İranlıların da dört bir tarafa üç yüzden fazla sengerler ve kuleler yaptıklarını ve buraya askerler ile zemburek adı verilen silahlar yerleştirdiğini yazmıştır (**Haşmet [27b], [28a], [28b]**). Sırrî, Nâdir Şah'ın ordusunu Timurpaşa Kulesi'nin arka tarafına naklettiğini ve buradan kaleyi gören bir yere de bir adet büyük senger yaparak içine on tane zemburek topu ve askerlerini yerleştirdiğini ifade etmiştir (**Ertas/Sırrî Efendi 2012: 22**).

Osman Sâf ise sadece kaleye top atışları yapıldığından bahsetmiştir. Haşmet, Osman Sâf'a oranla İran ordusunun buraya gelmeden önceki kısımlara da değinmiştir (**Kırzioğlu/Osman Sâf 1983: 35**).

Bundan sonraki kısımlarda vakanüvisler çarpışmaların çok şiddetli olduğunu söylemişlerdir. Farklı ayrıntılar üzerinde de durmuşlardır. Kanlı geçen bu muharebelerin sonunda orduların durumlarıyla ilgili vakanüvislerin bilgileri şu şekildedir: Haşmet, Osmanlı tarafında ikişer tuğlu Koca Hasan Paşa ve Koca İbrahim Paşa'nın hayatta mı, ölü mü olduklarının bilinmediğini, ayrıca toplamda 80 askerin de bir kısmının şehit bir kısmının da yaralı olduğunu ifade etmiştir. İran tarafında verilen kayıplar içinse, savaşta İran tarafından iki önemli hanın ve bin yedi yüz askerin öldüğünü, birkaç bin askerin de ağır yaralandığını yazmıştır (**Haşmet [21a], [21b]**). Osman Sâf, Osmanlı tarafından kırk kişinin şehit olduğunu, yirmi kişinin esir düştüğünü, bir miktarının da yaralı olduğunu ve İbrahim Paşa ile Hasan Paşa'nın da şehit olduklarını söylemiştir. İranlıların iki yüz kadar adamlarıyla iki hanlarının öldüğü, üç yüzünün yaralı olduğu bilgilerini vermiştir.

İki eserde birbirini tutan sayı bakımından tek bilgi sadece iki hanın öldüğü bilgileridir. Haşmet, Koca Hasan ve Koca İbrahim Paşalara ne olduğunu bilinmediğini söylerken Osman Sâf, onların şehit olduklarını söylemiştir (**Kırzioğlu/Osman Sâf 1983: 30**). Sırrî'de ise iki ordunun can kayıpları veya bu tür bilgilere yer verilmemiştir.

Savaşın sonuna doğru İran ordusunun çekilmesi bakımında benzer ve farklı ifadeler kullanılmıştır. Haşmet ve Sırrî Efendi'deki bilgilerde şiddetli yağışlar başlamış, Nâdir'in ordusunun kapattığı Kars Suyu taşmıştır. İki müellifin de yağın yağmuru rahmet ve Allah'ın bir yardımı olarak gördükleri ifadelerinden anlaşılmaktadır. Haşmet, Şah'ın eğer bir iki gün daha böyle giderse Kârûn gibi yere gireceğine şüphesi kalmadığına ve can korkusuna düşüp Ramazan ayının ikinci (9 Ekim 1744) Cuma günü hüsrarla eli boş bir şekilde uğursuz izler taşıyan ülkesine yıkılıp gittiğini yazmıştır (**Haşmet [35a], [35b]**). Sırrî Efendi, bir tarih vermemekle beraber Şah'ın ramazan-ı şerife hürmeten nehri salıverdiğini, kış geldiği için bu yüzden gideceklerini ve baharda yine görüşecekleri haber verdiğini ifade etmiştir (**Ertay/Sırrî Efendi 2012: 28**). Osman Sâf ise Nâdir Şah'ın bazı esirleri serbest bıraktıktan sonra geri çekildiğini ve Ramazan ayının dördüncü Cumartesi (10 Ekim 1744) günü ordusuyla Revan tarafına gittiğini söylemiştir (**Kırzioğlu/Osman Sâf 1983: 38**).

Eserin sonunda Haşmet, Serasker Hacı Ahmed Paşa ve diğer görevlilerin ödüllendirildiğini hatta Serasker Ahmed Paşa'ya Halep mevleviyetinin verildiğini ve Halep'e giderken Paşa'nın orada da bazı asilerle mücadele ettiğini anlatarak eserini bir kıt'a ile bitirmiştir. Sırrî Efendi, bunu "hâtîme" başlığı altında muhasaranın 75 gün sürdüğünü, çok meşakkatler çekildiğini ifade etmiş ve Serasker Ahmed Paşa'nın tedbirleri, diğer devlet adamları ve komutanların, Kars ahalisinin gayretlerinin zafere ulaştırdığını söylemiştir. Sırrî Efendi de Haşmet gibi bir kıt'a ile eserini bitirmiştir. Osman Sâf ise Nâdir'in çekilmesinden sonra Kars ahalisinin sevincini; Allah'a şükür, Peygamber Efendimize (SAV) salat ve selam getirildiğini ve *Kur'ân-ı Kerîm* okunduğunu; Serasker Hacı Ahmed Paşa tarafından bazı kişilere rütbeler verildiğini, onlara değerli elbiseler giydirildiğini söyledikten sonra duada bulunarak bitirirken eserini yazdığı tarihi ve isminini zikretmiştir.

IV. BÖLÜM

METİN VE ÇEVİRİ YAZIDA TAKİP EDİLEN USUL

4.1. Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa'nın Nüsha Tavsifi, Tıpkıbasım ve Çeviri Yazılı Metni

Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa'nın bilinen tek nüshası budur. Bu tek el yazması nüsha Ankara Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz A 2881/1 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Bu nüshanın özellikleri şu şekildedir:

Ölçü	: 235x127 - 165x65 mm.
Cilt	: Şemseli, zencirekli, miklebli, bordo meşin bir cilt.
Varak Sayısı	: 40
Satır Sayısı	: 15
Sütun Sayısı	: 1
Cetvel	: Yaldızlı.
Yazı	: Nesih.
Kâğıt	: Suyolu filigranlı.
Mürekkep Rengi	: Siyah, bazı işaretler ve duracaklar kırmızı.
İstinsah Tarihi	: -
Müstensihi	: -
İstinsah Kaydı	: -

Baş : Eş-şūfī terkū'd-de'āvī ve kitmānū's-sır

Son : Kuşūra bakma ... zāt-ı nükte-ver **Haşmet**⁹

Ki bu şahāyif-i 'özrüm nigāh-ı luṭfa eḫāk

Olinca vaḫ'a-nüvīsin cidāl-i vehminden

Yedümde ḥāme-i vaşfuñ zebānı oldı dü şaḫ

4.2. Çeviri Yazıda Takip Edilen Usul

1. Metnin yazma nüshadaki varak numarası köşeli parantez içinde “[]” gösterilmiştir.
2. Metindeki eksiklikler ve bozukluklar –bunlar genellikle mürekkep dağılmasına bağlı sıkıntılar- mümkün olduğunca doğru bir şekilde okunmaya, düzeltilmeye çalışılmıştır.
3. Bu sorunlar ve metne tarafımızdan yapılan eklemeler ve açıklamalar dipnotlarda belirtilmiştir.
4. 18. yüzyıl Osmanlı Türkçesine imlasına uyulmasının yanında şairinde imla özelliklerine dikkat edilmiştir.
5. Harekelendirme yapılan yerlere dikkat edilmiştir.
6. Özel kişi, yer ve diğer adların imalarına metindeki özelliklerine; Türkçe, Arapça ve Farsça dil bilgisine dikkat edilerek çevrilmiştir.
7. Bazı yerlerde şairin kelime oyunları yaptığı göz ardı edilmemekle beraber bir kısım kelimelerde harflerin yerleri değiştirilmiş veya farklı bir imlayla yazılmıştır. Örneğin meclis, toplanma yeri anlamındaki “bezm” kelimesi sözlükte ‘pektek z’ ile yazılırken Haşmet (ö. 1181-82/1768), metinde ‘normal z’ ile yazmıştır. Yine “kût” kelimesi sözlükte ‘kaf’ ile yazılırken metinde ‘kef’ ile yazılmıştır. Metinde “öküz” kelimesi de ‘vav’ olmadan yazılmıştır. Transkripsiyonlu çeviride müellifin imla özellikleri dikkate alınarak okuma yapılmıştır.
8. Metinde okunmayan ve silik çıkmış yerler “...” şeklinde gösterilip dipnotlarla belirtilmiştir.
9. Mürekkep dağılmasına bağlı bozuk yerlerin, Osmanlı Türkçesiyle yazılmış eski yazısı resim şeklinde verilmiştir.
10. Yazı fontu olarak Gentium Plus kullanılmıştır.

⁹ Harfler tam anlaşılmadığından dolayı noktalı yerler okunamamıştır.

11. Metinde âyet, hadîs, Arapça ve Farsça unsurlar “•• - ۴ ve •• - ••” gibi işaretlerin arasına alarak gösterilmiştir. Bu işaretlere dikkat edilmiş ve yer alan sadece âyet, hadîs-i şerîf, Arapça-Farsça ifadeler, şairin yer verdiği beyitler italik yazılmıştır.
12. Bazı tamlama, deyim, Arapça-Farsça ifadelerin, âyet ve hadislerin de altları veya üzerleri kırmızı renkle çizilmiştir. Bununla beraber daha birçok kelime ve ifade harekelendirilmiştir. Bu hareketler, siyah veya kırmızı mürekkeple yapılmıştır.
13. Âyetlerin, hadîslerin, Arapça ve Farsça ifadelerin Latin alfabeli çevirisi ve yine bunların günümüz Türkçesi ile tercümeleleri dipnotta verilmiştir.
14. Beyitler italik ve içeride, vezinleri ise köşeli parantez içinde verilmiştir.
15. Metne tarafımızdan yapılan ilaveler köşeli parantez “[]” içinde gösterilmiş ve yapılan açıklamalar, eklemeler de dipnotlarla gösterilmiştir.
16. Metnin tıpkıbasımının rahat okunması ve gerekli kolaylıkların sağlanması için satır sonunda “enter” yapılmıştır.
17. Çalışmamızda tıpkıbasım yer almış olup metin ve transkripsiyonlu çevirisi yan yana verilmiştir.
18. Ayrıca metinde yer alan imla ve dil bilgisi kuralları konusunda TDK *Yazım Kılavuzu* ve İsmail Ünver’in “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” adlı makalesi dikkate alınmıştır.

SONUÇ

Çalışmamızın konusu olan “*Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*” adlı esere ait tek nüsha Ankara Milli Kütüphane’de bulunmaktadır. Eser, Yazmalar Koleksiyonu’nda 06 Mil Yz A 2881/1 arşiv numarasıyla kayıtlı olup İsmail Hakkı Bursavî’nin “*Şerh-i Usûlü’l-Aşere*” adlı eseriyle beraber mecmua şeklinde ciltlenmiştir. Eserin adı ve yazılış tarihi, yazma nüshada belirtilmemiştir. Kütüphane kayıtlarındaki bilgiler ışığında ve metindeki incelemeler neticesinde eserin “*Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*” olarak adlandırılması tarafımızca uygun görülmüştür.

Eserde iki yerde Haşmet adı geçmektedir. İlki “bende-i Abbâs-zâde Haşmet” diğeri ise kıt’ada geçen “Haşmet” mahlasıdır. Muhasara, Haşmet’in diğeri eserlerindeki dil ve üslup ile paralellik göstermektedir. Eserin sonunda, yazarın Serasker Hacı Ahmed Paşa ile birlikte Halep’e gitmesi, divanda yer alan tarih manzumesi “*Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*” adlı eserin ona ait olabileceği bilgisini güçlenmektedir. “Bende-i Abbâs-zâde Haşmet” ifadesinden yola çıkarak eserin Abbâs-zâde Haşmet’e ait olup bir başkası tarafından şairin bilgisi dâhilinde kaleme alındığı da üzerinde durduğumuz bir diğeri önemli husustur. Tezimizde bu sebeplerle aksi ispat edilinceye kadar eserin 18. yüzyıl şairi Haşmet’e ait olduğu kabul edilmiş ve yazar olarak “Haşmet” adı kullanılmıştır.

Eserdeki bilgilere göre muhasara, 9 Ekim 1744 tarihinde son bulmuş ve müellif, Hacı Ahmet Paşa’yla beraber Halep’e gittikten sonra eserini kaleme almıştır.

Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa, 1157/1744 yılında Osmanlı-İran arasında gerçekleşen ve yaklaşık 75 gün süren Kars Muhasarası’nı konu almıştır. Müellif, İranlılara karşı Osmanlı Devleti’nin tutumunu, savaşın cereyan ettiği olayları ve muhasarada yaşananları, hem kendi hem de adı geçen tarihî şahsiyetlerin ağzından dile getirmiştir. Ayrıca sûr-nâmelerde olduğu gibi gün gün anlatım tercih edilmiştir. Eserde, Kars’ın geri alınması anlatılırken iki ordu arasında gerçekleşen muharebe esnasındaki çarpışmalar da yer yer edebî bir üslupla mübalağalı, sanatlı bir şekilde anlatılmış ve savaştaki olaylar anlatılırken şairâne bir üslup kullanılmıştır.

Tek nüsha olup mensur kaleme alınan metinde, anlatım edebîdir. Müellif, 1 kıt'a, 7 mısra ve 11 beyte (5 matla, 6 müfret), deyimler ve atasözlerine de eserinde yer vererek anlatıma hareketlilik katmıştır. Bunun yanında 3 âyet-i kerîme, 4 hadîs-i şerîf yine eserde geçen kısımlardır. Müellif, nesirdeki ustalığını göstererek bir kelimeyi metin içerisinde çokça kullanmaktan ziyade farklı dillerdeki karşılıklarını kullanmayı tercih etmiştir. Söz gelimi birden fazla “kılıç” kelimesi geçiyorsa bu kelimenin “kılıç, seyf, şemşir” gibi farklı dillerdeki karşılıklarını kullanmıştır. Böylece metni tekrardan kurtarmaya çalışmıştır. Bunun dışında daha birçok farklı örneğe metinde rastlanılmaktadır. Şair, Kars'ın savunulmasını anlatılırken iki ordu arasında gerçekleşen muharebedeki çarpışmaları, edebî bir üslupla mübalağalı ve sanatlı bir şekilde anlatmaktan da uzak durmamıştır. Savaşta olayları, konuyu anlatırken şairâne bir üslup tercih etmiştir. Eserdeki savaş ve teçhizatına dair kelime kadrosu ve ifade biçimi de dikkat çekmektedir. Kars Muharasası'nı konu alan Sırrî Efendi'nin “*Risâletü't-Târîh-i Nâdir Şah*” ve yine Emekli Kars Kadısı Osman Sâf'ın “*Risâle*”si ile karşılaştırıldığında Haşmet'in eserinin diğerlerinden daha edebî olduğu görülmüştür. Fetih-nâme türüyle yapılan karşılaştırmada ise bu türe ait bazı unsurların yer almasına rağmen “*Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*” adlı eserin bir fetih-nâme/zafer-nâme türü olmadığı; ama bu tür içinde değerlendirilebileceğini söylemek mümkündür.

Tezimizle birlikte Haşmet'in hayatına dair yeni bir bilgiye de ulaşılmıştır. Şair, muhasaradan sonra Vezir Hacı Ahmet Paşa ile Halep'e gittiğini bizzat kendisi söylemiştir. Haşmet'in ifadelerinden Hacı Ahmet Paşa'nın, Râgıp Paşa'dan sonra şairin hâmisî olduğu anlaşılmaktadır. Eserde, ayrıca Hacı Ahmet Paşa ile ilgili de bir ayrıntı yer almaktadır. Buna göre Hacı Ahmet Paşa mevleviyet göreviyle Halep'e gönderilmiştir. Fakat bu bilgi tarihî kaynaklarda mevcut değildir; sadece eserimizde geçmektedir.

Bahsettiğimiz bütün unsurlar ve konu başlıkları dâhilinde eser, tüm yönleriyle incelenmeye çalışılarak en doğru bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Bu bilgiler ayrıca çeşitli yerlerde tablolarla desteklenmiştir.

Tezimizde *Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa*'nın, tıpkıbasımı ve çeviri yazılı metni yer almıştır. Tezin son kısmında ise özel isimler, yer ve eser adları dizini verilmiştir. Daha önce bilinmeyen bu eser, tezimizle beraber Türk edebiyatı tarihine kazandırılmıştır.

KAYNAKLAR

Ahmet Vefik Paşa, (2000). *Lehce-i Osmânî*. (Haz. Toparlı, R.). Ankara: TDK Yayınları.

Akkuş, M. (2008). *Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebi Türler ve Tarzlar*. (İkinci Baskı). Erzurum: Fenomen Yayınları, 77.

Aksoy, H. (1997). Tarihî Bir Belge ve Türk İslam Edebiyatında Bir Tür Olarak Fetihnâmeler. *İlam Araştırma Dergisi*, II (2), s. 7-19.

Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Aktan, A., Yuvalı, A., Keskin, M. (1995). *Mehmed Süreyyâ Sicill-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye I*. İstanbul: Sebil Yayınevi, s. 244, 245-46, 247.

Arslan, M., Aksoyak, İ. H. (1994). *Haşmet Külliyyâtı-Divân, Senedü’ş-Şu’arâ, Vilâdet-nâme (Sûr-nâme), İntisâbü’l-Mülûk (Hâb-nâme)*. Sivas: Dilek Matb.

Aslanoğlu, İ. (2006). *Geçmişten Günümüze Sivas Meşhurları (Sanatçılar, Şairler, Yazarlar, Bilimciler, Sporcular, Askerler, Din Adamları, Yönetici ve Siyasiler)*. Ankara: BMS Matb., C. I, s. 429.

Aydemir, E. (2017, 17-19 Mayıs). 18. Yüzyıl Şairi Haşmet’in Yeni Bir Eseri “Tarih-i Muhasara-yı Kars Der Zaman-ı Ahmed”. Ordu Üniversitesi I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi’nde sunuldu, Ordu.

Bilgiç, A. T. (2012). *Tarih Terimleri Sözlüğü*. (Birinci Baskı). İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler. (2016). (Haz. Kaçalın, M. S.). (Birleştirilmiş Baskı). Ankara. TDK Yayınları.

Canım, R. (2014). *Divan Edebiyatında Türler*. (Yedinci Baskı.). Ankara: Grafiker Yayınları, s. 42.

Develioğlu, F. (2010). *Osmanlı-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. (Haz. Güneyçal, A. S.). (Yirmi altıncı Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Dilçin, C. (2009). *Yeni Tarama Sözlüğü*. (İkinci Baskı). Ankara: TDK Yayınları.

Eflatun, M. (2014). “Yüzyıllara Göre Eski Türk Edebiyatı Tarihi”. Mermer, A., Alıcı, L., Bayram, Y. *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş*. (10. Baskı). Ankara: Akçağ, s. 515.

Emecen, F. (1989). “Ahmed Paşa, Şehla”. Diyanet İslâm Ansiklopedisi. C. 2. Ankara: TDV Yayınları, s. 114.

Ertaş, M. Y. (2012). *Sırrı Efendi Risâletü't-Târih-i Nâdir Şâh (Makâle-i Vâkı'a-ı Muhâsara-i Kars)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Günay, M. (1994). *Ruha Valisi Hamalızâde Ahmed Paşa'nın Vekâyi'i (1156-1158)*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyât Enstitüsü, İstanbul, s. VII.

Hayat Büyük Türk Sözlüğü. (Tarihsiz). (Haz. Şevket Rado, Ergin, M., Öztuna, Y., Kutlu, Ş., Yüksel, O.). İstanbul: Hayat Yayınları.

İnternet: Aksoyak, İ. H. “Haşmet”. (2015). <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com> 30 Kasım 2016'da alınmıştır.

İnternet: Milli Kütüphane. “Abbâs-zâde Haşmet Târih-i Muhasara-i Kars Der Zamân-i Ahmed”. <https://www.yazmalar.gov.tr> 20 Mayıs 2014'te alınmıştır.

Johnson, F. (1852). *Dictionary, Persian, Arabic and English*. London: W. H. Allen and co.

Kanar, M. (2009). *Türkçe Farsça Sözlük*. (Birinci Baskı). İstanbul: Say Yayınları.

Kanar, M. (2011). *Farsça Türkçe Sözlük*, (Üçüncü Baskı). İstanbul: Say Yayınları.

Karadayı, A. (2008). *Osmanlı Tarihi Yazıcılığının Gölgede Kalmış Bir Eseri "Tarih-i Sâmî" (Metnin Transkripsiyonu)*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Karaman, F., Karagöz, İ., Paçacı, İ., Canbulat, M., Gelişgen A., Ural, İ. (2006). *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: DİB Yayınları.

Keskin, M., Öztürk, A., Tosun, R. (1996). *Mehmed Süreyyâ Sicill-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye II*. İstanbul: Sebil Yayınevi, s. 229.

Kırbyık, M. (2013). Haşmet Dîvânı'nda Hikemî Tarzın İzleri. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 30, s. 97-100.

Kırzioğlu, M. F. (1983). *İran Hükümdarı Türkmen Afşarlı Nâdir Şah'ın 1744 Kars Muhasarası ve Bunu Anlatan Emekli Kars Kadısı Osman Sâf'ın Risalesi*. Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler II. Ankara: Genel Kurmay Basımevi.

Kızılkaya, O. (2009). *Tarihi Süreçte Kars Kalesi ve Etrafında Cereyan Eden Olaylar*. II. Uluslararası Kafkasya Tarih Sempozyumu (15-17 Ekim 2008). Erzurum: Eser Ofset Matbaacılık, s. 191-207.

Kızılkaya, O. (2011). *XIX. Yüzyılda Kars Sancağı'nda Sosyal Ve Ekonomik Durum (1830-1877)*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Koç Keskin, N. (2014). *"Edebî Türler"*. Mermer, A., Alıcı, L., Eflatun, M., Bayram, Y. *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş*. (Onuncu Baskı). Ankara: Akçağ, s. 383-385.

Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî. (2015). (Karaman H., Özek, A., Dönmez, İ. K., Çağrıncı M., Gümüş, S., Turgut, A.). (Yirmi sekizinci Baskı). Ankara: TDV Yayınları.

Levend, A. S. (1984). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. (Dördüncü Baskı). İstanbul: Enderun Kitabevi Yay., s. 156.

Mermer, A., Koç Keskin, N., (2011) *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. (İkinci Baskı yazılacak). Ankara: Akçağ, s. 31.

Mutçalı, S. (2004). *Türkçe-Arapça Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.

Mütercim Âsım Efendi (2009). *Burhân-ı Katı*. (İkinci Baskı). Ankara: TDK Yayınları.

Okay, M. O. (1997) “*Haşmet*”. *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*. C. 16. Ankara: TDV Yayınları, s. 422.

Onay, A. T. (1992). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. (Haz. Kurnaz, C.). Ankara: TDV Yayınları, s. 12.

Özcan, A. (2006) “*Nâdir Şah*”. *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*. C. 32. Ankara: TDV Yayınları, s. 276-77.

Öztuna, Y. (1978). *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi Türkiye'nin siyasî, medenî, kültür, teşkilât ve san'at tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları, C. 6, s. 331.

Öztuna, Y. (1994). *Büyük Osmanlı Tarihi-Osmanlı Devleti'nin siyasî, medenî, kültür, teşkilât ve san'at tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları, C. 5, s. 22-26

Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-II-III*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Pala, İ. (2010). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. (On dokuzuncu Baskı). İstanbul: Kapı Yayınları.

Parlatır, İ. (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. (Birinci Baskı). Ankara: Yargı Yayınevi.

Parlatır, İ. (2008). *Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü I-Atasözleri*. Ankara: Yargı Yayınevi.

Parlatır, İ. (2008). *Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü II-Deyimler*. Ankara: Yargı Yayınevi.

Pul, A. (2016). *Yeniçeri Ocağı'nın 68. Ortası Turnacıbaşılık*. (Birinci Baskı). Gece Kitaplığı Yayınları, s. 98.

Redhouse, S. J. W. (1987). *A Turkish and English Lexicon Shewing in English The Significations of The Turkish Terms*. İstanbul: Printed for the American mission by A. H. Boyajian.

Saray, M. (1999). *Türk-İran İlişkileri*. Ankara: AKDITYK Yayınları, s. 68.

Sertoğlu, M. (1986). *Osmanlı Tarih Lügatı*. (Düzeltilmiş ve ilaveli ikinci Baskı). İstanbul: Enderun Kitabevi Yay., s. 78.

Sertoğlu, M. (2011). *Mufassal Osmanlı Tarihi Resimli-Haritalı*. (Birinci Baskı). Ankara: TTK Yayınları, C. 5., s. 2482, 2530, 2531, 2535.

Soykot, İ. H. (1974). *Türk Atalar Sözü Hazinesi*. İstanbul: Ülker Yayınları.

Sungurhan Eydurhan, A. (2003) "*Fetihname*". Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü. Ankara: AKMB Yay. C. 2, s. 484.

Şemseddin Sami. (2007). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

T. C. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü. (1968). *Köylerimiz 1 Mart 1968 Gününe Kadar*. Ankara: Başbakanlık Basımevi D. S. İ., s. 153, 573-705.

Tekin, A. (1999). *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*. (Genişletilmiş İkinci Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları, s. 256.

Türk Ansiklopedisi. (1968). "*Fetihname*". Ankara: Mili Eğitim Basımevi. C. 16, s. 274.

Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*. (Haz. Akalın, Ş. H.). (On birinci Baskı). Ankara: TDK Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2012). *Yazım Kılavuzu*. (Haz. Akalın Ş. H.). (Yirmi yedinci Baskı). Ankara: TDK Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti Teşkilâtında Kapukulu Ocakları I Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*. (Üçüncü Baskı). Ankara: Türk Tarih Yayınları, s. 202-203.

Uzunçarşılı, İ. H. (2011). *Osmanlı Tarihi*. (Yedinci Baskı). Ankara: TTK Yayınları, C. 4, s. 229, 302-303.

Ünver, İ. (2008). “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 3 (6).

Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Enderun Kitabevi Yay.

Yurtbaşı, M. (1996). *Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü*. (İkinci Baskı). Ankara: Mem Matb.

Yurtbaşı, M. (2012). *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*. (Onuncu Baskı). İstanbul: Barış Matbaası.

EKLER

METİN

[1a]

Eş-şüfî terkü'd-de'āvî ve kitmānü's-sır¹

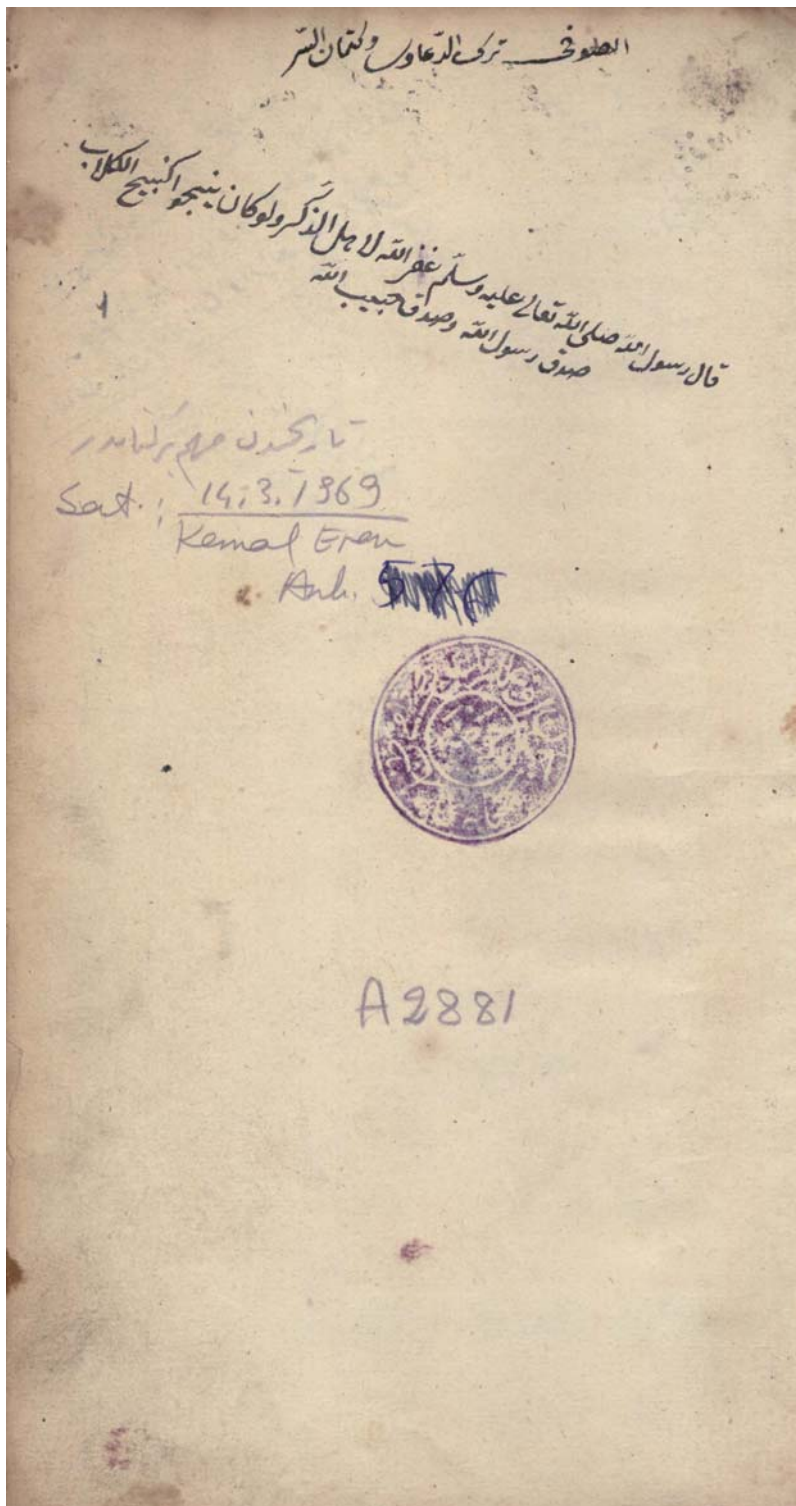
*Ḳāle Rasūlu'llahi şalla'llahu Te'ālā 'aleyhi ve sellem ğafera'llahu
li-ehli'z-zikr velev kâne yenbeḥū ke-nebīhi'l-kilābi şadaḳa
Rasūlu'llahi ve şadaḳa Ḥabību'llah²*

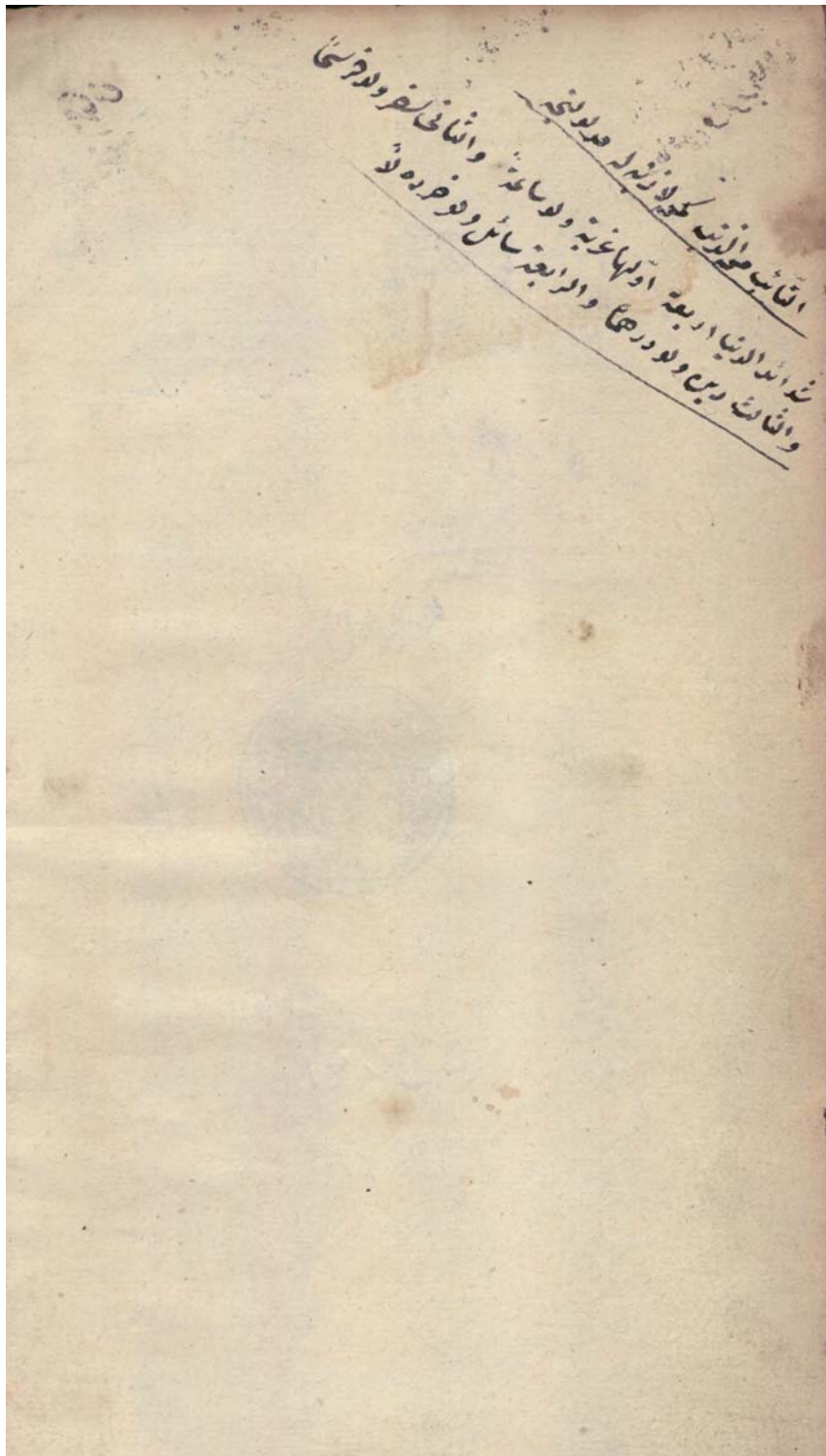
Tārīḥden mühim bir kitābdır³

¹ “Süfî bu eser davayı/iddiayı bırakma ve sır saklama kitabıdır.”

² “Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu ki: Yüce Allah'ın mağfireti zikir ehlini köpek gibi havlasalar bile affeder. Allah'ın rasulü ve Allah'ın habibi doğru dedi.” (Hadîs-i Şerîf)

³ Kitaba sonradan Osmanlı Türkçesi alfabesiyle yazılan not. Altında da mühür yer almıştır: “Çönoğullarından Mustafa Nazım Kütüphanesi'ne ait bir eser, 1339/1920-1921, A2821.”

Et-tā'ibü mine'z-zenbi kemen lā zenbe lehü⁴ medlülunca

*Şedā'idü'd-dünyā erba'atün evvelihā ğurbete velev sā'ate ve's-
şānī sefer velev faresen ve's-şālīs deyn velev dirhemen ve erba'atü
sā'il velev ħardalen⁵*

⁴ “Günahından tövbe eden hiç günah işlememiş gibidir.” (Hadis-i Şerif)

⁵ “Dünyanın zorlukları dörttür: İlki bir saat olsa bile gurbetlikdir. İkincisi at olsa bile yolculuktur. Üçüncüsü dirhem olsa bile borçtur. Dördüncüsü hardal tanesi kadar bile olsa istemektir.”

[mef'ülü/fā'ilätü/mef'ülü/fā'ilün]

‘Ākil cihānda⁶ ne şād olur ne ğam çeker
Cāhil hemîşe şād olayım diyü elem çeker

[mefā'ilün/mefā'ilün/mefā'ilün/mefā'ilün]

Ḳanā'at mülküne mālîk olanlar ağniyādandur

Yeḡlubü'l-'ilme mine'l-mehd ile'l-lāhd⁷

El-ḡaṭṭ bâkî ve'l-'ömr fānî

El-'abd 'āşî ve'r-Rabb 'āff⁸

[fā'ilätün/fā'ilätün/fā'ilätün/fā'ilün]

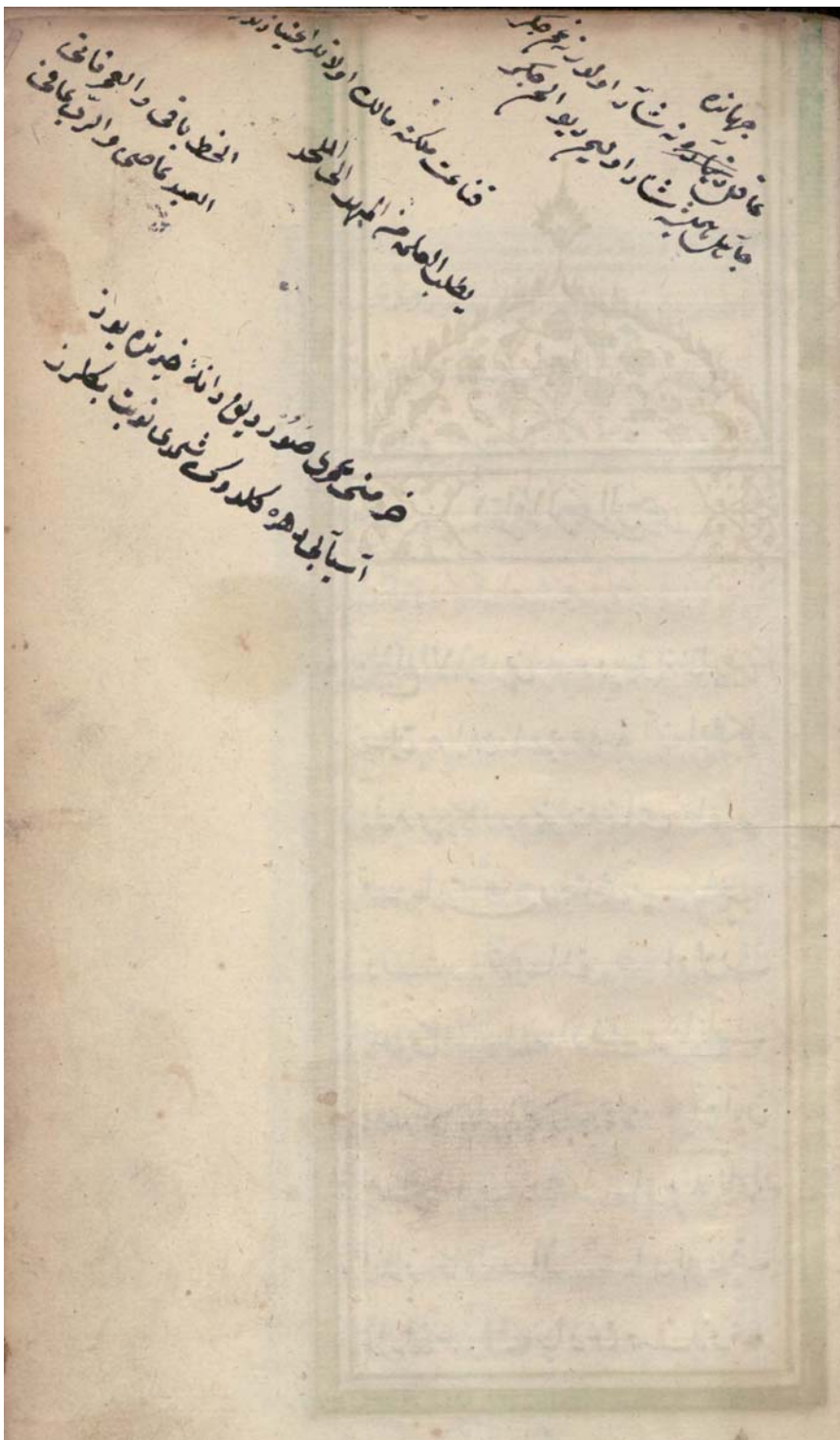
Ḥirmen-i 'ömri şavurdîk dāne-i ḡayretdeyüz

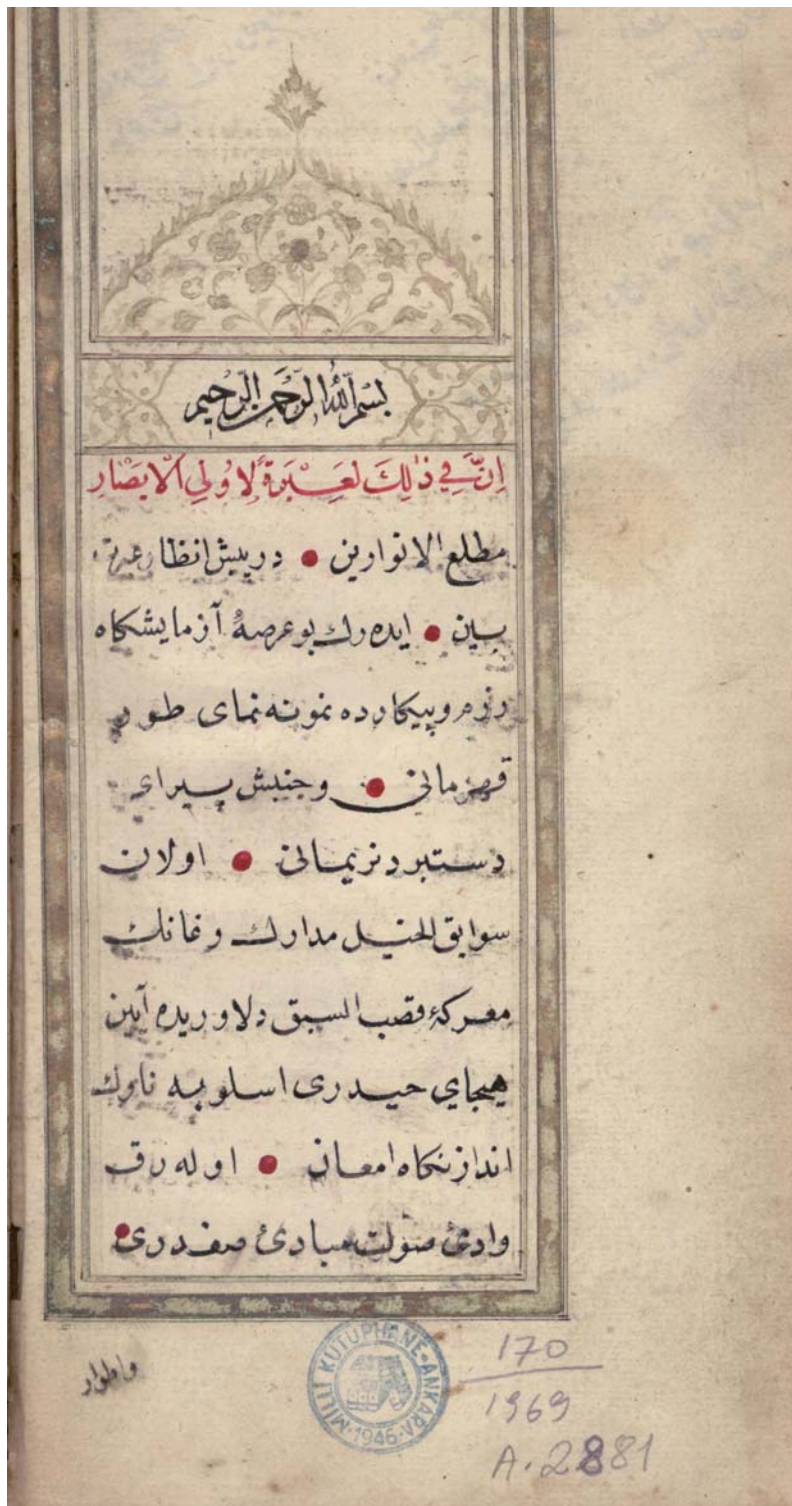
Āsyāb-ı dehre geldük şimdi nevbet beklerüz

⁶ Metnin orijinalinde “dünyâda” kelimesinin üzeri çizilmiş üstüne “cihânda” kelimesi yazılmıştır.

⁷ Kaynaklarda “Uḡlubü'l-'ilme mine'l-mehd ile'l-lāhd” şeklinde de yazılmaktadır. “Doğumdan ölüme kadar ilim talep ediniz.” (Hadîs-i Şerîf)

⁸ “Yazı bâkî ve ömür fânî
Kul âşî ve Allah affedici”

[1b]

*Bismi'llāhi'rrāḥmani'rrahīm**İnne fīzālike le 'ibreten li ulī'l-ebşār⁹*

maṭla'ü'l-envārīn der-pīş-i enzār-ı 'ibret-

beyān iderek bu 'arşa-i āzmāyīşgāh-ı

rezm ü peykārda nümüne-nümā-yı ṭavr-ı

Ḳahramānī ve cünbiş-pīrā-yı

dest-bürd-i Nerīmānī olan

sevābıku'l-ḥayl-medāruñ [ve] veğānuñ

ma'reke-i ḳaşbü's-sebḳ-ı dilāverīde āyīn-i

heycāyī Ḥaydarī-üslūba nāvek-

endāz-ı nigāh-ı im'ān olarak

vādī-i şavlet-i mebādī-i şaff-derī

⁹“Şüphesiz bunda basiret sahipleri için mutlak bir ibret vardır.” Nûr Suresi/44

واطوار هیبت شعار شجاعت پروری
 نه مرتبه لرده بالار وهدف امکان • ایدیکی
 رسیدن سر منزل شعور لری قلوب
 اقتضایدن محالرده تشمیر ساعد
 پر زور غیرت ایله اجرای قاعد
 تشمیر هیجا • واساله جویبار
 خون اعدا • اولمق مراسم انوزج
 چشم خولیا • قلوب صدرند دستیار
 قلم کلام سامری آثار ایله
 ساحه صحیفه ده کتایب معانی
 صنف بیسته سطور کتابت • وازمه
 سوانح سوانح منوط کریوع روایت
 اولمشی مقدمه مقاله اعتبار • وتذکره
 ارباب استبصار • قلوب بوکونه
 صراغ انقبیه کارزار وقوع الحاک

[2a]

ve eṭvār-ı heybet-şî'ār-ı şecā'at-perverî
 ne mertebelerde bālā-rev-i hedef-i imkân idigi
 resīde-i ser-menzil-i şu'ûrları kılınup
 iḳtîzâ iden maḥallerde teşmîr-i sâ'id-i
 pür-zür-ı ğayret ile icrâ-yı kâ'ide-i
 misl-i şemşîr-i heycâ ve isâle-i cüy-bâr-ı
 hûn-ı a'dâ olunmaḳ merâsimin enmûzec-i
 çeşm-i hûlyâ kılmaḳ şadedinde dest-yârî-i
 kâ'id-i kilk-i Sâmirî-âşâr ile
 sâḥa-i şaḥîfede ketâ'ib-i ma'ânî
 şaff-beste-i suṭûr-ı kitâbet ve ezimme-i
 sevâbiḥ-i sevâniḥ-i mün'aṭıf-girîve-i rivâyet
 olunmasını muḳaddime-i maḳâle-i i'tibâr ve tezkire-i
 erbâb-ı istibşâr kılınup bu gûne
 ser-âġâz-ı menḳabe-i kâr-zâr-ı vukû'ü'l-ḥâl

اولنورکه • حالاشهنشاه فلک پایه
 سیان حشم • و پادشاه هاسایه
 خورشید علم • آرایش زر بفت
 اوتاغ روی زمین • و پیرایه
 تختگاه عدل آیین • سلطان دارا
 سپاه اسکندر فر • و حاکان کشور
 کتای قهرمان لشکر • مطلع
 خورشید جلادت • فروغ باصره
 شہامت • طرازند کرسی کرامت
 وزیند دینیم سلطنت • تاج
 بخشای ملوک عالم • فرمان روای
 سلو طین امر • خداوند کار و الاجباب
 کیتی ستان همایون القاب
 ال او هو السلطان ابن السلطان
 السلطان الفارزی محمود خان

[2b]

olunur ki ḥālā ṣehen-ṣāh-ı felek-pāye-i
 seyyāre-ḥaşem ve pād-ṣāh-ı hümā-sāye-i
 ḥurşīd-‘alem ārāyiş-i zer-beft-i
 otağ-ı rüy-ı zemīn ve pīrāye-i
 taḥtgāh-ı ‘adl-āyīn Sulṭān-ı Dārā-
 sipāh İskender-fer ve ḥaḳan-ı kişver-
 güşā-yı Qahramān-leşker maṭla‘-ı
 ḥurşīd-i celādet fūrūğ-ı bāsıra-ı
 şehāmet ṭırāzende-i kürsī-i kerāmet
 ve zībende-i dīhīm-i salṭanat tāc-
 baḥşā-yı mülük-ı ‘ālem fermān-revā-yı
 selāṭīn-i ümem Hudāvendigār-ı vālā-cenāb-ı
 gītī-sitān-ı hümāyūn-elkāb-
 ālā ve huve’s-sulṭān ibnu’s-sulṭān
 es-Sulṭānū’l-Ġāzī Maḥmūd Han¹⁰

¹⁰ “O sultan oğlu Sultan Gazi Mahmud Han’dır.”

ابن السلطان مصطفى خان ابن السلطان
 محمد خان • لازالت ظلل الويته
 ممدودة على الحافقين • وما برحت
 اهتلة راياته مما س الفرقدين •
 حضرتلر ينك نجه سال ان مايش راي
 سيد شاهانه ايله جريد و زراي
 ذوى الاحتمامدن انتخاب کرده
 صدق و صداقت • و فذلكه نمون
 راي اصابت • بيومرد قلمي مطلع
 شرف نامه اقبال • و شهبیت قصيد
 اجلال • وزير مشتري تدبير
 دلير دشمن كير • دستور آصف اعتبار
 سوار حور شيد اشتهار • كسور راي
 قهرمان صولت • نظام بخشای
 ملكت و احب • ماصدق ستايش نظم و انشا

[3a]

ibnü's-sultān Muṣṭafā Ḥan ibnü's-sultān
 Meḥemmed Ḥan lā-zālet zılālu ulviyetihi
 memdüdetü 'ale'l-ḥafıkeyn ve mā-berḥat-ı
 ehillet-i rāyātihi mümässü'l-ferḳadeyn
 ḥazretlerinüñ nice sāl-i āzmāyîş-re'y-i
 sedîd-i şāhâne ile cerîde-i vüzerâ-yı
 zevî'l-iḥtişâmdan intiḥâb-kerde-i
 şıdḳ u şadâkat ve fezleke-nümün-ı
 re'y-i işâbet buyurdukları maṭla'ı
 şeref-nâme-i iḳbâl ve şâh-beyt-i ḳaşîde-i
 iclâl vezîr-i müşterî-tedbîr
 dilîr-i düşmen-gîr düstür-ı Āşâf-ı'tibâr
 serdâr-ı ḥurşîd-iştiḥâr kişver-ârâ-yı
 Ḳahramân-şavlet nizâm-baḥşâ-yı
 milket-i râḥat mâ-şadaḳ-ı sitâyiş-i nazm u inşâ

وزیر مکرم الحاج احمد بابشا • حضرت لوی
 مقدما شرف قدومیه رونق طاران
 متکای صدارت عظمی • و نائل مهر
 خورشید بکین و کالت کبری •
 و فوق الفایه کیسه نقدینه ناموس
 سلطنته مهر زن صدق و صیانت •
 و نقد و تقی بالجمله مصروف حمایه دیر
 دولت • اولوب بواشاده اشوار
 خار زار ایراندن مانند شراره سرزنش
 خروج ایله خانمانسوزامن و راحت •
 و موجب ایتاد نائره بغی و شقاوت •
 اولان نادر شاه عدم مال مکائد و بهنایله
 برمدت سیمای و فاقده صورت نه ای
 سیمیای نفاق اوله رق نا کجانی تفوقه
 نظام دولت سنیه • و تقویه شرفه مل

[3b]

vezîr-i mükerrem el-Hâcc Aḥmed Paşa ḥazretleri
 muḳaddemen şeref-i ḳudūmiyla rū-nuḳaṭāne
 müttekā-yı şadāret-i ‘uzmā ve nā’il-i mühr-i
 ḥurşîd-nigîn-i vekālet-i kübrā
 ve fevḳa’l-gāye kîse-i nāḳdîne-i nāmūs-ı
 salṭanata mühr-zen-i şıdḳ u şıyānet
 ve naḳd-i vaḳti bi’l-cümle maşrûf-ı himāye-i deyr-i
 devlet olup bu eşnāda eşrār-ı
 ḥār-zār-ı Īrān’dan mānend-i şerāre ser-zeniş-i
 ḥurūc ile ḥānmān-sūz-ı emn u rāḥat
 ve müceb-îḳād-ı nā’ire-i baḡy ü şekāvet
 olan Nādir Şāh ‘adem-i māl-ı mekâ’id-i rūbehāne ile
 bir müddet sîmā-yı vifāḳda şüret-nümā-yı
 sîmyā-yı nifāḳ olarak nā-gehānî tefrîḳa-i
 nizām-ı devlet-i seniyye ve taḳviye-i şirzime-i milel-i

روزافیزییه یه • اطالہ دست تصدی
 و اما الہ غنان تصدی • ایلدیکی موبو
 ملهم ضمیر پادشاه رقت دستکاه
 اولفله محضاً ترقیه برایای ام لجن
 بودندن اقدام ملک شیرازده میرویس
 اوغلی شاه محمودک تیغ سرتیز تسلط
 و هجومندن سر مجیب اختفا و فرار •
 و سایه آسایش بخشای دولت علیه ده
 آسوده نشین امن و قرار • اولان
 سلالة صفویه دن میرزا صفی نام شهزاده
 ایرانم تربع سازا و دنک سلطنت ایتکه
 هرمان جهان مطاع شاهانه لریله حموی زاده
 احمد پاشانک دوش حیت پوش
 عهد سنه تحمیل و صکره فارصه
 الخراف مزاج باعث عدم تحمیل • اولوب

[4a]

Revāfiziyye'ye itāle-i dest-i ta'addī
 ve işāle-i 'inān-ı taşaddī eyledigi mū-be-mū
 mülhem-i zamīr-i pād-şāh-ı ra'iyet-destgāh
 olmağla maḥazā terfīh-i berāyā-yı ümem için
 bundan aqdem mülket-i Şīrāz'da Mīr Veys
 oğlu Şāh Maḥmūd'un tīğ-i ser-tīz-i tasalluḡ
 ve hücūmundan ser-be-ceyb-i ihtifā vü firār
 ve sāye-i āsāyīş-baḥşā-yı Devlet-i 'Aliyye'de
 āsūde-nişīn-i emn ü qarār olan
 sülāle-i Şafeviyye'den Mīrzā Şafī nām şeh-zādeyi
 Īrān'da terabbu'-sāz-ı evreng-i salṭanat itmege
 fermān-ı cihān-muṭā'-ı şāhāneleriyle Ḥamavī-zāde
 Ahmed Paşa'nuñ dūş-ı ḥamiyyet-pūş-ı
 'uhdesine taḥmīl ve soñra 'ārīza-i
 inḥirāf-ı mizāc bā'is-i 'adem-i taḥammūli olup

ركب و نزولك صعبتند ناشی
 • که بروزی شاه مجید خراج الو
 • که بروکی لشکر تاتار خان ویرد
 مؤذ اسجیه وزیر مشاور الیه احمد پاشا
 حضرتلری شهزاده مرقومی کرسی شیراز
 پانها ده اجلاس ایتدر مکه تعیین
 و خلع زیبای اجلاول ایله قامت
 استحقاقین تزیین • ایلد کد
 اول پشمالار هوشنک اقتدار دخی
 رأیت کشایی غرر و امتیاز • و یگنا
 سواری شاه راه اعتزاز • ایله
 صحرای قارصه ظل افکن سایبان
 مسابقت • و قلعه قارصه
 شهزاده مزبور تقویت بخشای شان
 • و شوکت • اولد فلری آواند شاه حیل

[4b]

rüküb u nüzūluñ şu‘ūbetinden nāšī

[mef‘ülü/fā‘ilātü/mefā‘ilü/fā‘ilün]

geh bir vezîr-i şâh-ı ‘Acem’den ħarâc alur

geh bir vekîl-i leşker-i Tâtâr’a ħan virür

mü’eddâsınca vezîr-i müşârün-ileyh Ahmed Paşa

ĥazretleri şeh-zâde-i merķūmı kürsî-i şîrâz’a

pâ-nihâde-i iclâs itdürmege ta’yîn

ve ĥıla‘-i zîbâ-yı iclâl ile kâmet-i

istiĥkâkıñ tezyîn eyledikde

ol sipeh-sâlâr-ı Hüşenk-iĥtidâr daĥı

râ’yet-keşânî-i ‘azm ü imtiyâz ve yek-tâ-

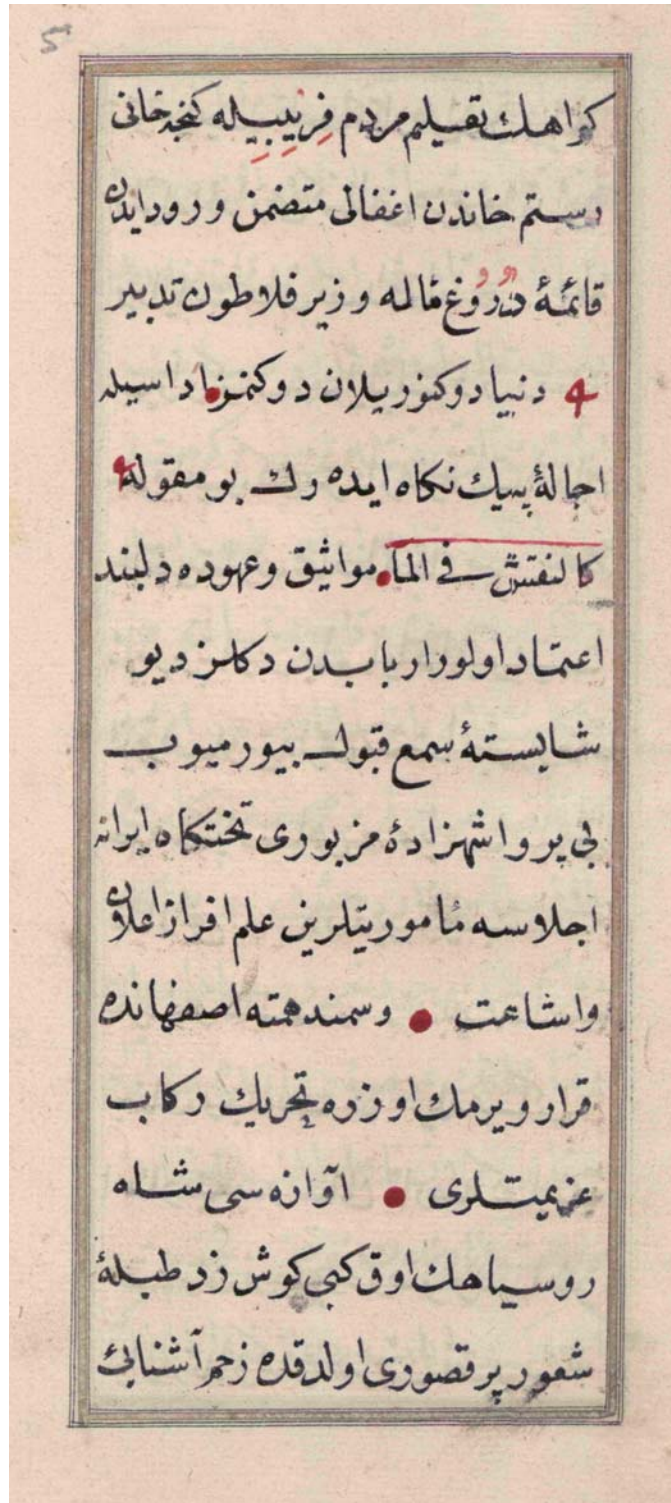
süvârî-i şâh-râh-ı i‘tizâz ile

şâĥra-yı Qarş’a zıll-efgen-i sâyebân-ı

müsâbeķat ve ķal‘a-i Qarş’da

şeh-zâde-i mezbûre taķviyet-baĥşâ-yı şân

u şevket oldıķları âvânda Şâh-ı ĥîle-

[5a]

güvāhuñ ta‘līm-i merdüm-firībiyle Gence Han’ı
 Rüstem Han’dan igfālî ile mutazammın vürüd iden
 ḡā’ime-i dūrüg-ı mâla vezîr-i Felâṭun-tedbîr
 dūnyâ dūkenür yalân dūkenmez edâsıyla
 icâle-i peyk-i nigāh iderek bu maḡûle
 ke’n-naḡşî fî’l-mâ¹¹ mevâşîk u ‘uhûde-i dülbind-i
 i‘timâd olur erbâbdan degiliz diyü
 şâyeste-i sem‘-i ḡabûl buyurmayup
 bî-pervâ şeh-zâde-i mezbûrî taḡtgāh-ı Īrân’a
 iclâsa me’mûriyyetlerin ‘alem-efrâz-ı i‘lân
 u işâ‘at ve semend-i himmete İşfahân’da
 ḡarâr vîrmek üzre taḡrîk-i rikâb-ı
 ‘azîmetleri âvâzesi Şâh-ı
 rû-siyāhuñ oḡ gibi gūş-zed-i ṭabla-i
 şū‘ûr-ı pür-ḡuşûrî olduḡda zaḡm-âşîñâyî-i

¹¹ “Suda nakış işlemek/yazı yazmak gibi.”

تلو شرایله قلعه قارص او زرینه
 ولوله اندازی کونه ای عزم و اقدام •
 وریات نمائی قصد قحام • ایله
 بیراق کوسترمد آیینک در دست
 هجوم ایلدکم سردار غیرت شعار
 حضرتلری محافظه قارصه عدل
 ماموریتلرین قطعا یاد ایتوب
 غیرت اسلامیته لری مقتضا سنجه بودی
 خدمت پادشاهی • و باعث اسایش
 عباد الہی • در دیو ترتیب و وقت
 حرب و قتال • و تدبیر مهمات
 جنک و جدال • ایله عساکر
 اسلامیته یه و اهالی قارصه کفایت
 مقدارنی فخریه و صو و سائر
 لوازم تدارکند صرف نقدینه

[5b]

telâş ile kal'a-i Qarş üzerine
 vellele-endâzî-i kerre-nây-ı 'azm ü iqdâm
 ve râyât-nümâyî-i kaçd-ı iktihâm ile
 bayraq gösterme âyînüñ der-dest-i
 hücum eyledikde serdâr-ı gayret-şî'âr
 hazretleri¹² muhafaza-i Qarş'a 'adem-i
 me'mûriyyetlerin kaç'â yâd itmeyüp
 gayret-i İslâmiyyeleri muktezâsınca bu dağı
 hizmet-i pād-şāhî ve bā'is-i asâyîş-i
 'ibād-ı ilahî'dür diyü tertîb-i edevât-ı
 harb ü kıtâl ve tedbîr-i mühimmât-ı
 ceng ü cidâl ile 'asâkir-i
 İslâmiyye'ye ve ahâli-i Qarş'a kifâyet
 mikdârı zaḥîre vü şu ve sâ'ir
 levâzım tedârikinde şarf-ı naḫdîne-i

¹² Hacı/Şehlâ Ahmed Paşa

جد واهتمام • وقلمه ناك اطرافنده
 خند قلمر و شرانپولر احداشند برچيده
 دايان سئعى تام • اولوب قلعه مزبوري
 دست تقاول دشمندن صيانت
 ايامند تلوق فئين • وكرميت
 جديمت متقابلين • ظهوريله
 رقمكير جريد و قايع نويسان •
 ونكاشته دفاترمنشان • اولون
 على الخصوص حرفير صحيفه حكايه
 بند عباس زاده حشمت • هنكام
 معرکه ده موجود خرده بينان معان
 و ماشانك عرصه روايتك صف آري
 حقايق اولان فاسمان الحيل اخبار
 دست اناويندن تدقيق و تحقيق
 ايلديكي روايات يدعيه الدر اياندينده

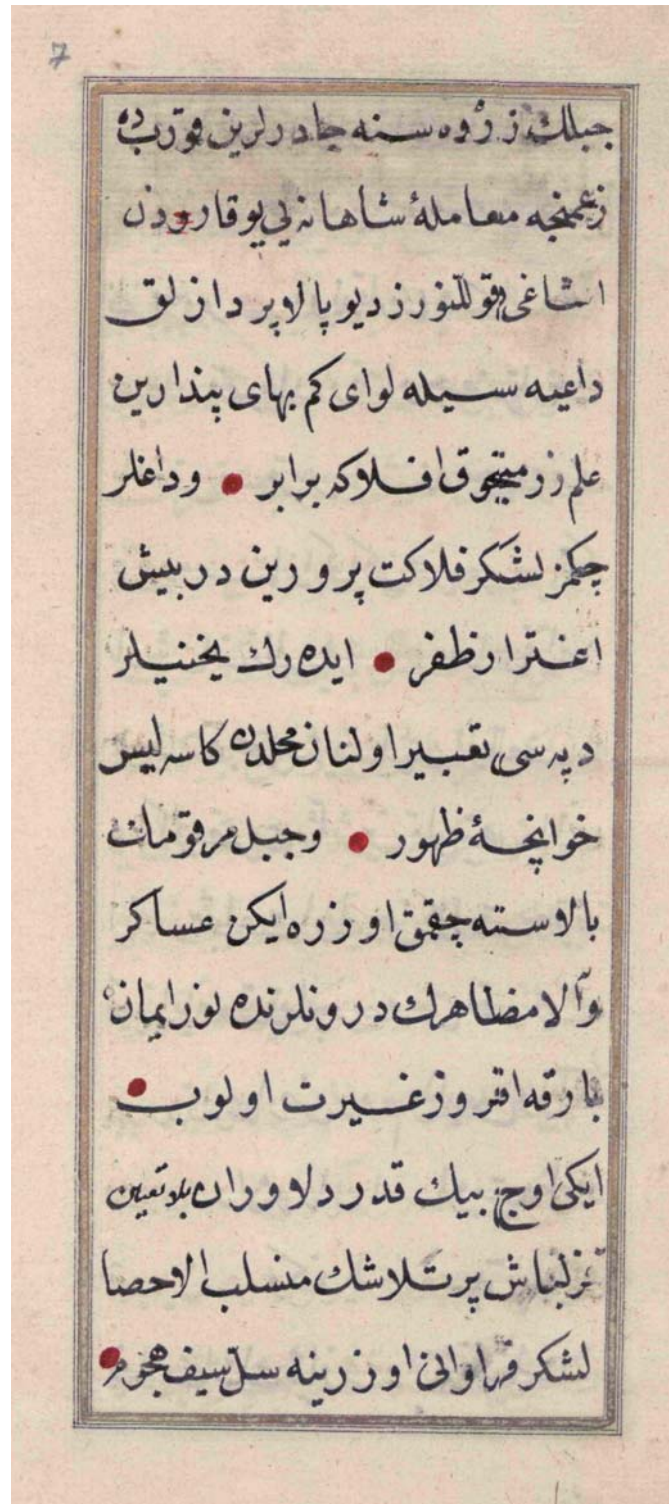
[6a]

cidd ü ihtimâm ve qal‘anuñ eṭrâfında
 ḥandaqlar ve şaranpoller ihdâsında ber-çide-
 dâmân-ı sa‘y-ı tām olup qal‘a-i mezbüreyi
 dest-i teṭâvül-i düşmenden şiyânet
 eyyâmında telâkki-i fi‘eteyn ve germiyyet-i
 şademât-ı müteḳâbileyn zuhûriyla
 raqam-gîr-i cerîde-i vaḳâyi‘-nûvisân
 ve nigâşte-i defâtir-i münşiyân olan
 ‘ale’l-ḥuşûş ḥarf-rîz-i şahîfe-i hikâyet
 bende-i ‘Abbâs-zâde Ḥaşmet hengâm-ı
 ma‘reke mevcûd ḥurde-bînân-ı im‘ân
 u temâşānuñ ‘arşa-i rivâyetde şaff-ârâ-yı
 ḥaḳâyık olan fârisânü’l-ḥayl-i aḥbâr-ı
 dürüst-âsarından tedkik ü taḥkik
 eylediği rivâyât-ı bedi‘atü’l-dirâyât dandur ki

بیک یوزالتی یدی سنه سی ماه جمادی
 الاخرانک اوندر دنجی جمعه کونی
 شاه خرمنش قارصه اون ساعت
 مقداری زاس حدود اولان آرپه چایی
 نام محله خرکله جمعیته بسط اقال
 نزول • و اوتنه سی سبت کونی
 آنده زهر افشانی اقامتله حاصل اولو
 حصاد سبز کونی گرفتار دندان خسارت
 و بازار کونی محل مرقومدن رفع ثقل
 شامت • ایدوب اثنای طریقده
 صوپه بتان نام موضعی و شور کل نام محلی
 برر کجه بیوتوت ایله حقیقتک شور
 زمین نخس واد بار • ایلوب صالحی کونی
 اوردوی سلومک مقابلی قبله جانبندک
 قارصه ایکی ساعت مقداری مسافه

[6b]

biñ yüz elli yedi senesi mäh-ı cemāziye'l-
 uḥrānuñ on dördüncü cum'a günü
 Şāh-ı ḥar-meniş Ḳarş'a on sā'at
 miqdārı re's-i ḥudūd olan Arpaçayı
 nām maḥalle ḥargele-i cem'iyyetiyle baş-ı eṣḳāl-i
 nüzül ve ertesi sebt günü
 anda zehr-efşānī-i ikāmetle ḥāşıl olan
 ḥaşşād-ı sebz-güni giriftār-ı dendān-ı ḥasāret
 ve bāzār günü maḥall-i merḳūmdan ref'ı şıḳl-ı
 şe'āmet idüp eṣnā-yı ṭarīḳde
 Şuyabatan nām mevzi'ı vü Şüregil nām maḥalli
 birer gice beytütet ile ḥaḳīḳatde şüre-
 zemīn-i naḥs u idbār eyleyüp şālı günü
 ordu-yı İslām'ıñ muḳābili ḳible cānibinde
 Ḳarş'a iki sā'at miqdārı mesāfe

[7a]

cebelüñ zirvesine çadırların kûrup da
 zu‘munca mu‘āmele-i şāhāneyi yuqarudan
 aşığı kullānuruş diyü pālā-perdāzlık
 dā‘iyyesiyle livā-yı kem-bahā-yı pindārın
 ‘alem-i zer-mencūk-ı eflāka ber-ā-ber ve dağlar
 çekmez leşker-i felāket-perverin der-piş-i
 iğtirār-ı zafer iderek Yağniler
 Depesi ta‘bīr olunan maḥallden kāse-līs-i
 ḥ‘ançe-i zuhūr ve cebel-i merķūmuñ
 bālāsına çıkmak üzere iken ‘asākir-i
 vālā-mezāhirüñ derünlerinde nūr-ı ĩmān-ı
 bārīka-efrüz-ı ğayret olup
 iki üç biñ kadar dilāverān bilā-ta‘ayyün
 Kızılbaş-ı pür-telāşuñ münselibü’l-iḥşā
 leşker-i firāvānī üzerine sell-i seyf-i hücum

و پشت داده تحصن اولدقلری طافک دامنک
 یقه لیوب مقاتله به شمشیر زنانشروع
 نظر مجزوم • اولدقلری هنکامک
 سردار قهرمان رفتار حضرتلری
 بالنفس مقررس باشنه جیقوب
 ••• دوستانرا کجا کنی محروم • توکه
 بادشمنان نظر داری ••• ادای قراسی
 نوشته مجموعه یقینلری اولمغله
 عساکر نصرت مآثرین قلوبنه حالت
 انداز شجاعت اوله جوقلمات حقیقت
 آمیز ایله مقدمات چرخه جی تعیین
 یپوردقلری ارض روم والیسی و طی باشا
 موجود دلاوران اسلامیه ایله
 تعیین • و کندیلری مقررسک
 قطرات اشک نیازی دانه تفنک

[7b]

ve püşt-dāde-i taḥaṣṣun oldıkları ṭaḡuñ dāmeninde
yaqalayup muḳāteleye şemşîr-zenân-ı şürû^c-ı

zâfer-meczûm oldıkları hengâmda

serdâr-ı Qahramân-reftâr ḥazretleri¹³

bi'n-nefs metris başına çıkup

[fe'îlâtün/mefâ'ilün/fe'îlün]

dostân râ kücâ köni maḥrûm

tu ki bā-düşmenân nazar-dârî¹⁴

edâ-yı garrâsı

nüvişte-i mecmû'a-ı yaqînleri olmağla

'asâkir-i nuşret-mü'essirin ḳulûbuna ḥâlet-

endâz-ı şecâ'at olacaḳ kelimât-ı ḥaḳîkat-

âmîz ile muḳaddemen çarḥacı ta'yîn

buyurduḳları Erzurûm vâlîsi Veli Paşa'yı

mevcûd dilâverân-ı İslâmiyye ile

ta'yîn ve kendileri metrisde

ḳaṭarât-ı eşḳ-i niyâzî-i dâne-i tüfeng

¹³ Hacı/Şehlâ Ahmed Paşa

¹⁴ "Dostları nerede mahrum bırakıyorsun
Sen ki düşmanlarla [aynı] bakışa sahipsin."

۸
 آساراست رو نشانگاه اجابت ایتمکه
 آه تشین نزع عبودیتی رسیده
 درگاه احدیت ایدوب •• بقه یارب
 قصود ینر امداد ایله •• رجاسیله
 مترسد مترصد توجه نصرت
 اولوب عسکر اسلام من حیث
 المجموع الون بش بیک مقدار ی
 لشکر قزلباش یوزاللی بیکن
 متجاوز ایکن مدد باری تعالی ایله
 خوشاق محلدن ایکندی وقتنه کلنج
 مقانله متمادی و کزید عسکر ایله
 کئل او کیدی طا بور چیقوب
 لله اکبر زور آوران اسلامیه
 ارون یدیندن تارومار •• ه
 واکثر یسک گذشته شمشیر تا بدار ••

[8a]

āsā rāst-rev-i nişāngāh-ı icābet itmege
 āh-teşīn-i feza‘-ı ‘ubūdiyyeti resīde-i
 dergāh-ı eḥādiyyet idüp

[fe‘ilātün/fe‘ilātün/fe‘ilātün/fe‘ilün]
 bakma ya Rabb ḡuşūra bize imdād eyle

ricāsıyla

metrisde müteraşşid-ı teveccüh-i nuşret

olup ‘asker-i İslām min ḡaysi’l-

mecnū‘ on beş biñ mikdārı

leşker-i Qızılbaş yüz elli biñden

mütecāviz iken meded-i Bārī-i Te‘ālā ile

ḡuşluḡ muḡallimden ikindi vaḡtine gelince

muḡātele mütemādī ve ḡüzīde ‘asker ile

mükemmel on yedi ḡābūr çıkarup

lillahi’l-ḡamd¹⁵ zūr-āverān-ı İslāmiyye

on yedisinde tār-u-mār

ve ekşerīsūñ ḡüzeşte-i şemşīr-i tābdār

¹⁵ “Hamd Allah içindir.”

ایدوب بش ساعت کامل چکاپک
 تیغ خونباش عذراطنین انداز
 کاسه افلاک • ورسید کوش
 سماک • اولوب انسفاک دمآ
 عدو برحد و اردیکه در لرمجای
 جیحون دمردشمنان • ودامن
 کردون آلوده خون سرخ سران •
 اولغله حقیقتک میدان وغانا
 رؤس مقطوعه قزلباشان ایله
 شکره زار شقایق خونین برکه
 دولوب • یریرکشته لردن پشته لر
 ومحل محل کله لردن قله لر •
 حصولیله فضای جنک غایت
 ننگ • وجماجر رؤس اعدا
 پای دلاورانه سنک • اولدیندک

[8b]

idüp beş sâ'at kâmil-i çāk-ā-çāk-ı

tîğ-i hūn-pāş-ı gūzāt ṭanīn-endāz-ı

kāse-i eflāk ve resīde-i gūş-ı

simāk olup insifāk-ı dimā²-ı

‘add ve bir ḥadde vardı ki dereler mecrā-yı

Ceyhūn dem-i düşmenān ve dāmen-i

gerdūn-ālūde-i hūn-ı sürḥ-serān

olmağla ḥaḳīkatde meydān-ı veğā

rū³us-ı maḳṭū‘a-ı Qızılbaşān ile

şükūfezār-ı şaḳāyık-ı hūnīn birke

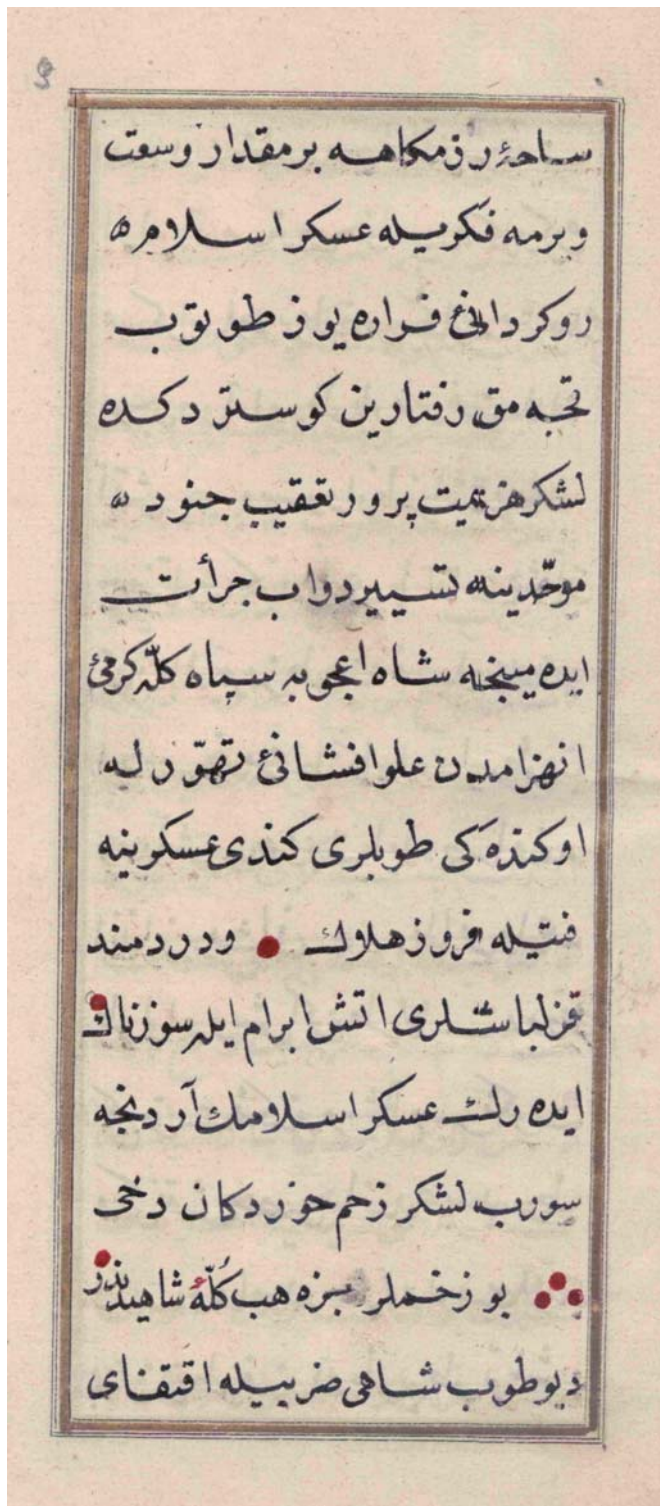
dönüp yer yer küştelerden püştelerden

ve maḥall maḥall kellelerden ḳulleler

ḥuşūl ile fezā-yı ceng gāyet

teng ü cemācim-i rū³us-ı a‘dā

pāy-ı dilāverāne seng olduğundan

[9a]

sāḥa-i rezmgāha bir miqdār vüs'at

virme fikriyle 'asker-i İslām

rū-gerdānī-i firāra yüz tūtop

ḳacamaḳ reftārın gösterdikde

leşker-i hezīmet-perver ta'ḳīb-i cünūd-ı

muvaḥḫīdine tesyīr-i devābb-ı cür'et

idemeyince Şāh-ı u'cūbe-sipāh kelle-germī-i

inhizāmdan 'ulüvv-efşānī-i tehevvrle

önündeki ṭobları kendi 'askerine

fitīle-fürüz-ı helāk ve derdmend-i

Ḳızılbaşları āteş-i ibrām ile sūznāk

iderek 'asker-i İslām'uñ ardınca

sürüp leşker zaḥm-ı ḫūrdegān daḫı

[fe'ılātün/fe'ılātün/fe'ılātün/fe'ılün]

bu zaḫımlar bize hep gülle-i şāhī'dendür

diyü ṭob-ı şāhī ḫarbıyla iḳtifā-yı

موحدینه قادمه جنبان سرعت
 اوله رق مترس حواسنه کلدرک
 عسکراسلام بر طرفه چیکلوب مترسم
 موجود و آماده طوبلره برفیتلدن
 آتش • و سردار طرفراشنهار
 حضرتلری کندیلری با لذات بشالقی
 قدر بالیمیز طوبونه فتیل ~~فتیل~~
 ایدوب خرمین جانگاه اعدایه طوب
 رعد آشوب هزیمت ایله صاعقه
 انداز پریشانی • و طابورلری
 طولوا و رمش اکن طرف لاسنه دونور
 کی خورشه کندم مثالی سرنکور •
 وکی نقش حصیرمانندی ملبسوط
 دشت و هامون • اولوب سلامت
 بولانی طرفیندن طوبه طوتولمش

[9b]

muvahhidîne kādime-cünbân-ı sür‘at
 olaraq metris hizāsına geldikde
 ‘asker-i İslām’uñ bir tarafa çekilüp metrisde
 mevcüd ve âmâde toblara bir fitilden
 âteş ve serdâr-ı zafer-iştihâr
 hazretleri kendileri bi’z-zât beş altı
 kadar balyemez tobuma fitil
 idüp¹⁶ hırmen-ı cāngāh-ı a‘dāya tobum
 ra‘d-āşüb-ı hezîmet ile şā‘iqa-
 endāz-ı perîşānî ve t̄abūrları
 tolu urmuş ekin tarlasına dönüp
 kimi hūşe-i gendüm mişilli ser-nigūn
 ve kimi naqş-ı haşîr mānendi mebsût-ı
 deşt-i duhāmūn olup selāmet
 bulanı tarafeynden toba tutulmuş

¹⁶ İki defa yazılmış olan “idüp” kelimesinin ilki üzeri kırmızı mürekkep ile karalanmıştır.

یمون کی رجعت • و عسکر اسلامک
 بر مقدار آرام و استراحت •
 ایدوب منہزما لشکر مخفوست
 آورین شاہ روسیہ سیاه جبل مرقومک
 ز روه سنہ جلوب • و جادر لرین
 قوروب • بو حالتدن سینہ
 ناصافی داغ بر راغ اکدار • و برکون
 ایکی کعبہ آنک چر کہ نشین اربار
 اولوب پنجشنبہ کونی محل مرقومک
 قاقوب قارصہ بر بھتی ساعت
 مسافہ جانب غربید واقع ہرک
 وارض رومہ یکدن جادہنک اندر
 کتبہ قریب سی دیملکہ مصر و ف
 حلالک بر ساعت بری جیویقی نام
 موصلی قرار گاہ تحصن • وحدہ دانشک

[10a]

maymūn gibi ric'at ve 'asker-i İslām da
 bir miqdār ārām uistirāhat
 idüp münhezimen leşker-i nuḥūset-
 āverīn Şāh-ı rū-siyāh cebel-i merḳūmuñ
 zirvesine çeküp ve çādırların
 ḳurup bu ḥāletden sīne-i
 nā-sāfı dāğ-ber-dāğ ekdār ve bir gün
 iki gice anda çerger-nişīn-i idbār
 olup pençşenbe günü maḥall-i merḳūmdan
 ḳalkup Ḳarş'a bir bucuḳ sâ'at
 mesāfe cānib-i ğarbīde vāki' nehrüñ
 ve Arz-ı Rūm'a¹⁷ giden cāddenüñ üzerinde
 Künbed Ḳaryesi dimekle ma'rūf
 maḥallden bir sâ'at beri Çivilikaya nām
 mevzi' i ḳarārgāh-ı taḥaşşun ve ḥadd-i zātında

¹⁷ Erzurum. Arz: ülke, belde, memleket.

موضع مرقومك طاشلری كنبد فیروزه
 فام افلاكه پیوسته اولوب گویا
 مصنوع القدره برقلعه سنکین بنیاد که
 لم یخلق مثلها فی البلاد • ایکن
 تکرار معمارئ چا پکدست سعی
 واهتمام ایله نیچه نیچه تابیه لر
 وقله لر • ودایر امارت مترسلر •
 و محال محال کینکاهلر اختراع و ایجاد
 و کند ویدیرلی قایه کیمی متانت
 واستحکام و یروب عساکر اسلامی
 لب تشنه آب • و حرارت کشر
 اصطراب ایتمک تصدیله نهر مرقوم
 محاسنی سد و بند • و آخر
 یردن اجرایه صرف قدرت ایدو
 لکن سردار دل آگاه حضرتلری

[10b]

mevzi'-i merķūmuñ taşları günbed-i firūze-
 fām-ı eflāke peyveste olup gūyiyā

maşnū'u'l-ķadre bir ķal'a-i sengīn būnyād ki
*lem yahlaku mişlihe fi'l-bilād*¹⁸ iken

tekrār mi'cāmāri-i ķābūk-dest-i sa'y

ve ihtimām ile niçe niçe ķābyalar

ve ķuleler ve dāyiren mā-dār metrisler

ve maķall maķall kemīngāhlar iķtirā' u icād

ve kendüye Yerliķaya gibi metānet

ve istiħkām virüp 'asākir-i İslām'ı

leb-teşne-i āb ve ķarāret-keş-i

işīrāb itmek ķaşdıyla nehr-i merķūmuñ

mecrāsını sedd ü bend ve āķer

yerden icrāya şarf-ı ķudret idüp

lākin serdār-ı dil-āgāh ķāzretleri

¹⁸ "Memleketler/şehirler içinde onun gibisi yaratılmadı."

مقدمه ما قلعہ مزبورک و عساکرک
 زخاثر و لوازمین جمع و تدارک
 اثنا سنه عین اصابت • بلکه
 کرامت • ایدوب قارص صویونیک
 اوکنه سد لرچکوب صوی محلی آخر
 اساله بوقرق الی کون کفایت مقداری
 صوادخارینه رای رزین مصیبا نه لری
 جریان • و پای دشمنک اسوده بر محل
 دریا حبه آب فراوان • ایتدیکندن
 عسکراسلامی بو طریق ایسه دخی
 تقسیم دماغ تضییق اید میسوب
 محل مرفومده ایکی ساعت مقداری
 مسافه ازاد قریه سی نام محله دک
 باوردوی منخوسنک چادرلری
 مزبله منطری کبی بری بری اوستنه

[11a]

muḳaddemen ḳal‘a-ı mezbūruñ ve ‘asākirüñ
 zehā’ir ü levāzımın cem‘ ü tedārik
 esnāsında ‘ayn-ı işābet belki
 kerāmet idüp Ḳarş Şuyu’nuñ
 öñüne seddler çeküp şuyu maḥall-i āḫere
 isāle ve kırk elli gün kifāyet miḳdārı
 şu iddiḫārına re’y-i rezīn-i muşībāneleri
 cereyān ve pāy-ı düşmeden āsūde bir maḥalli
 deryāce-i āb-ı firāvān itdiginden
 ‘asker-i İslām’ı bu ṭarīḳ ile daḫı
 tefsīde dimāğ-ı taẓyīḳ idemeyüp
 maḥall-i merḳūmdan iki sâ‘at miḳdārı
 mesāfe Azād Ḳaryesi nām maḥalle dek
 ordu-yı menḫūsınüñ çādırları
 mezbele manṭarı gibi biri biri üstüne

ترا حرم ایله هم رنگه • حضرت الدین
 نخواست اولوب اطراف وجوانیک
 حراست و محافظه ایچون قارصک
 وراسنک چقیم قریه سی سمتده
 و نهاینه اوردوسی ازاد قریه سی
 طرفند در در بشربیک مسکر
 تختین اید جکی سنکر تقبیر اولنور
 دائرة السوء شکلنک کینکاهلر
 احداشیلده اوردوسنک کرکی کچی
 حصانته واستحکامندن ثامون
 الفائلله اولدقدنصره عساکر
 اسلامی زخم ناکئی تعجیز ایله
 جانلرنندن اوصاندرمه وادیسینه
 دوشوب محل محل مکمل طابورلر
 اظهار • وکوندک ایکی اوج کتبه

[11b]

tezāhüm ile hem-reng-i ḥadrā'ü'd-dimen-i
 nuḥūset olup eṭrāf u cevānibüñ
 ḥirāset u muḥāfaẓa için Qarş'uñ
 verāsında Çakmak Qaryesi semtinde
 ve nihāye-i ordusu Āzād Qaryesi
 tarafında dörder beşer biñ 'asker
 taḥaşşun idecegi senger ta'bīr olunur
 dā'iretü's-sü' şeklinde kemīngāhlar
 iḥdās ile ordusunuñ gürgī gibi
 ḥaşānete ve istiḥkāmından me'münü'l-
 gā'ile olduqdan şoñra 'asākir-i
 İslām'ı zaḥmnākī-i ta'cīz ile
 cānlarından uşandurma vādīsine
 düşüp maḥall maḥall mükemmel ṭabūrlar
 izhār ve günde iki üç kerre

وقت وقت عرض کالای حرب
 و پیکان صف آرای بقدی واصرار
 اولد حجه سردار قهرمان رقان
 حضرتلری غازیان شمشیر
 زنان • ایله شراره ریز آتش
 شجاعت • و جنبشهای وادی
 جلالت • اوله رق طاہور
 مقهوری نہ سمتدن ظهور اتدسیه
 پایمال خیول غالبیت • ونہ طرفدن
 باش کور سنتر دیسه طعمہ شمشیر
 مقهوریت • ایدوب نہ طرفی ایلہ
 مقابلہ یه باشلدیسه تیغ آتش
 پیکر انہز آمدن باش هورتانہ میوب
 رسوایی هنرمیتدن ایراث ایدن
 کسرتا موس و تنک کندویہ موجب

[12a]

vaqt vaqt ‘arz-ı kālā-yı h̄arb
 ü peygāre şaff-ārā-yı ta‘addī vü ısrār
 olduqça serdār-ı Qahramān-reftār
 h̄azretleri gāziyān-ı şemşīr-
 zenān ile şerāre-rīz-i āteş-i
 şecā‘at ve cünbīş-nümā-yı vādī-i
 celādet olarak t̄abūr-ı
 maḫhūrı ne semtten z̄uhūr etdise
 pāy-māl-ı h̄uyūl-ı gālībīyyet ve ne ʔarafdan
 baş gösterdise ʔu‘me-i şemşīr-i
 maḫhūriyyet idüp ne ʔarīḫ ile
 muḫābeleye başladısa tīg-i āteş-
 peyker-i inhizāmdan baş ʔurtaramayup
 rüsvāyī-i hezīmetden īrās iden
 kesr-i nāmūs u neng kendüye müceb-i

انفعال و حجاب اولیوب ینه
 صنعت بیعاری در دست اعتیاد •
 و هر کون قدرتی یتشدیکی قدر
 اوج درت دفعه مقاتله و محاربه
 ترتیب صفوف اجناد • ایتدکجه
 سردار دشمن شکار دخی غازیان
 رستم روشن ایله اظهار عجز
 و قوتور • و اجرای شرایط مقانلده
 قصور • ایتیب جانبا زارند
 کاله فروشان صحت اولان
 اعجامک بوینو کزک بورجیدر
 دیو تقدینه روحلرتی وجه
 مشروح ایله آتوب یرینه کاه
 آغریها کسرتیغ آتشین زاغ •
 و کاه دانه تفنک ایله مضر و ب

زرنگیر

[12b]

infi‘āl u hiçāb olmayup yine
 şan‘at-ı bî-‘ārī der-dest-i i‘tiyād
 ve her gün қudreti yetişdigi қadar
 üç dört def‘a muқātele vü muҳārebeye
 tertīb-i şufūf-ı ecnād itdikce
 serdār-ı düşmen-şikār dağı gāziyān-ı
 Rüstem-rüşān ile izhār-ı ‘ac
 ü fütūr ve icrā-yı şerāyiṭ-i muқātelede
 қuşūr itmeyüp cān bāzārında
 kāle-fürüşān-ı şihḥat olan
 A‘cām’uñ boynuñuzuñ borcıdır
 diyü naқdīne-i rüḥların vech-i
 meşrūḥ ile alup yerine gāh
 ağır bahā keser tīg-i āteşin zāg
 ve gāh dāne-i tūfeng ile maзrüb

ز ررنگین عیار داغ • و یرو ب تمام
 بو معاملة درستت ایله اوله اون کی
 کون کتاران ایتد کذ نصک شاه
 برکشته سپاه وار قوتن در میان
 استحصار • و برجید دامان
 عزم و اقتدار • اولوب جمله
 لشکر فلاکت مآثرین و طوب
 و جبهه خانه سین و سایر لوازمین
 آلوبینه قرار کاهیند آلدن
 بر اقیوب کندی بالنفس پیشرو
 لشکر خربند هیکل اوله رق
 کمصور نام قرپه دن در ایله
 اشاعی اینوب ضمیر تیرم ناکند
 جای کیر اولان مکاند و ملعنتان
 لوش خیال خاتنه تصور ایتدیکی وجه او زدن

[13a]

zer-i rengîn-‘ayâr dâğ virüp tamâm
 bu mu‘āmele-i dürüstî ile on on iki
 gün güzārân itdiginden soñra Şāh
 ber-geşte-sipāhvār kuvvetin der-miyān-ı
 istihzār ve ber-çide-dāmān-ı
 ‘azm ü iktidār olup cümle
 leşker-i felāket-mü’esserin ve toḅ
 u cebe-ḥānesin ve sāyir levāzımın
 alup yine qarārgāhında elden
 bırakmayup kendi bi’n-nefs pīş-rev-i
 leşker ḥarbinde heykeli olarak
 Kem-şuver¹⁹ nām qaryeden dere ile
 aşığı inüp zamīr-i tīrenākinde-
 cāy-gīr olan mekā’id ü mel‘anetüñ
 levş-i ḥayāl-ḥāne-i taşavvur itdigi vech üzre

¹⁹ Bu isim çeşitli kaynaklarda Komazor, Kemsor ve Kimsor olarak geçmektedir. Eserimizde “Kem-suver” ismi tercih edilmiştir.

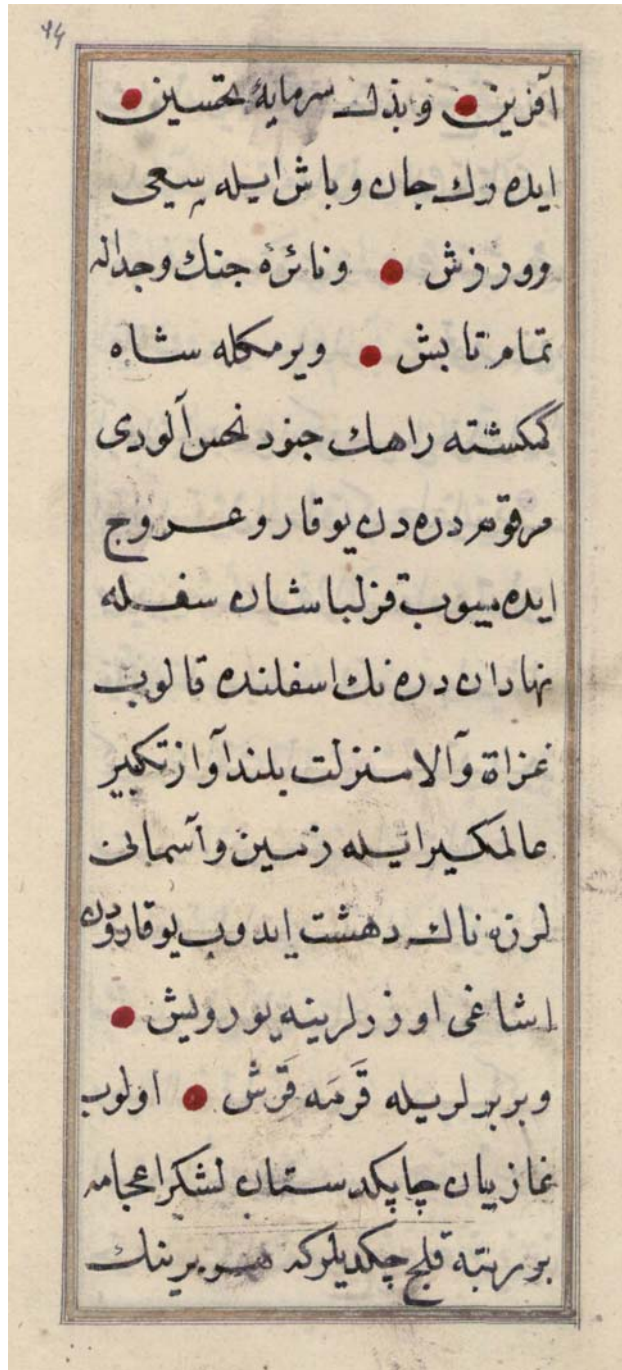
اجر استه جو سبجی وقت فرصت
 اولدیفک عساکر اسلام کوردکده
 در حال مقابله یہ جان آتوب
 تیغ خونبا شلرین عریان • ومتوکلا
 علی الله طالبور مقهور لری اوزرینه
 والاکلبنات الله آسه ایله غلغله
 انداز آسمان • اوله رق بردن
 هجوم واقتمام • واعدارحم
 آشنای انقدم • اولغده باشلند
 سردار ظفر اشتها رحضرتلری
 بر مقدار زور آوران ایله قوت
 الظهر غزاة • و دست نیازی
 کثاینده درگاه واهب الحاجات •
 ایدوب غزاة ظفر سیماته صرف ~~نقدینه~~
 نقدینه کفینه سا باش و

آنون

[13b]

icrāsına cüst-[u]-cū-yı vaqt-i furşat
 olduġuñ ‘asākir-i İslām gördükde
 der-hāl muqābeleye cān atup
 tīġ-i hūn-pāşların ‘uryān ve mütevekkilen
 Alā’llāh t̄abūr-ı maḫhūrları üzerine
 vālā gül-bāng-i Allāh Allāh ile ġulgule-
 endāz-ı āsmān olarak birden
 hücūm u iḫtiḥām ve a‘dā zaḥm-
 āşinā-yı in‘idām olmaġa başladıkda
 serdār-ı zafer-iştiḥār ḥāzretleri
 bir miḫdār zūr-āverān ile ḳuvvetü’z-
 zahr-ı ġuzāt u dest-niyāzī-
 ġüşāyende-i dergāh-ı vāhibü’l-ḥācāt
 idüp ġuzāt-ı zafer-sīmā-ter şarf-ı
 naḫdīne²⁰-i gencīne-i sābāş u

²⁰ İki tane “nakdine” kelimesi yazılmış olup ilkinin üzeri kırmızı mürekkeple karalanmıştır.

[14a]

āferīn ve bezl-i ser-māye-i taḥsīn

iderek cān u baş ile sa‘y

u verziş ve nā’ire-i ceng ü cidāle

tamām tābiş virmekle Şāh-ı

güm-geşte-rāhuñ cünūd-ı naḥs-ālūdı

merķūm deredeñ yuqaru ‘urūc

idemeyüp Kızılbaşān-ı sifle-

nihādān derenüñ esfelinde ƙalup

ğuzāt-ı vālā-menzilet bülent-āvāz [u] tekbīr-i

ālem-gīr ile zemīn ü āsmānı

lerzenāk-i dehşet idüp yuqarudan

aşağı üzerlerine yürüyiş

ve birbirleriyle ƙarma ƙarış olup

ğāziyān-ı çāpūk-destān leşker-i A‘cām’a

bir rütbe ƙılıc çekdiler ki her birinüñ

شاه طمرینه نیست ترزن تیغ سرتیز
 هلاک • واول دمده قانلری
 آب فواره صفت رسید قبه
 افلاک • اولوب مرقوم در
 آبدن بی بهر ایکن سیل خون اعدا
 ایله قزل ارماق کبی جاغلیوب
 ضرب شمشیرضا آدن اورته لوق
 قان اغلیوب • توجه پادشاه
 کردون اقتدار • وتدبیر
 سردار خورشید اشتهاز •
 ایله قوشلقدن بین الصلواتینده
 متصل بشرالته ساعت جنک
 وجدالک تمادیسنه و صاکر
 اسلامک ضرب دست حمیت ایله
 خون افشانلغنه مزج تیغ خونریزین

دینام

[14b]

şah tamarına nişter-zen-i tîğ-i ser-tîz-i
 helâk ve ol demde qanları
 âb-ı fevvâre-şifat resîde-i qubbe-i
 eflâk olup merķūm dere
 âbdan bî-behre iken seyl-i hūn-ı a‘dâ
 ile qızılıрмақ gibi çağlayup
 çarb-ı şemşîr-i gūzâtdan ortalıq
 qan ađlayup teveccūh-i pād-şāh-
 gerdūn-iķtidār ve tedbîr-i
 serdār-ı hurşîd-iştiḥār
 ile kuşluқdan beyne‘ş-şālātine dek
 muttaşıl beş altı sa‘ât ceng
 u cidālūñ temādîsine ve ‘asākîr-i
 İslām’uñ çarb-ı dest-i ḥamiyyet ile
 hūn-efşānlıđına mirrîḥ-i tîğ-i hūn-rîzîn

۴۵
 در نیام حیرت و تحسین ایدوب
 عساکر اسلامه بر مقدار آرام
 واستراحت ایچون کروی چکانوب
 یوم ساعت آرام ایله یورغونلقین
 آلورالماز سردار ارسطوتدبیر
 حضرتلری مقدماغان یان رستم
 روشانی هرکون بر رأی رزین
 تسلیت فرما ایله محاربه و مقابله
 ترغیب و تشویق ایتدکلری
 وجه اوزره یینه واری اصابت
 مباردی حکیمانهلرین درکار •
 و بین العساکر قازقچی حسین باشا
 عسکر بیشار ایله امداده کلوب
 محاربه باشله مش دیو صیحه
 انداز اختیار • اولدقد

[15a]

der-niyām-ı hayret ü taḥsīn idüp
 ‘asākir-i İslām da bir miqdār ārām
 uistirāḥat içün gerüye çekilüp
 yarım sa‘āt ārām ile yorğunluḡların
 alur almaz serdār-ı Aristo-tedbīr
 ḡazretleri muḡaddemen ḡāziyān-ı Rüstem-
 rūṣānı her gün bir re’y-i rezīn-i
 tesliyet-fermā ile muḡārebe vü muḡāteleye
 terḡīb ü teşvīḡ itdikleri
 vech üzre yine vādī-i işābet-i
 mebādī-i ḡakīmānelerin der-kār
 u beyne’l-‘asākir Ḳazıḡcı Ḥüseyin Paṣa
 ‘asker-i bī-ṣümār ile imdāda gelüp
 muḡārebeye başlamıṣ diyü ṣayḡa-
 endāz-ı aḡbār olduḡda

عساكر و الالمظاهرين بووا آزدن
 عروق حمتلری تیزاندر تیز
 آهنگ ساز خواهش اقبال •
 وحسین پاشانك كلسنی تصحیح
 برکسه اجاله بیك خیال •
 ایتیموبینه در عقب اعدا بد آیتك
 اوزرینه یورولیش • و بازوی
 شوق ایله بلان طراز ذوالفقار
 خواهش • اولوب احشامه دك
 اجرای سید خون دشمنانك
 شمیر ساعد غیرت ایتمه لزند
 سرخی خون طوفان نمون ایله
 زوی زمین همزك قضای
 باخت • و بلکه قرجه قیامتدن
 زکین تر • اولوب قتی و افرا عجام

[15b]

‘asākir-i vālā-mezāhirin bu āvāzedən
 ‘urūq-ı ḥamiyyetleri tīz-ender-tīz-i
 āheng-sāz-ı ḥvāhiş-i iqbāl
 ve Hüseyn Paşa’nuñ gelmesini taşhīḥe
 bir kimse icāle-i peyk-i ḥayāl
 itmeyüp yine der-‘aḳab a‘dā-i bed-āyīnūñ
 üzerine yürüyiş ve bāzū-yı
 şevḳ ile yalmān-tırāz-ı Zü’l-fikār-ı
 ḥvāhiş olup aḥşāma dek
 icrā-yı seyl-i ḥūn-ı düşmenānda
 teşmīr-i sād-i ḡayret itmelerinden
 sūrḥī-i ḥūn-ı ṭūfān-nümūn ile
 rūy-ı zemīn hem-reng-i fezā-yı
 bāḫter ve belki kızılca kıyāmetden
 rengīn-ter olup ḳatı vāfir A‘cām

رهروان ظلمت آباد هلاکت و شاه
 تیغ تهادرخ زبانی نا امید ایله
 ایش ایستدن کچدی ۹ حاضر قندیل باش
 دیوا طرفنه تنبیه و تدارک و بعضی
 چادر لرین دخی بو زدور ووب
 قاچمغه بررمق قالمش ایکن سردار
 هوشمند حضرتلری عنان تاقی
 قبضه احتیاطه آلوب ملاحظه لرین
 بر طرفدن تارکی شب ظهور
 و بر طرفدن صبا حدن اخشامه
 متمادی اولون محاربه دن اقتضا
 ایدن ضعف و فتور • بلکه عساکره
 موجب حلا اوله دیوارام آسایش
 ایچون عود و انصاف لرینه اشارت ایله
 دشمندن تفریق یورب •

[16a]

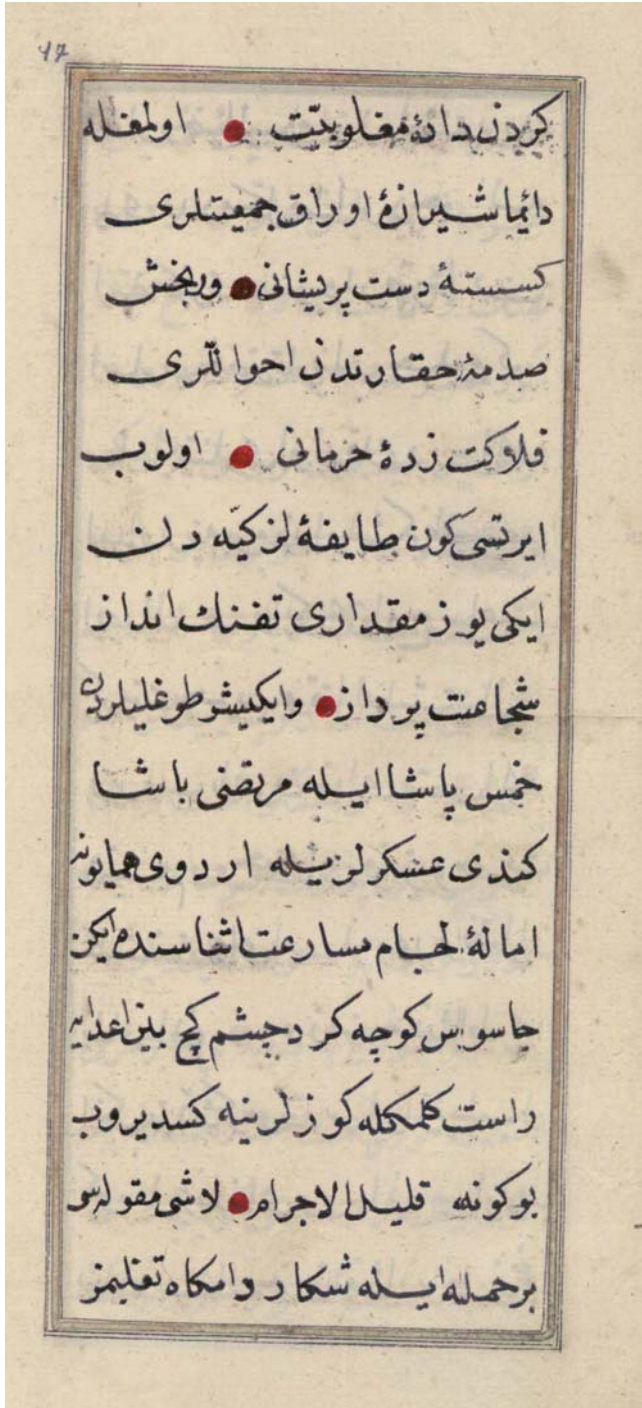
reh-revān-ı zulmet-ābād-ı helāk ve šāh-ı
 tīre-nihād daḡı zebān-ı nā-ümmīdi ile
 iş işden geçdi ḡāzır ḡandīl-baş
 diyü eṡrāfına tenbīh ü tedārik ve ba‘zı
 çādırların daḡı bozdurup
 kaçmağa bir ramaḡ kalmış iken serdār-ı
 hūšmend ḡazretleri ‘inān-ı te’ennīyi
 ḡabza-ı iḡtiyāṡa alup mülāḡazalarında
 bir ṡarafdan tārikī-i šeb zuhūr
 ve bir ṡarafdan šabāḡdan aḡšāma dek
 mütemādī olan muḡārebeden iḡtizā
 iden za‘f u fütūr belki ‘asākire
 müceb-i ḡalel ola diyü ārām u āsāyişleri
 içün ‘avd u inşırāflarına işāret ile
 düşmenden tefriḡ buyurup

شاه بر کشته سپاه دخی شرحه
 داری انہزام ایله بنا ایلدیکی
 ماوی دوزخ مثلنه رهکرای
 نخوست واد بار اولوب • لله الحمد
 والمنة اواسط شهر رجب المرجبه
 کلنجبه توجه کرامت آثار شهنشاه
 هفت اقلیم ایله هر کون صحن زمرد
 فام خطیغ امکانه آرایش پذیر
 التویہ رنگارنگ ظہور اولون •
 معاملات کار زاریدن زور
 اوران غزاة • رای پاکینغ سردار
 عنیدت شعار یله یوز چور میوب
 هر بر مقابله ده کریبان اعدایه
 پنجه زنان قابلیت • وکروه
 سرکش نهادان دخی تیغ خونریز غازیانه

[16b]

şāh-ber-geşte-sipāh daḥı şerḥa-
 dārī-i inhizām ile binā eyledigi
 me'vā-i dūzaḥ-miṣāline reh-girā-yı
 nuḥūset ve idbār olup *lillahü'l-ḥamdu*
*ve'l-minne*²¹ evāsıṭ-ı şehr-i recebü'l-müreccebe
 gelince teveccüh-i kerāmet-āṣār-ı şehen-şāh-ı
 heft-iḳlīm ile her gün şaḥn-ı zümür-rüd-
 fām-ı ḥaṭīre-i imkānda ārāyış-pezīr-i
 elviye-i reng-ā-reng-i zuhūr olan
 mu'āmelāt-ı kār-zārīden zūr-
 āverān-ı ğuzāt re'y-i pākīze-i serdār-ı
 ğayret-şi'ārıyla yüz çevirmeyüp
 her bir muḳābelede girībān-ı a'dāya
 pençe-zenān-ı ğālibiyyet ve gürūh-ı
 ser-keş-nihādān daḥı tīg-i ḥūn-rīz-i ğāziyāne

²¹ "Hamd ve minnet Allah içindir."

[17a]

gerden-dāde-i mağlūbiyyet olmağla
 dā'imā šīrāze-i evrāk-ı cem'iyetleri
 gūsiste-i dest-i perīšānī ve renciŝ-i
 şadme-i hağāretden aħvālleri
 felāket-zede-i ħirmānī olup
 irtesi gün ṭā'ife-i Lazkiyye'den
 iki yüz miğdārı tūfeng-endāz-ı
 ŝecā'at-perdāz ve ikiŝer tūğlılardan
 Ḥamis Paŝa ile Murtażā Paŝa
 kendi 'askerleriyle Ordu-yı Hümāyūn'a
 imāle-i licām-i müsāra'at eŝnāsında iken
 cāsūs-ı kūçe-gird-i çeŝm-i keç-bīn-i a'dāya
 rāst gelmekle gözlerine kesdürüp
 bu gūne ḳālīlū'l-ecrām-ı lā-ŝey maḳūlesi
 bir ḥamle ile ŝikār-ı dāmğāh-ı tağallübümüz

اولور خیا لیلله اوز دلرینه بردن
 یدی عدد مکمل طابور حواله
 ایتد کلری سردار مهران
 اسلوب حضره تلرینک جلوع کور
 ساحه یقیناری اولدقل در حال
 امداد لرینه بر مقدار لشکر ظفر پرورد
 ایصال • وایکی بحتی اوج ساعت
 کر میت حرب و قتاله اشتعال •
 ویروب با عون خدای متعال
 نسیم روح جغتای فوز و نصرت
 کلشتفضای اسلامه رونق طراز
 شادمانی • وز مزمه نشاط
 انکیز تشکر موحدین اواز بلبل
 کبی مایه صفای روحانی • اولوب
 نولک سنان خون افشان • زخم

[17b]

olur hayâliyle üzerlerine birden
 yedi ‘aded mükemmel ṭābūr ḥavāle
 itdikleri serdār-ı Qahramān-
 üslüb ḥazretlerinüñ cilve-ger-i
 sāḥa-i yaḳīnleri olduḡda der-ḥāl
 imdādlarına bir mikdār leşker-i zafer-perver
 îşāl ve iki bucuḡ üç sā‘at
 germiyyet-i ḥarb ü kıtāle işti‘āl
 virüp bā-‘avn-ı Hudā-yı müte‘āl
 nesīm-i rūḥ-baḥşā-yı fevz ü nuşret-i
 gülşen-fezā-yı İslām’a revnaḡ-ṭırāz-ı
 şādmānī ve zemzeme-i neşāt-
 engīz-i teşekkür-i muvaḥḫidīn āvāze-i bülbül
 gibi māye-i şafā-yı rūḥānī olup
 nevk-i sinān-ı ḥūn-efşān zaḥm-

آشنایان خذلانک دیدم عهدید
 حرمانلرینه نیش خار • و دود
 تفنک و آلاکلینک • داغ خون
 آلود خسروانلرینه زهرمار •
 اولمغین جمعیتلری اوراق خزان کجی
 تارومار • و هربری بریرده
 آغشته بحاک ادبار • اوله رق
 مقرنخوست مدارلرینه بیقلوب
 کتدیلم • و هسکر اسلامک
 سرفرازئی چلنک فتوحات ایله
 اردوی همایونه عودت ایتدیلم •
 اما شاه سرکش نهاد پیدرپی بو طرز
 سکه خورمیشست حقارتدن طبایحه
 اوغلارننه دو منه سی کویا شان
 شاهانه سنه کسر و حلال ویرمکله

[18a]

āšināyān-ı hizlānuñ dīde-i gam-dīde-i
 hırmānlarına niş-i hār u dūd-ı
 tūfeng-i vālā-gūlbeng-i dāğ-ı hūn-
 ālūd-ı hūsranlarına zehr-i mār
 olmağın cem‘iyyetleri evrāk-ı hazān gibi
 tār-u-mār ve her biri bir yerde
 āğaşte-be-hāk-i idbār olarak
 maqarr-ı nuhūset-medārlarına yıqılup
 gitdiler ve ‘asker-i İslām da
 ser-firāzī-i çelenk-i fütūhāt ile
 Ordu-yı Hümāyūn’a ‘avdet itdiler
 ammā şāh-ı ser-keş-nihād pey-der-pey bu tarzta
 sille-ħorī-i dest-i haķāretten şabanca
 oğlanına dönmesi gūyiyā şān-ı
 şāhānesine kesr ü hālel virmekle

غیرى ۹ کارد با استخوان رسیده
 نه اولموا ایسه اولسون دیو وار قوتن
 بازوی اقتدار کتورب طا بور لرینه
 نظام تام • والذک کلدیغی قدر
 رسن شکسته تارجد وسعی
 بیسته عروء اهتمام • ایدوب
 ایشه یارار یارامز خوند کات
 زخارف اندامک دخی هیولاسنی
 نعمت بلر حظه سیله انید برقرالتی
 طا بور ترتیب و کرکی کبی هر حالک
 تقویت و نظام ایله ماه مرقومک
 اون بستیجی بازار ایرتسی کولن
 علی الصباح اردوی فخرستکاهندن
 حرکت و سالف الذکر کمصور
 قریه سی سمتندک التی یدی بیك

[18b]

ğayrı *kārd bā-üstüḥ' ān-resīd*²²

ne olmalı ise olsun diyü var kuvvetin

bāzū-yı iktidāra getürüp t̄abūrlarına

nizām-ı tām ve elinde geldiği kadar

resen-i şikeste-tār-ı cidd ü sa'y-

beste-i 'urve-i ihtimām idüp

işe yarar yaramaz ḥar-bendegān-ı

zeḥārif-endāmuñ daḥı heyülāsını

ni'met mülāḥazasıyla Ānī'de bir qaraltılı

t̄abūr tertīb ve gürgī gibi her hālde

taḫviyet-i nizām ile māh-ı merḫūmuñ

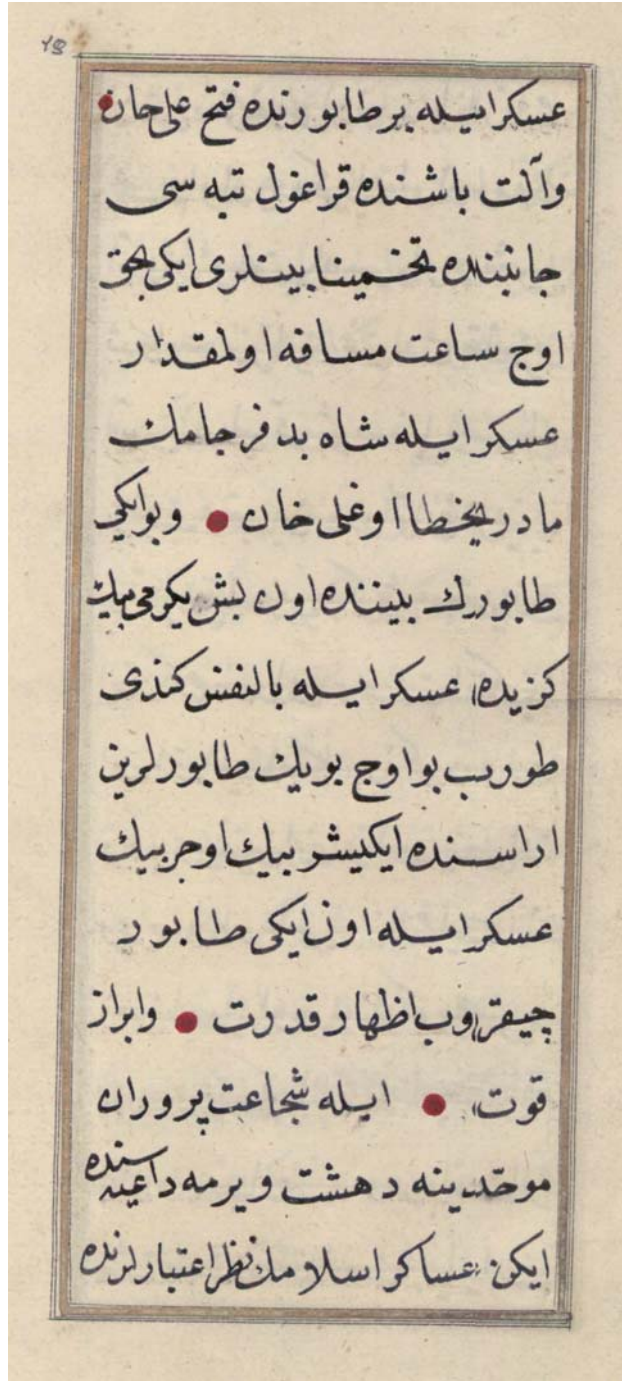
on beşinci bāzār irtesi günü

'ale'ş-şabāḥ ordu-yı nuḥūsetgāhından

hareket ve sālifü'z-zikr Kem-şuver

Ḳaryesi semtinde altı yedi biñ

²² "Bıçak kemiğe dayandı."

[19a]

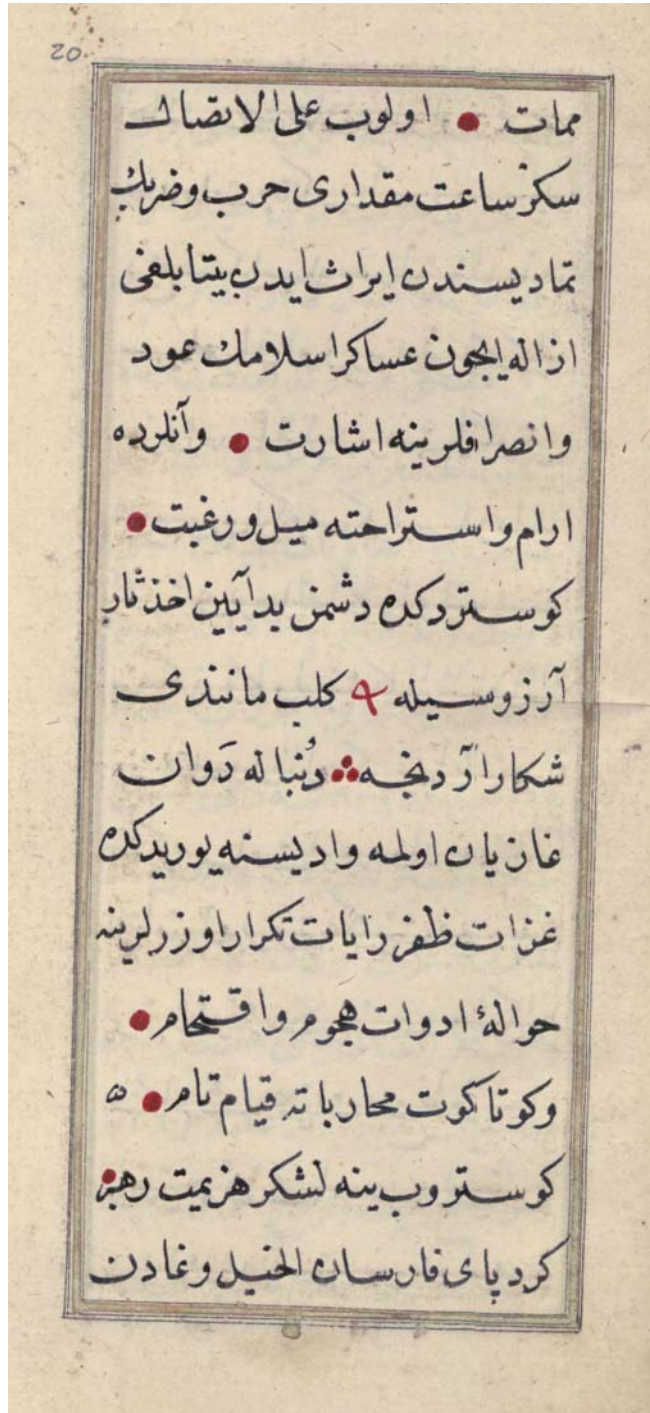
‘asker ile bir ṭābūrında Feth ‘Ali Ḥan
 ve alt başında Karağul Tepesi
 cānibinde taḥmīnen beynleri iki buçuk
 üç sā‘at mesāfe ol miqdār
 ‘asker ile Şāh-ı bed-fercāmuñ
 māder-be-ḥaṭā oğlu Ḥan ve bu iki
 ṭābūruñ beyninde on beş yigirmi biñ
 güzīde ‘asker ile bi’n-nefs kendi
 ṭurup bu üç büyük ṭābūrların
 arasında ikişer biñ üçer biñ
 ‘asker ile on iki ṭābūr
 çıkarup izhār-ı ḳudret ve ibrāz-ı
 ḳuvvet ile şecā‘at-perverān-ı
 muvaḥḫīdine dehşet virme dā‘yesinde
 iken ‘asākir-i İslām’uñ naẓar-ı i‘tibārlarında

لاشی مقوله سی اولوب یا نلر تدم
 عجم اولدرمه کویک اولدرمه دن
 آسان اولمغله سردار دشمن
 شکار حضرتلری غزات ظفر
 ایبتنی اعدایه قرشو صفلی وصولی
 ترتیب و تعیین • و اوان ترغیب
 و تشویقی لب ریز گوش موخیدین •
 ایتدک صدای دهشت انکیز
 الله الله ایله کاسه کردون
 دهری طنین انداز الله ینصرت •
 و عرصه کاه عالمی لر زند ایدرت •
 زمرع اعدایه ارسلا نلر کبی هجوم
 ایدوب در عقب کربانلری کرتار پنجه ناه
 شکاف حیات • و هر بر اعضالی
 بشقه بشقه انداخته بیابان

[19b]

lā-şey maqūlesi olup yanlarında
 ‘Acem öldürme köpek öldürmeden
 āsān olmağla serdār-ı düşmen-
 şikār ḥazretleri gūzāt-ı zafer-
 āyīni a‘dāya karşı sağı ve şollu
 tertīb ü ta‘yīn ve āvāze-i terğīb
 ü teşvīki leb-rīz-gūş-ı muvaḥḥidīn
 itdikde şadā-yı dehşet-engīz
 Allāh Allāh ile kāse-i gerdūn-ı
 dehri ṭanīn-endāz-ı *Allāh yenşaruke*²³
 ve ‘arşagāh-ı ‘ālemi lerzende iderek
 zümre-i a‘dāya arslanlar gibi hücum
 idüp der-‘aḳab girībānları giriftār-ı pençe-i nāfe-
 şikāf-ı hayāt ve her bir a‘zaları
 başka başka endāhte-i beyābān-ı

²³ “Allah zafere ulaştırır. Allah yardım eder.”

[20a]

memāt olup ‘ale’l-ittişāl

sekiz sâ‘at miqdârı harb u çarbuñ

temādīsinden ĩrās iden bî-tāblığı

izāle için ‘asākir-i İslām’uñ ‘avd

u inşırāflarına işāret ve anlarda

arām u istirāhata meyl ü rağbet

gösterdikde düşmen-i bed-āyīn aḥz-ı işār

ārzusuyla kelb-mānendi

şikār ardınca dūnbāle-devān-ı

gāziyān olma vādīsine yüridikde

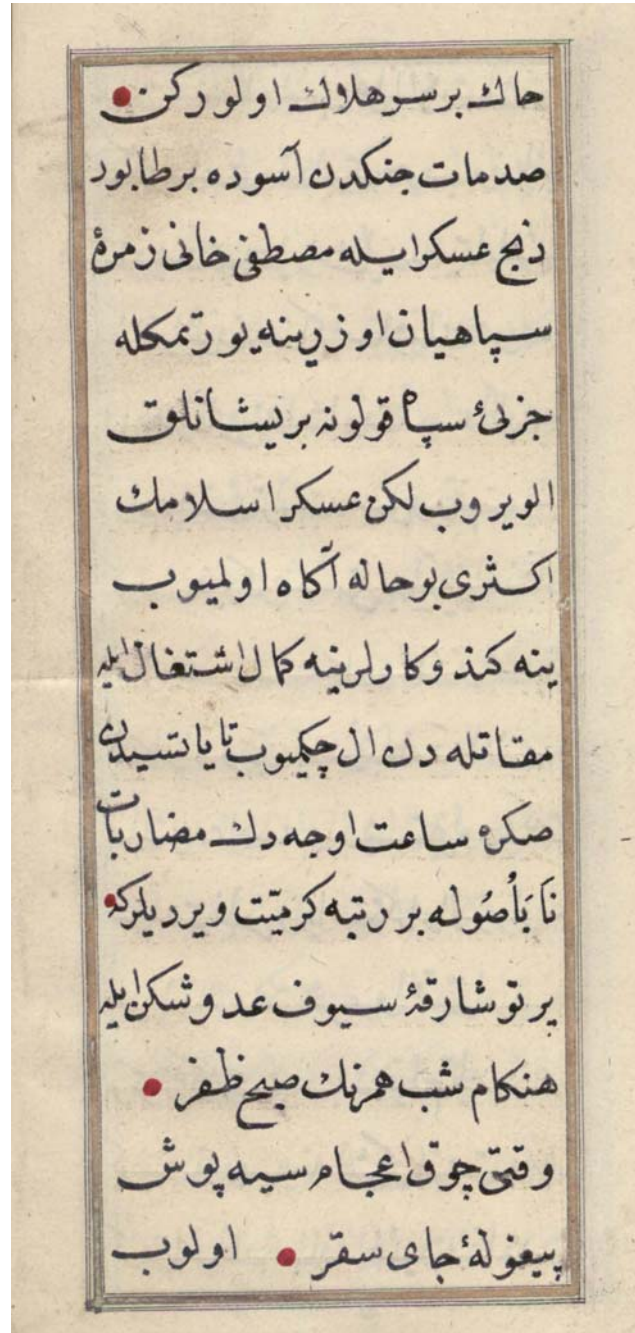
guzāt-ı zafer-rāyāt tekrār üzerlerine

ḥavāle-i edevāt-ı hücūm u iktihām

ve kūt-ā-kūt muḥerābata kıyām-ı tām

gösterüp yine leşker-i hezīmet-rehber

gerd-i pāy-ı Fārisānū’l-ḥayl-i veğādan

[20b]

ḥāk-ı ber-ser helāk olurken
 şademāt-ı cengden āsūde bir ṭābūr
 diñç ‘asker ile Muşţafā Hān’ı zümre-i
 sipāhiyān üzerine yürütmekle
 cüz’î sipāh ḳuluna perīşānlıḳ
 el virüp lākin ‘asker-i İslām’uñ
 ekserī bu ḫāle āgāh olmayup
 yine kendü kārlarına kemāl-i iştiğāl ile
 muḳāteleden el çekmeyüp ta yatsıdan
 şoñra sâ‘at üçe dek muḫārebāt-ı
 nā-be-uşūle bir rütbe-i germiyyet virdiler ki
 pertev-i şārıḳa-i süyūf-ı ‘add u şiken ile
 hengām-ı şeb-i hem-reng-i şubḫ-ı zafer
 vaḳti çok A‘cām-ı siyeh-püş
 peygüle-i cāy-ı saḳar olup

بقیه سیوف تار یکی شبی پرده
 خلاص ایدینوب ارتق تمیز سواد
 و بیاض ناقابل • و عساکر بربری
 فرق مشکل • اولد یغندن دست
 پرتاب تغلبیرین کریبان اعدادن
 چکوب ۴ صاولک بیچار لر
 دیوان قالدی یرتیه ••• ادا سیله
 اوردوری همایونه عودت ایتدیلر
 لله الحمد بود فقه دخی شمر
 شاخ شمشیر غازیان • یعنی افتاده
 خاک هلاک اولان • اعجام
 باد فترایشان ایکی معتبر خان
 ایله بیک یدی یوز عدد مرده •
 و بر قاج بیک مجروح مرهم نلیدنیر
 حیات اینین رنجش یاس ایله

[21a]

baқыıye-i süyüf-ı tārīkī-i şebi perde-i

ḫalāş idinüp artıķ temyız-i sevād

u beyāz-ı nā-ķābil ve ‘asākir birbirini

farq-ı müşekkel oldıǵından dest-i

pür-tāb-ı taǵallüblerin girībān-ı a‘dādan

çeküp

[fā‘ilātün/fā‘ilātün/fā‘ilātün/fā‘ilün]

şavuluñ bī-çāreler dīvān ǵaldı irteye

edāsıyla

Ordu-yı Hümāyün’a ‘avdet itdiler

lillāhi'l-ḫamd bu def‘a daḫı semere-i

şāḫ-ı şemşīr-i ğāziyān ya‘nī üftāde-i

ḫāk-ı helāk olan A‘cām-ı

bā-defter-i iṣān iki mu‘teber ḫan

ile biñ yedi yüz ‘aded mürde

ve birķaç biñ mecrūḫ-ı merhem-i nā-pezīr

hayāt-ı enīn-i renciş-i ye’s ile

مکرده • اولوب عساکر اسلامده
 ایکیشر طوفلی قوجه حسن پاشایده
 وقوجه ابراهیم پاشانک حیات
 ومماتلری نامعلوم وشهید وجریح
 سکسان نفره بالغ اولوب آنلرین
 رخا اکثری هنکام عودتلرینک
 کیجه حاليله سربیا لین خوابگاه
 قضا اولدقلری صبح صادق کبی روشن
 وهویدا • وعسکر اسلام برجهتدک
 رخنه یاب ضرب اعدا • اولدقلرینه
 شاه برکشته کارک سینه ناصافی
 چاک زده مشت حیرت • وبوندک
 بویله زور بازو ایله مقاومت •
 درجه امکان صد مرحله دور
 اولدیغی کندویه یقین کلوب •

[21b]

güm-gerde olup ‘asākir-i İslām’dan
 ikişer tuğlı Koca Hasan Paşa ile
 ve Koca İbrāhīm Paşa’nuñ hayāt
 u memātları nā-ma‘lūm ve şehīd ü cerīh
 seksān nefere bāliḡ olup anların
 daḡı ekserī hengām-ı ‘avdetlerinde
 gice ḡaliyle ser-beyā-leyyin ḡā’bgāh-ı
 kaẓā oldıkları şubḡ-ı şādık gibi rūşen
 ü hüveydā ve ‘asākir-i İslām bir cihetden
 raḡne-yāb-ı ḡarb-ı a‘dā olmadıklarına
 şāh-ı ber-geşte-kāruñ sīne-i nā-şāfī
 ḡāk-zede-i müşt-i ḡayret ve bundan
 böyle zūr-bāzū ile muḡāvemət-i
 derece-i imkāndan şād merḡale dūr
 oldığı kendüye yakīn gelüp

عسکرند معارضه انہزام • بردخی
 مقابلہ یہ قوت قیام • قومیوب
 تفرقہ یاب اولہ وادیلری ظاہر اولنجہ
 شاه حیلہ کواہ • الحرب خدمتہ •
 قاعلک اللہ آلوب • جامہ فتنہ یی
 اندازہ لدی • یعنی مندیل سرین
 تان لہدی • ولحاصل شیطان
 چار شوسی اولان درون ملعنت
 مشحونستک امتعہ دسائس و مکائدی
 زیور دکانچہ تصور ایدوب
 معتبر آدملرندن ایکی نفر کسیہ یی
 اور دوی ہما پونہ کوندروب
 آنلردہ کردن بستہ استیمان اولر
 اور دوی ظفر آثارہ داخل •
 و سر عسکر حضرتلرینک حضور

[22a]

‘askerinde de ‘ārīza-i inhizām bir dağı
 muqābele kuvvet-i kıyām qomayup
 tefriqa-yāb olma vādīleri zāhir olunca
 Şāh-ı hīle-güvāh *el-ḥarbu hud‘atūr*²⁴
 kâ‘idesin ele alup

[*fe‘ilātün/fe‘ilātün/fe‘ilün*]

cāme-i fitneyi endāzeledi

ya‘nī mendīl-i serin tāzeledi

ve'l-hāşıl Şeytān

Çārşūsı olan derūn-ı mel‘anet-i

meşḥūnunda emtī‘a-i desā’is ü mekā’idi

zīver-i dükkānce-i taşavvur idüp

mu‘teber ādemlerinden iki nefer kimseyi

Ordu-yı Hümāyūn’a gönderüp

anlar da gerden-beste-i istīmān olarak

ordu-yı zafer-āşāre dāḥil

ve ser-‘asker ḥāzretlerinüñ ḥuzūr-ı

²⁴ “Harp hiledir.” (Hadīs-i Şerīf)

طفولت و ملرتنه و اصل • اولدقلرن
 خلاصهٔ تقریرلری بوکی شاه ایران
 فیما بعد اندفاع شور و غوغایه
 عازم • وانفقاد رشتہ صلح
 و صلاحه جازم • اولوب حالا
 اوردوی همایون دفتر داری
 کسریه لی احمد افندی ایله
 رجال اوردودن مناسب کسنتلری
 مکالمهٔ صلح الچون کلملرینی رجا و نیاز
 ایدر دیو ترتیب مقدمهٔ افاده لوبیه
 نتیجه ویردکلرند بوندن اقدم
 اثنای جنک و جدالک نادر شاه
 ژاژخایک چب و راست کلام دروغ
 مالی قطعا قرین سامعهٔ اعتبار
 اولمنه مق امرینی متضمن سر لوحهٔ

[22b]

zafer-lüzümlarına vâsıl oldıklarında
 hülâşa-ı taqrîrleri bu ki şâh-ı Īrân
 fîmâ-ba‘d indifâ‘-ı şûr u gâvgâya
 ‘âzim ve in‘îkad-ı rişte-i şulh
 u şalâha câzim olup hâlâ
 Ordu-yı Hümâyûn defterdârı
 Kesriyeli Aḥmed Efendi ile
 ricâl-i ordudan münâsib kimesneleri
 mükâleme-i şulh için gelmelerini ricâ vü niyâz
 iderler diyü tertîb-i muḳaddime-i ifâdelerine
 netîce virdiklerinde bundan aḳdem
 eṣnâ-yı ceng ü cidâlde Nâdir Şâh-ı
 jāj-hâyuñ çep ü râst-ı kelâm-ı dūrüg-
 me‘âlî kaç‘â karîn-i sâmi‘a-i i‘tibâr
 olunmamaḳ emrini mutaḳammın ser-levḫa-i

شهنامه صد و اولون بر قاج ه
 قطعه خط هایون کرامت مقرون
 پادشاهی موجبین سرعسکر
 عاقبت اندیش حضرتلری عمل
 و حرکت ایدوب مطلع خورشید
 کرامت پادشاه دل آگاه افندیمین
 حضرتلرینک قبل الوقوع بو طرن
 حالات ظهوری ملاحظه سیله
 آرایش صحیفه احتیاط بیوردق
 خط هایونلرک محض کرامت
 اولدیفینه جزم ایله کلن آدمایم
 جواب سرد ● و اول ساعت
 آورد وی هایوندن طرد ● ه
 ایتد کلرندک شاه حیلله کار محاربه
 بالکلیه فراغت ● و مصالحه یه

[23a]

şeh-nāme-i şudūr olan birkaç

kıt'a ḥaṭṭ-ı hümāyūn-ı kerāmet-maḵrūn-ı

pād-şāhī mūcibince ser-asker-i

‘ākıbet-endīş ḥazretleri ‘amel

ü ḥareket idüp maṭla‘-ı ḥurşīd-i

kerāmet pād-şāh-ı dil-āgāh efendimiz

ḥazretlerinüñ ḳable'l-vuḳū‘ bu ṭarza

ḥālāt-ı zuhūrı mülāḥazasıyla

ārāyiş-i şaḥīfe-i ihtiyāt buyurduḳları

ḥaṭṭ-ı hümāyūnlaruñ maḥż-ı kerāmet

oldıḡına cezm ile gelen ādemlere

cevāb-ı serd ve ol sâ‘at

Ordu-yı Hümāyūn’dan ṭard

itdiklerinde şāh-ı ḥīlekār muḥārebeden bi'l-külliyē

ferāḡat ve muşālahaya

اظهارا قبال و رغبت • ايله
 يته پياي آدملرا يضاك • و نجه نجه
 اطوار دوستانه به ابتدارا يتدكجه
 سردار خردمند بو مقوله اوضاع
 مكيدت شعاع فريفته اوليوب
 دامنونك سنان ايله جواب •
 ويروب و شاه دسيسه كارينه
 التيام ايله صلحه اصرار و اكباب •
 ايدوب عساكر اسلامدن بعضى
 سببمقران و ظاهر بينان •
 اسوار حيل دشمندن پخبر •
 وانجام كارى ادا كدن عجز آور
 اولوب شعور پر قصور نري
 مقتضاسنجه بر مقدار قيل و قال
 هذيان ماله تحريك زبان ايله

[23b]

izhār-ı ikbāl ü rağbet ile
 yine pey-ā-pey ādemler işāl ve nice nice
 eṭvār-ı dostāneye ibtidār itdikce
 serdār-ı ḥired-mend bu maḫūle evzā^c-ı
 mekīdet-şī^cāra firīfte olmayup
 dā'imā nevk-i sinān ile cevāb
 virüp ve şāh-ı desīse-kārına
 iltiyām ile şulḥa eṣrār u ikbāb
 idüp 'asākir-i İslām'dan ba'zı
 sebük-mağzān vü zāhir-bīnān
 eṣrār-ı ḥiyel-i düşmenden bī-ḥaber
 ve encām-ı kār-ı idrākdan 'acz-āver
 olup şu'ūr-ı pür-kuşūrları
 muḫtezāsınca bir miḫdār ḳīl ü ḳāl-i
 hezeyān-me'āle taḥrīk-i zebān ile

اقدام و ابراملرندن • میان
 عساکرده درلودر لوجو ادش
 ظهورندن • سردار دل آگاه •
 حضرتلری خواه و ناخواه بالضرورت
 • • • خامد رمیوع دشمن سین او نماز
 درکن • اولسون ای تان نهال چین
 صلح اولسون • • • ابرامنه بنا و خامت
 عاقبت امری بیله دک باؤه نیرمس
 مصالحه نک زیور طبعیه نظام
 اولمه سیچون آمد و رفته دفتر دار
 مومی ایله احمد افندی ایله
 ایکیشر طرفلیلردن مرتضی پاشا
 و یکیشری او جاغندن جاموس حسن اغا
 و سرعسکر سابق کتخدا سی علی افندی
 طرف شاهه مکالمه صلحه تعیین

[24a]

iḳdām u ibrāmlarında miyān-ı

‘asākirde dürlü dürlü ḥavādis

zuhūrunda serdār-ı dil-āgāh

ḥazretleri ḥā^vh u nā-ḥā^vh bi’z-żarūrī

[fe‘ilātün/fe‘ilātün/fe‘ilātün/fe‘ilün]

*ḥāmdur mīve-i düşmen size olmaz derken**olsun ey tāze-nihāl-i çemen-i şulḥ olsun*ibrāmına binā[’]en vaḥāmet-i

‘āḳıbet-i emri bilerek bāve-i nīm-res-i

muşālaḥanuñ zīver-i ṭabaqçe-i niżām

olmasıçün āmed ü refte defterdār-ı

mümā-ileyh Aḥmed Efendi ile

ikişer ṭūḡlılardan Murtażā Paşa

ve yeñiçeri ocağından Camus Ḥasan Ağa

ve ser-‘asker-i sābıḳ ketḥudāsı ‘Ali Efendi

ṭaraf-ı Şāh’a mükālebe-i şulḥa ta‘yīn

وابعاث اولنوب خيال مصالحيه
 واروب كلمه اشنا سندن ايكن
 شاه مفسدت شعار بر دفعه
 دخي وارد فلرندك دفتر دار لهند افندي
 سويليه جكن سوپليوب اوردو
 جانبينه عود ته رخصت وير ميوب
 اوردوي مخوسندن طوغري
 آستانه سعادته ارض روم
 بولندن جبر سوق وارسايك
 واحمد افنديك كمال عقد
 و رشدنك خلافي لكن نه چان
 زوره داغلا طيانمزا سكيدين
 ضرب مثدر بوكلاميله مختيرا
 اياق سوريه دنك طرف آستانه
 راهي و اثنای راهدن كيفيت جالی

[24b]

ü ib‘ās olunup ḥayāl-i muşālaḥa ile
 varup kelime eşnāsında iken
 Şāh-ı mefsedet-şi‘ār bir def‘a
 daḥı vardıklarında Defterdār Aḥmed Efendi’ye
 söyleyecegin söyleyüp ordu
 cānibine ‘avdete ruḥşat virmeyüp
 ordu-yı menḥūsından ṭoḡrı
 Āstāne-i Sa‘ādet’e Arz-ı Rūm
 yolundan cebren sevḳ u irsāl
 ve Aḥmed Efendi’nüñ kemāl-i ‘aql
 u rüşdinüñ ḫilāfi lākin ne çāre
 zora daḡlar ṭayanmaz eskiden
 ḍarb-ı meşeldür bu kelām ile müteḥayyiren
 ayak sürüyerek ṭaraf-ı Āstāne’ye
 rāhī ve eşnā-yı rāhdan keyfiyyet ḫālī

وشاهك التماسنى در دولته
 اعلام ايلدكن مطلع انوار
 كرامت • ومنبع فيوضات
 اصابت • جناب ظل الآه •
 پادشاه كرامت پناه • افديمر
 حضرت پلرينك مرآت ضمير كشف
 آشتالرينك بو حالت خدعه شاه
 حيله كواهدرد يو صورتمای
 تيقن • و تحريات مذكور نك
 خلافتنه تحكم ايله در عقب موحى اليه
 احمد افندي اثنای طريقه
 بولنديغى محمدن ارض رومه
 رجعت • و آندك مكث و اقاقت
 ايمته لرينه فرمان جهان منقاد لرى
 صدور ايدوب سرعسكر مشار اليه

[25a]

ve Şāh'ũñ iltimāsını der-i devlete
 i'lām eyledikde maṭla'ı envār-ı
 kerāmet ve menba'ı füyūzāt-ı
 işābet Cenāb-ı Zı'l-lullāh-ı
 pād-şāh-ı kerāmet-penāh efendimiz
 ḫāzretlerinũñ mir'āt-ı zamīr-keşf-i
 āşinālarında bu ḫālet-i ḫud'a-ı Şāh-ı
 ḫīle-güvāhdur diyü şüret-nümā-yı
 teyakḫun ve taḫrirāt-ı mezkūrenũñ
 ḫilāfına taḫakküm ile der-'aḫab mūmā-ileyh
 Aḫmed Efendi'yi ešnā-yı ṭarīḫde
 bulunduđı maḫallden Arz-ı Rūm'a
 ric'at ve anda meḫs ü iḫāmet
 itmelerine fermān-cihān-ı münḫādları
 şudūr idüp ser-'asker-i müşārün-ileyh

حضرتلرينه دخي عساکر اسلامک
 تفرق و تشقتی ازاله و دک
 و دسیسه اعدادک احتراز ایله
 سررشته مصالحه الفقارینه
 تقریب ناخن سعی و اعتماد اولمسی
 تنبیه و تذکیرینی حاوی برقطعه
 خط هایون کرامت نمودن جانب
 قارصه پیک تیزرواستعمال ایله
 ایصال اولندقد مکرشاهدت
 پادشاه دل آگاه افندیز حضرتلرینک
 امرهایونلری ایله برقات دخی
 آگاه اولنوب لکن اوردوی هایونده
 بین العساکر احد افندینک
 طرف آستانیه عزیمتی شیوع
 بولمغله رسته صلح و صلاح

[25b]

hazretlerine dağı 'asākir-i İslām' uñ
 teferruğ u teşettütünü izāle ve dek
 ü desise-i a'c'dādan ihtirāz ile
 ser-rişte-i muşālağa in'ikādına
 taqrīb-i nāhun-ı sa'y u i'timād olunmaması
 tenbīh ü tezkīrini hāvī bir kıṭ'a-ı
 haṭṭ-ı hümāyūn-ı kerāmet-nümūn cānib-i
 qarş'a peyk-i tiz-rev-i isti'cāl ile
 işāl olındıqda meger Şāh'dan
 pād-şāh-ı dil-āgāh efendimiz hazretlerinüñ
 emr-i hümāyūnları ile bir kıṭ dağı
 āgāh olinup lākin Ordu-yı Hümāyūn'da
 beyne'l-'asākir Aḥmed Efendi'nüñ
 ṭaraf-ı Āstāne'ye 'azīmeti şüyū'
 bulmağla rişte-i şulḥ u şalāḥ

بستة عروة وثقاي نظام اولدى
 غیری بن متعلق ایش قالمدی
 بهانه سیه ارغاد و آخریان •
 قبیله سندن اولان لوندا •
 بی حیت کروی اوردوی اسلامدی
 شیبیرد و اب فرار ایتملرله شیراز
 مجموعۀ عساکر کسسته یاب پریشانی
 • و اوردوی همایون بر قاعد
 عسکر دن حالی • اولوب شاه
 حیلہ کا • فسون مکر نیک کار کرکی
 ایله روز پنجه غازیان دن پس
 نشینا پردۀ ارتقاب اهتراس اولان
 عساکر منحوسه سنه تسلیت
 و تقویت • و شهد نصکرم میدان
 بزم در دیو تحریر و ترغیب

[26a]

beste-i ‘urve-i vüşkâ-yı nizâm oldı
 ğayrı bize müte‘allık iş qalmadı
 bahānesiyle ırġād u āhriyān²⁵
 kabīlesinden olan levendāt-ı
 bī-ḥamiyyet-gürūhı ordu-yı İslām’dan
 tesyīr-i devābb-ı firār itmeleriyle şīrāze-i
 mecmū‘a-ı ‘asākir gūsiste-yāb-ı perīşānī
 ve Ordu-yı Hümāyūn ber-kā‘ide
 ‘asākirden ḥālī olup Şāh-ı
 ḥīlekār füsūn [u] mekrinūñ kār-gerligi
 ile zūr-pençe-i ğāziyāndan pes-
 nişīnān-ı perde-i irti‘āb-ı ihtirās olan
 ‘asākir-i menḥūsesine tesliyet
 ü taqviyet ve şimden şoñra meydān-ı
 bezmdür diyü taḥriş u terġīb

²⁵ Ahriyan/Sahariyan: Osmanlı Devleti’nde dünyevi sebeplerden ötürü Müslüman olanları, gerçek Müslümanlardan ayrı tutmak için verilen isim.

حرب و قتاله مبادرت • ايدوب
 اروات ضرب و پيكان نظام •
 ولوازم جنك وجداله اهتمام •
 ايتدك سردار ظفر شمار
 حضرتلری ••• یا سفر دریا تخم
 ايکيدن حالی دکل ••• مآئيله
 قطعاً احتشام و قارنيه حلال
 ويرسوب جناب تنسيق فرمای
 امور ممکات طرفنه صفوت
 سريع ايله اتکا ••• و تقيقلان
 چور موحدينه ••• بسم الله کمر فرسته
 مآء حکمت اشتمالندن تسليت
 بخشا ••• اوله رق اساله سلسال
 شہی لانفجار رأی و تدبير ايله
 خار و خاشاک و هم اعدادن

[26b]

ḥarb-ı kıtāle mübāderet idüp
 edevāt-ı ḍarb u peyḳare-nizām
 ve levāzım-ı ceng ü cidāle ihtimām
 itdikle serdār-ı zafer-şî‘ār
 ḥazretleri

[fā‘ilātün/fā‘ilātün/fā‘ilātün/fā‘ilün]

ya seferdir ya tahammül ikiden ḥālī degil

me‘āliyle

ḳaṭ‘an iḥtişām-ı vaḳārına ḥalel

virmeyüp cenāb-ı tensîḳ-fermā-yı

umūr-ı mümkināt ṭarafına şafvet-i

serîre ile ittikā ve baḳıyye ḳalan

cünüd-ı muvaḥḥîdine *Bismillah kem min fi‘etini*²⁶

me‘āl-i hikmet-i iştimālinden tesliyet-

baḥşā olarak isāle-i selsāl-i

şehiyyü’l-infiçār-ı re‘y-i tedbîr ile

ḥār u ḥāşāk-ı vehm-i a‘dādan

²⁶ “Nice az sayıda bir birlik” Bakara Suresi /249

“Nice az sayıda bir birlik Allah’ın izniyle çok sayıda birliği yenmiştir.”

Bakara Suresi /249

27

قلوب موحدینی تطهیر • و هر برینی
 افاضه فیوضات منابع الصدق
 شجاعت ایله قهرمان سریر •
 ایدوب معیتلرند بولنان وزرای
 عظام • و میرمیران کرام •
 و قول کتحداسی و سایر ظابطان
 عموماً انسا کراسلام ایله شهر
 شعبان معظن بشیخی کوفت
 اورد وی همایونک ظل افکن
 نصرت اولدیغی یردن رفع ایله
 قلعه نک واروشنی معمور
 و آبادان • ایدوب اقتضای
 محالرم طوایف عسکریه بی ترتیب
 و تعیین • و غازیان شجاعت
 نهادان • ایله جوانب قلعه بی

[27a]

qulüb-ı muvaḥḥīdini taṭhīr ve her birini
 ifāza-ı füyūzāt-ı menābi‘ü’ş-şadaq-ı
 şeca‘āt ile Ḳahramān-serīr
 idüp ma‘iyyetlerinde bulunan vüzerā-yı
 ‘izām ve mīr-i mīrān-ı kirām
 ve ḳul ketḥüdāsı ve sāyir zābitān
 ‘umūmen ‘asākir-i İslām ile şehir-i
 şa‘bān-ı mu‘azzamuñ beşinci günü
 Ordu-yı Hümāyūn’uñ zıll-efgen-i
 nuşret oldığı yerden ref‘ ile
 ḳal‘anuñ varoşını ma‘mūr
 u ābādān idüp iḳtizā iden
 maḥallere ṭavāyif-i ‘askeriyeyi tertīb
 ü ta‘yīn ve ġāziyān-ı şeca‘āt-
 nihādan ile cevānib-i ḳal‘ayı

دائرۂ فصّ نكین مشلی تزیینت •
 ایتدکد نصکر پیشگاه قلعه ده
 واقع اغاج کوپری ساحه سنی
 موضع جهاد و آرام • و اول محله
 محاربه و مقاتله به خواهش و اقبال
 ایله قیام • ایتدکد اعدای
 سیه کار دخی مقدما مدّ طناب
 خیمه ادا بار ایتدی کنید قریه سی
 نام موضع دن اور روی نخوست
 استمالک بتون قالدیروب
 واروشه قریبت کسبی ایجون
 بوندک اقدم مجر سنی سد و بند
 ایلدیکی نه رین کنارینه چادر لرین
 قوروب جوانب اربعه به مجددا
 اوج یوزدن زیاده سنکر لر

[27b]

dā'ire-i faşş-ı niğîn mişilli tezyîn
 itdikden şoñra pîşgâh-ı ƣal'ada
 vâƣi' Ağaçköpri sâhasını
 mevzi'-i cihâd u ârâm ve ol maħalalde
 muħârebe vü muƣâteleye ģâ'hiş ü iğbâl
 ile ƣıyâm itdikde a'câ-yı
 siyeh-kâr dağı muƣaddemen medd-i tınâb-ı
 ģayme-i idbâr itdigi Künbed Ƙaryesi
 nâm mevzi'den ordu-yı nuħûset
 iştimâlün bütün ƣaldırup
 varoşa ƣurbiyyet kesbi içün
 bundan aƣdem mecrâsını sedd ü bend
 iyledigi nehrin kenârına çâdırların
 ƣurup cevânib-i erba'aya müceddiden
 üç yüzden ziyâde sengerler

وقتہ لرایجاد • وعساکر
 اسلامی تصدیقہ بذل قوت
 واجتہاد • ایدوب برمدت
 لیل ونہار جنک وپیکار اصرار •
 وبرمدت دخی متار کہ صورتنک
 حیل شیاطین فریبہ اجتہاد •
 ایله عساکر اسلامی خوابدار
 انفال • واقفادہ دامکاه مکر
 وآل • ایتمک قیدینہ دوشدک
 غزاة ظفر سیمات دخی انوار صبح
 توفیق ربانی ایله روشنندون
 تیقظ • وقهر مانہ جنک وجدالہ
 قیام دادہ مرکز دائر ثبات
 اولوب هر نہ جانبدن جنود
 ضلالتنمون عد و ظہور را بیدسیہ

[28a]

ve kulleler icād ve ‘asākir-i
 İslām’ı tazyīka bezl-i kuvvet
 u ictihād idüp bir müddet
 leyl ü nehār ceng ü peykāre ısrār
 ve bir müddet dahı mütāreke şüretinde
 ḥiyel-i şeyātīn-firībe ibtidār
 ile ‘asākir-i İslām’ı ḥā’bdār-ı
 iğfāl ve üftāde-i dāmgāh-ı mekr
 ü āl itmek kaydına düşdikde
 guzāt-ı zafer-sīmāt dahı envār-ı şubḥ-ı
 tevfiḳ-i Rabbānī ile rüşen-dilān-ı
 teyakḳuz ve Ḳahramāne ceng ü cidāle
 kıyām-dāde-i merkez-i dā’ire-i şebāt
 olup her ne cānibden cünūd-ı
 ḍalālet-nümün-ı ‘add u zuhūr itdiyse

پریشان کرده ضرب شمشیر
 موحدین • و درک و درسیته
 عدم اجراسی کند و یه یقین •
 کلمه ماه مرقومک اون یدنجی
 پنجشنبه کیجه سی قلعه ده
 تیمور پاشا طابیه سی دیمکله
 مشهور طابیه نک جانب
 غریبسنده واقع جبلک با لوسنه
 مقدما یا یدینی سنکر لرین
 یاننه یکیدن بش عدد سنکر
 دخی طرح • و درونلرینه قتی وافر
 عسکرایله زینور کلر وضع ایدوب
 مقتضای تدبیر اربار نظیری
 اوزنه لیله آتیه ده اهل اسلؤ
 مترسلرینه شجره طرفیتیه

[28b]

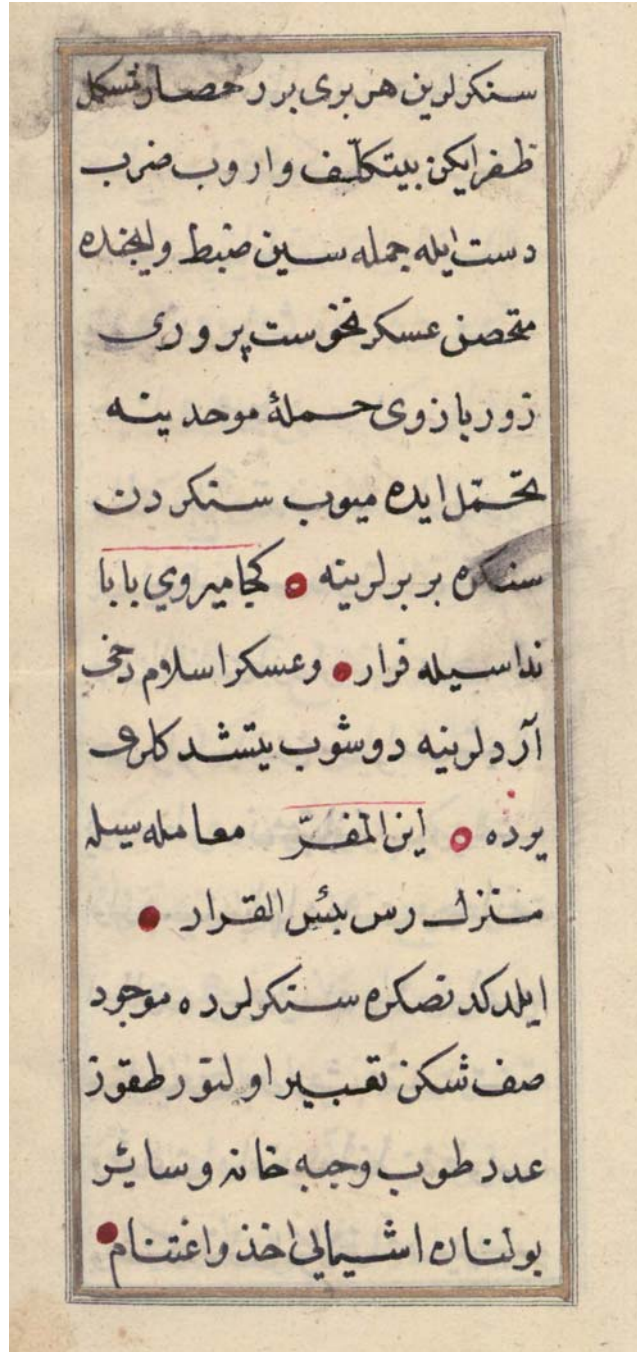
perîşân-kerde-i darb-ı şemşîr-i
 muvaḥḥîdîn ve dek ü desîsesinüñ
 ‘adem-i icrâsı kendüye yaḳîn
 gelmekle mâh-ı merḳûmuñ on yedinci
 pençşenbe gicesi ḳal‘ada
 Tîmûr Paşa Ṭābyası dimekle
 meşhûr ṭābyanuñ cānib-i
 ğarbîsinde²⁷ vâḳi‘ cebelüñ bālāsına
 muḳaddemen yapıdığı sengerlerin
 yanına yeñiden beş ‘aded senger
 daḳı ṭarḥ ve derûnlarına ḳatı vâfir
 ‘asker ile zenbûrekler vaż‘ idüp
 muḳtezâ-yı tedbîr-i idbâr-ı nażîri
 üzre leyle-i âtiyede ehl-i îslâm
 metrislerine şeb-ḥûn ṭarîḳıyla

²⁷ “Tabyanın canib-i garbisi” diye bahsedilen yer “Şimdiki ‘Tahmasb Tabyası’ yerindeki yassı sırt”tır. (Kırzioğlu 1983: 42)

هجوم ایتکه نظام ویروب
 صباح اولدوقه یکیدن ایجار ایتدیگ
 سنکرلر نمایان • اولمغله
 یینه بوندک برایش واردیو عروق
 حمیتلری هیجان • ایدن غازیان
 دالقلج آچقدن سنکرلر اوزرینه
 یوریشلرندک سردار قهرمان رقار •
 دخی بالذات آرد لرخبه راجلو
 حرالم اندازی خطوات شیرانیله
 یوز خطوه دن متجاوز پیرولک
 وادیسنه پانهاده همت و جسارت
 اولملری هجوم ایدن دلاورلر
 برقات دخی مورث عنیرت
 وشجاعت اولمغه لظنه طوب
 وتفنگه قطعاً قولا قاصمه یوب

[29a]

hücüm itmege nizām virüp
 şabāḥ oldıqda yeñiden ĩcād itdigi
 sengerler nümāyān olmağla
 yine bunda bir iş var diyü ‘urūḳ-ı
 ḥamiyyetleri heyecān iden ġāziyān-ı
 dalkılıc açıqdan sengerler üzerine
 yürüyüşlerinde serdār-ı Qahramān-reftār
 daḡı bi’z-zāt ardlarınca rācilen
 ḥarām-endāzī-i ḥaṭavāt-ı şīrāze ile
 yüz ḥaṭveden mütecāviz Peyrevlik
 Vādīsī’ne pā-nihāde-i himmet ü cesāret
 olmaları hücüm iden dilāverlere
 bir ḡat daḡı mūrīs-i ġayret
 ü şecā‘at olmağla ṭaṇṭana-i ṭob
 u tūfenge ḡaṭ‘ā ḡulaḡ aşmayup

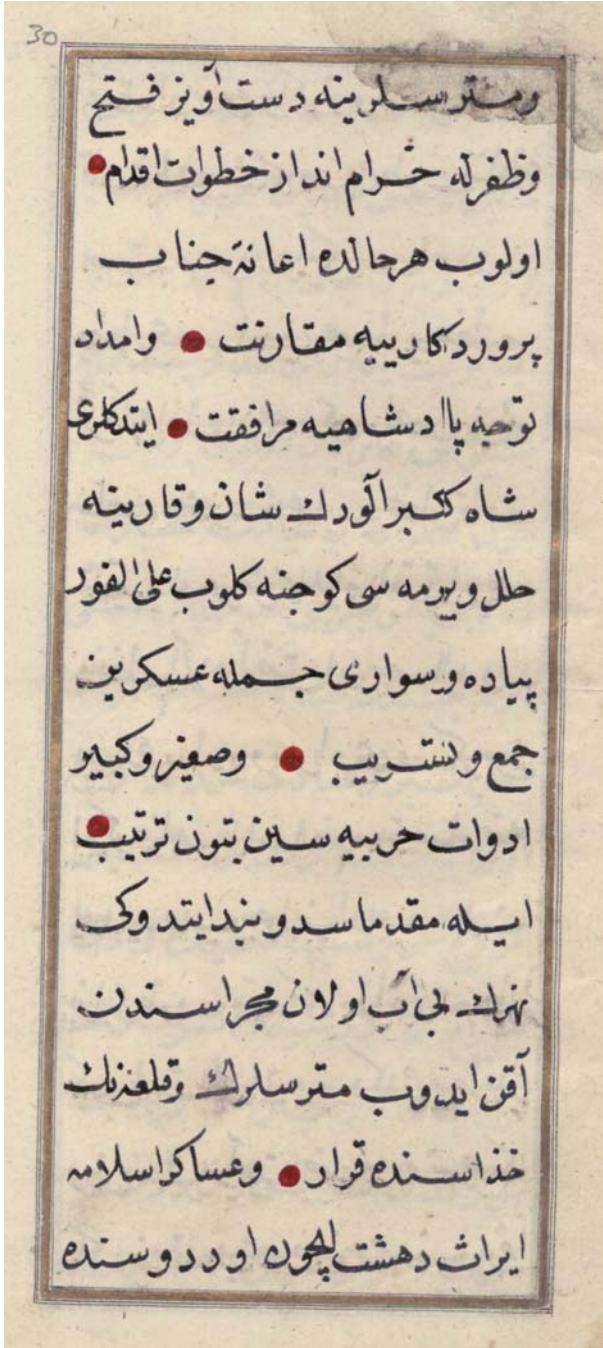

[29b]

sengerlerin her biri birer *hişār-ı müşekkel-*
zafer iken bî-tekellûf varup *darb-ı*
dest ile cümlesin *zabt* ve içinde
mütehaşşın ‘*asker-i nuhūset-perverî*
zür-bāzū-yı *hamle-i muvaḥḥîdine*
taḥammül idemeyüp sengerden
sengere birbirlerine *kücā mî-revî baba*²⁸
nidāsıyla firār ve ‘*asker-i İslām* *dahı*
ardlarına düşüp yetişdikleri
yerde *eyne’l-meferru*²⁹ mu‘*āmelesiyle*
münzel-i res-i be’sü’l-ḡarār
eyledikden sonra sengerlerde mevcūd
şaff-şiken ta’bîr olunur *toḡuz*
‘*aded toḡ* u *cebe-hāne* ve *sā’îr*
bulunan eşyāyı *aḡz* u *iḡtinām*

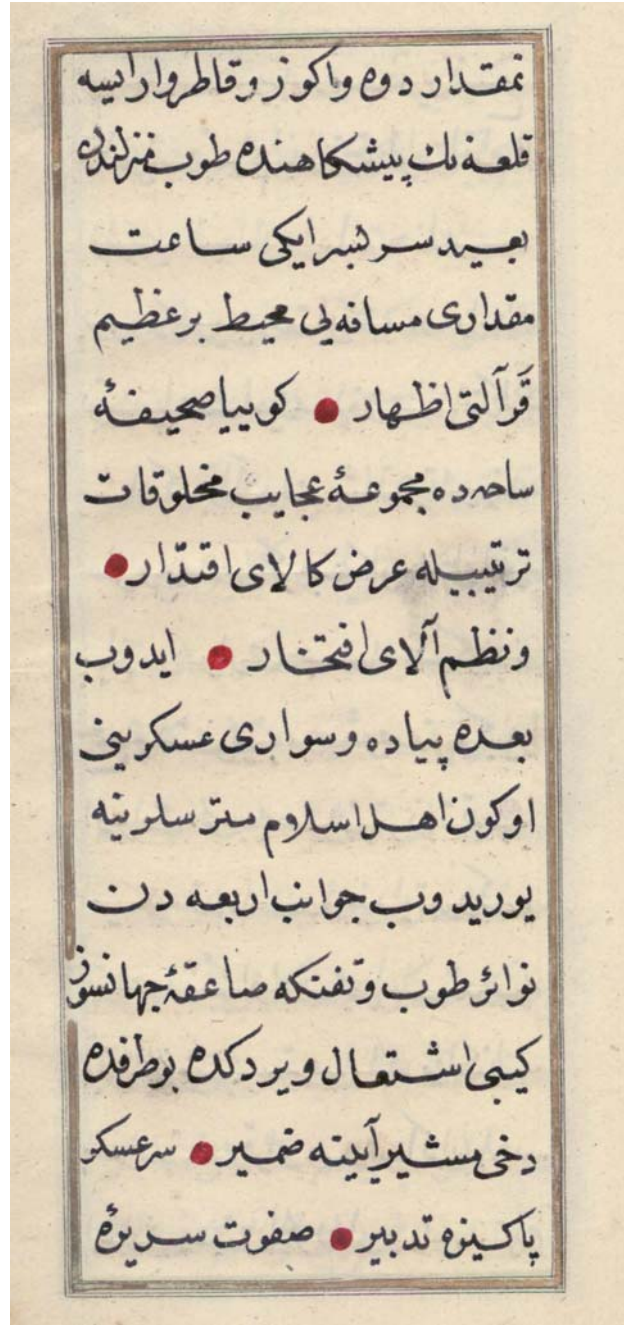
²⁸ “Nereye gidiyorsun kardeşim/yahu”

²⁹ “Kaçacak yer neresi?” *Kıyâme Suresi/10*

[30a]

ve metrislerine dest-āvīz-i fetḥ
 ü zaferle ḥırām-endāz-ı ḥuṭuvāt-ı aqḏām
 olup her ḥālde i‘ānet-cenāb-ı
 Perverdgārī'ye muḳārenet ve imdād-ı
 teveccüh-i pād-şāhiyye murāfaḳat itdikleri
 şāh-ı kibr-ālūduñ şān-ı vaḳārına
 ḥalel virmesi gücüne gelüp ‘ale'l-fevr
 piyāde vü süvārī cümle ‘askerin
 cem‘ ü tesrīb ve şağīr ü kebīr-i
 edevāt-ı ḥarbiyyesin bütün tertīb
 ile muḳaddemen sedd ü bend itdügi
 nehrüñ bī-āb olan mecrāsından
 aḳın idüp metrislerüñ ve ḳal‘anuñ
 ḥizāsında ḳarār ve ‘asākir-i İslām’a
 ĩrās-ı dehşet için ordusunda

[30b]

ne miqdār deve ve öküz ve kâtır var ise
 kal'anuñ pişgâhında toḫob menzilinden
 ba'îd ser-be-ser iki sâ'at
 miqdârı mesâfeyi muḥîṭ bir 'azîm
 qaraltı izhâr gūyiyâ şaḥîfe-i
 sâḥada mecmû'a-ı 'acâyib-i maḥlûkât
 tertîbiyle 'arz-ı kâlâ-yı iktidâr
 ve nazm-ı âlâ-yı iftiḥâr idüp
 ba'dehü piyâde vü süvârî 'askerini
 o gün ehl-i İslâm metrislerine
 yürüdüp cevânib-i erba'adan
 nevâ'ir-i toḫob u tûfenge şâ'ika-ı cihân-süz
 gibi işti'âl virdikde bu tarafda
 daḡı müşîr-i âyîne-zamîr ser-'asker-i
 pâkîze-tedbîr şafvet-i serîre-i

اخلاص سمير • ايله صوت
 خدایى حصن حصین امن قیام •
 و دارالامان جای آرام • اتخاذ
 اید یونیب ینه رای عد و پستد لر لیه
 سیوف فازیان کلکون پوش
 خون اعدا • و اعجامک قلعباری
 ••• برآیا من الجرحی سیلما من القتلی
 اولدیغیندن شاه خسروان شمولک
 آتش کبر و عنادی شراندا زهجوم
 اولوب وقت فجردن کله آتشین
 فروغ خورشید غلطید و ادی
 طلوع • و رسید سوزمنزک
 غروب • اولنجیه پاف و پوف
 تهورتدن علوفرو زاولان •
 حرب و ضربن شران آتشین

[31a]

ihlâş-ı semîr ile şavn-ı

Ḥudâ-yı hısn-ı ḥaşîn emn-i kıyâm

ve dârü'l-emân-ı cây-ârâm ittihâz

idinüp yine re'y-i 'add u pesendleriyle

süyûf-ı gâziyân-ı gül-gün-püş-ı

ḥûn-ı a'dâ ve A'câm'ıñ kılıcları

berî'en mine'l-cerḥi selîmen mine'l-ḳatlî³⁰

oldığından şâh-ı ḥüsrân-şümülûñ

âteş-i kibr ü 'inâdı şerer-endâz-ı hücum

olup vaqt-i fecrden gülle-i âteşin-

fürûğ-ı ḥurşîde gâlṭide-i vādî-i

ṭulû' ve resîde-i ser-menzil-i

ğurûb olunca paf u puf-ı

tehevüründe 'ulüvv-efrûz olan

ḥarb ü ḍarbin şirâze-i âteşin

³⁰ “Yaralanmaktan ve öldürülmekten kurtuldu. / Yaralanmaktan kurtulduğu gibi öldürülmekten de kurtuldu.”

اثری ینہ کنڈی دایرہ سستی سوزان
 ایدوب حرارت جاسوز زہزیمتہ
 آورد ولوینہ شتابان • اولدیر
 ایرتشی جمعه کونی وینہ ایرتشی کون
 اولکیدن بر قاج قات زیاده مکمل
 تدارک ایله کلوب اخشاملردک
 جنک وجدال • وهر بر ند منکسر
 المبال • اولوب واقع اولوت
 هجو ملرتک قطعیه تقریب شویله
 طورسون مترساری بیله
 کورسترمیوب طوب منزلی محلدک
 قارشلیوب دعوات اجابت آیات
 شهنشاه اسکندر صفات • ایله
 سمرقانیله ده اکثریسی مکشسته
 بیابان مرک وهلاک • وعدد

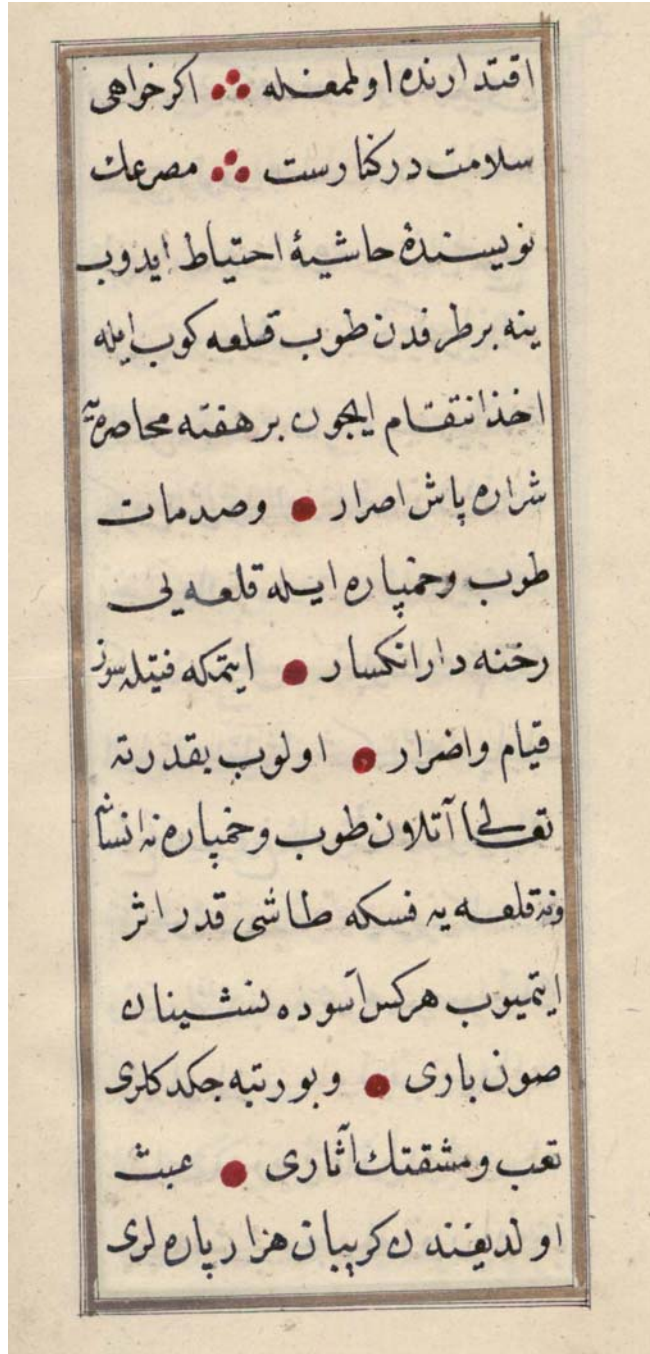
[31b]

eşeri yine kendi dāyiresini sūzān
 idüp ḥarāret-i cān-sūz-ı hezīmetle
 ordularına şitābān oldılar
 irtesi cum‘a günü ve yine irtesi gün
 evvelkiden birkaç qat ziyāde mükemmel
 tedārik ile gelüp aḥşāmlara dek
 ceng ü cidāl ve her birinde münkesirü'l-
 bāl olup vāқи‘ olan
 hücūmlarında ḳal‘aya taḳarrüb şöyle
 ṭursun metrisleri bile
 göstermeyüp ṭob menzili maḥallden
 qarşıluyup da‘vāt-ı icābet-i āyāt-ı
 şehen-şāh-ı İskender-şifāt ile
 her muḳābeledede ekserisi güm-geşte-i
 beyābān-ı merg ü helāk ve ‘aded-i

مردگان یدی بیکدن متجاوز اولدیغی
 متحقق اولوب لله الحکمده و الامته
 طرف اسلامیانده منجیت المجموع
 شهید و جرحیم زمره یکجایان
 التمش درت و طایفه جبه جیاندن
 یکریمی لبش و اولاد فاطماندن بشعده
 زخم دار جسارت • ویدی نهن
 کسته دخی حله پوشان شهادت
 اولمشده اما شاه شکسته سپاهک
 شمع کفر و غم ماملی هر دمک
 یفکرده صدمه قهر روزگار •
 و نتیجه تدبیری هر صورته
 سایه ادبار • اولوب میدان
 شجاعتم زمره غازیان ایله
 پنجه لشم بر وجهه زور بازوی

[32a]

mürdegân yedi biñden mütecâviz oldığı
 müteḥakkıq olup *lillahi'l-ḥamdu ve'l-minne*
 ṭaraf-ı İslâmiyân'da min-ḥaysi'l-mecmû'
 şehîd ü cerîhimiz zümre-i yeñiçeriyândan
 altmış dört ve ṭâ'ife-i cebeciyândan
 yigirmi beş ve evlâd-ı Fâtihân'dan beş 'aded
 zaḥm-dâr-ı cesâret ve yedi nefer
 kimesne daḥı ḥulle-püşân-ı şehâdet
 olmuşdır ammâ şâh-ı şikeste-sipâhuñ
 şem'-i güm-fürüg-ı me'mûli her demde
 püf-kerde-i şadme-i kahr-ı rûzgâr
 ve netîce-i tedbîri her şüretde
 mâye-i idbâr olup meydân-ı
 şecâ'atde zümre-i gâziyân ile
 pençeleşme bir vechle zür-bâzu-yı

[32b]

iḳtidārında olmağla

[fe‘ülün/fe‘ülün/fe‘ülün/fe‘ülün]

eger hı‘āhī selāmet der-kenār-est³¹

mıṣra‘ıñ

nūvīsende-i ḥāṣiye-i ihtiyāt idüp

yine bir taraftan ṭob-ı ḳal‘a-küb ile

aḥz-ı intikām için bir hafta muḥāṣaraya

ṣerāre-pāṣ-ı ıṣrār ve ṣademāt-ı

ṭob u ḥum-pāre ile ḳal‘ayı

raḥne-dār-ı inkisār itmege fitile-süz-ı

ḳıyām u azrār olup be-ḳudretihī

Te‘ālā atılan ṭob u ḥum-pāre ne insān

ve ne ḳal‘aya fiske taṣı ḳadar eṣer

itmeyüp herkes āsüde-niṣīnān-ı

ṣavn-ı Bārī ve bu rütbe çekdikleri

ta‘ab u meṣaḳḳatuñ āṣārı ‘abes

oldığından giribān-ı hezār-pāreleri

³¹ “Eğer istersen kurtuluş yakındadır.”

تابدا مان چاڭ خورده دست
 حيرت • وسنکر لر طرحنه
 حال کبی طاش و طبراق طایشه دن
 قامتلری خم شده بارندامت •
 اولمغله •• هب د وکلش توپلری
 اولمش یغیر یچیان لر • یلمدن
 یوپرمدن قویرتله قوصقون
 قالمه مش •• مهنومی ماصدق
 وصف حاللری اولوب ایجارا ایتدکلری
 سنکرلر ارقه لرین یغیر وهر برین
 اویوت طایشی اشکنه دوندرمدن
 غیری برایشه یان مدیغی
 غایت بلترین بوکوب عارضه
 یاس وپشیمانی ایله حمید
 قدجیل نفیل حرمان • وبوکارد

[33a]

te'yid-i āmān-ı çāk-hūrde-i dest-i

hayret ve sengerler tarhına

hāmmāl gibi taş u toprak taşımadan

kāmētleri hām-şüde-i bār-ı nedāmet

olmağla

[fā'īlātün/fā'īlātün/fā'īlātün/fā'īlün]

hep dökülmüş tüyleri olmuş yağır bî-çāreler

yelmeden yüpürmeden kuyruqla kuşkun kalmamış

mefhūmı mā-şadağ

vaşf-ı hālleri olup ĩcād itdikleri

sengerler arqaların yağır ve her birini

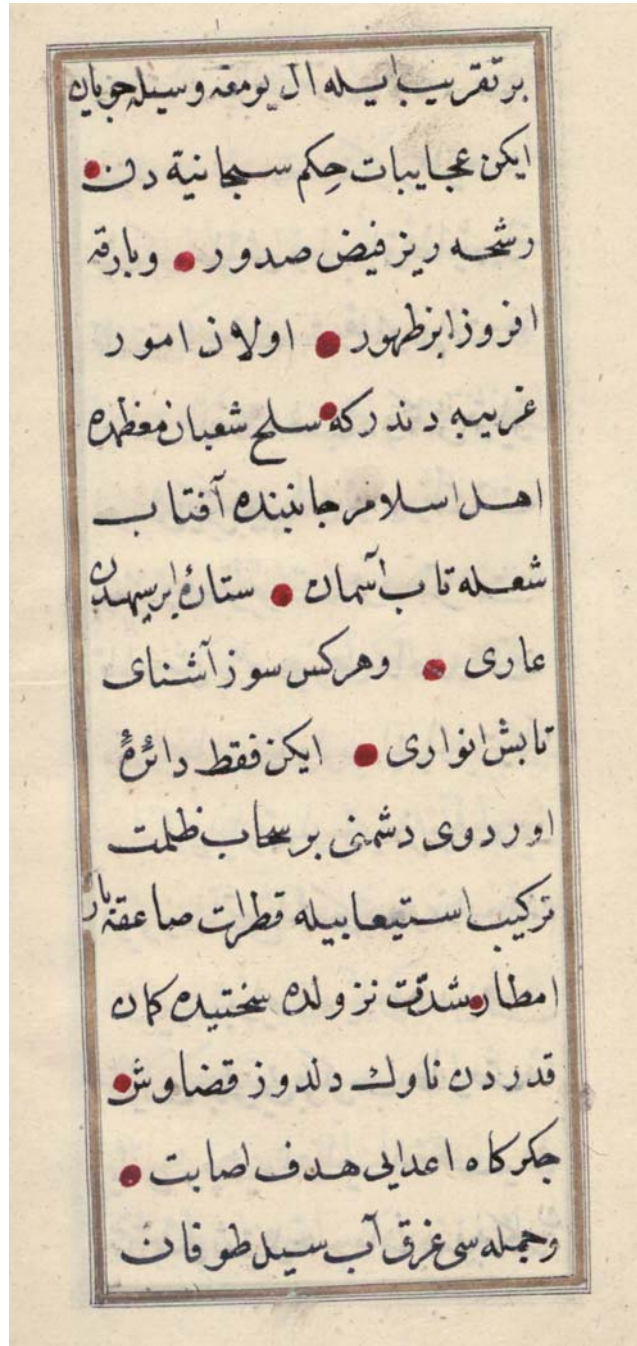
uyuz taşcı eşegine döndürmeden

ğayrı bir işe yaramadığı

ğāyet bellerin büküp ʿārıza-ı

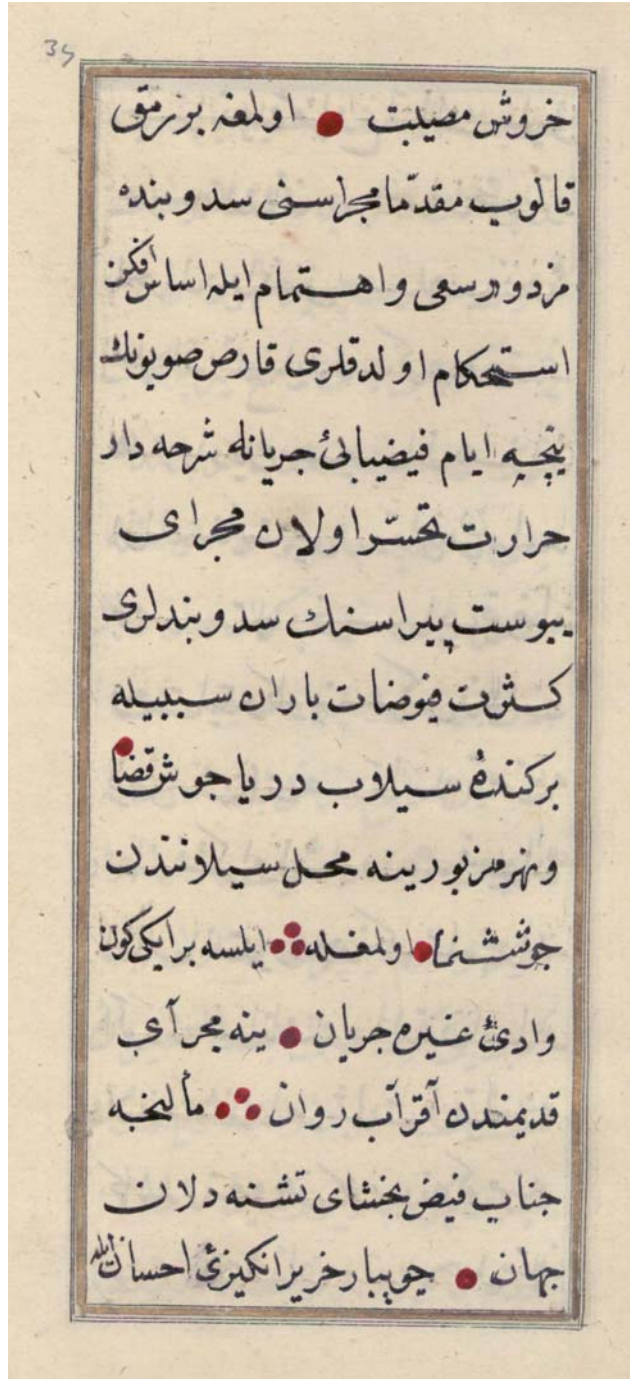
ye's u peşīmānī ile hāmīde-

kadd-i hımmıl-i şaķīl-i hırmān ve bu kārđan

[33b]

bir takrîb ile el-yumağa vesîle-cüyân
 iken ‘acâyibât-ı hikem-i sübhâniyyeden
 reşha-rîz-i feyz-i şudûr ve bâriqa-
 efrûz-ı ebr-i zuhûr olan umûr-ı
 ğarîbedendür ki selḥ-i şa‘bân-ı mu‘azzamda
 ehl-i İslâm cānibinde āftāb-ı
 şu‘le-tāb-ı āsmān sitāre-i ebr-i siyehten
 ‘ārī ve herkes sūz-āšnā-yı
 tābiş-i envārī iken faḫaṭ dā’ire-i
 ordu-yı düşmeni bir seḫāb-ı zulmet-i
 terkîb-i isti‘ābıyla ḫaṭarāt-ı şā’ika-bār-ı
 emṭār şiddet-i nüzülde saḫtîde-kemān-ı
 ḫaderden nāvek-i dil-düz-ı ḫazāveş
 cigergāh-ı a‘dāyı hedef-i isābet
 ve cümlesi ğarḫ-āb-ı seyl-i tūfān-

[34a]

hurūş-ı muşîbet olmağa bir ramak

çalup muqaddemen mecrâsını sedd ü bende

müzd-ver-i sa'y u ihtimâm ile esâs-efgen-i

istiḥkâm oldıkları Qarş Şuyu'nuñ

niçe eyyâm feyz-yâbî-i cereyâna şerḥa-dâr-ı

ḥarâret-i taḥassür olan mecrâ-yı

yübüset-pîrâsınuñ sedd ü bendleri

keşret-i füyüzât-ı bārân sebebiyle

berkende-i seyl-âb-ı deryâ-cüş-ı każâ ve

nehr-i mezbûrına maḥall-i seyelânından

cüşiş-nümâ olmağla

[fe'ilātün/fe'ilātün/fe'ilātün/fe'ilün]

eylese bir iki gün vādî-i ğayra cereyân

yine mecrâ-yı qadîminden aqar âb-ı revân

me'âlince

cenâb-ı feyz-baḥşâ-yı teşne-dilân-ı

cihân cüy-bâr-ı ḥarîr-engîzî-i iḥsân ile

خزانده مزارع آماک مسلیتی
 سرسبزوریان • وخرمنخس توده
 احوال روانفی سیلاب زده
 حرمان • ایدوب گروه سوحدینی
 هر وادید سیر سهاط هزار
 نوال عنایت بیورد قلندر لغامعدا
 بوصورتله دخی سیراب فیوضات
 رحمت ایتد کلرینه هرکس زبان
 فیض اشناهی صدق ایله زمزمه
 ساز تشکرا و لمشکر در • • • فسبحان الله
 الملك القدير • چونکه شاه چران
 آوده خسرتک بو حال بدن اساس
 لازم الاندراس ثبات و قیامنه
 کمال رتبه وهن کلوب نه کونه
 سر رشته زای و تدبیره جبل متین

[34b]

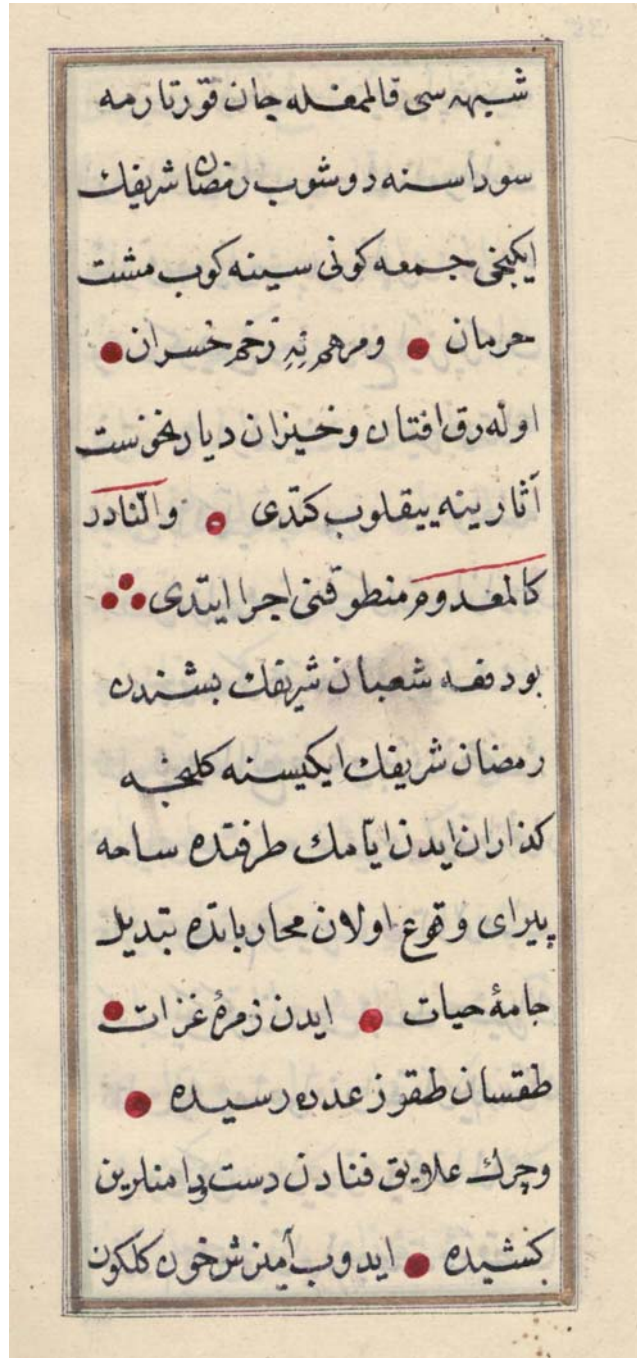
ḥazān-dīde-i mezārī-i āmāl-ı Müslimīn'i
 ser-sebz ü reyyān ve ḥırmən-i ḥas-ı tūde-i
 aḥvāl-i Revāfızı seyl-āb-zede-i
 ḥırmān idüp girde-i muvaḥḥīdini
 her vādīde sīr-i simāt-ı hezār-
 nevāl-i ‘ināyet buyurdıklarından mā-‘adā
 bu şūretle daḥı sīr-āb-ı füyūzāt-ı
 raḥmet itdiklerine herkes zebān-ı
 feyz-i āšnā-yı şadaḫ ile zemzeme-
 sāz-ı teşekkür olmışlardır *fe-sübḥānallāhü'l-*
*melikü'l-ḫadīr*³² çünkü şāh-ı çirk-
 ālūde-i ḥüsrānuñ bu ḥāletden esās
 lāzımü'l-indirās-ı şebāt u kıyāmına
 kemāl-i rütbe-i vehn gelüp ne güne
 ser-rişte-i re‘y ü tedbīre ḥabl-ı metīn-i

³² “Kudret ve mülk sahibi Allah’a şükürler olsun.”

اصابت ملاحظه سیه یا پیشدیده
 او حی الذی قالوب دائما مولناک
 خلایق صورت پذیر ظهور •
 وعسکریسی دخی و سنخ امین چرکاب
 فتور • اولد یغندن هر جهتدن
 ایشتی بالکلیه چامور • اولغنه
 متصل مناجمه خواب کران ساز ارباز
 بروجهله کوز اچد رمد یغندن
 شاه تین طالع غرغری برداز محضه
 دریای خوف و خشیت • وغوطه خوار
 قلزم وهم وحیرت • اولوب
 اگر برایکی کون دخی بسط حصیر یاق
 ثقلت ایلسه اعوان وانصار یله بتون
 ییرن کچوب زیر زمین عالمک
 هدم قارون اولد یغنده قطعا

[35a]

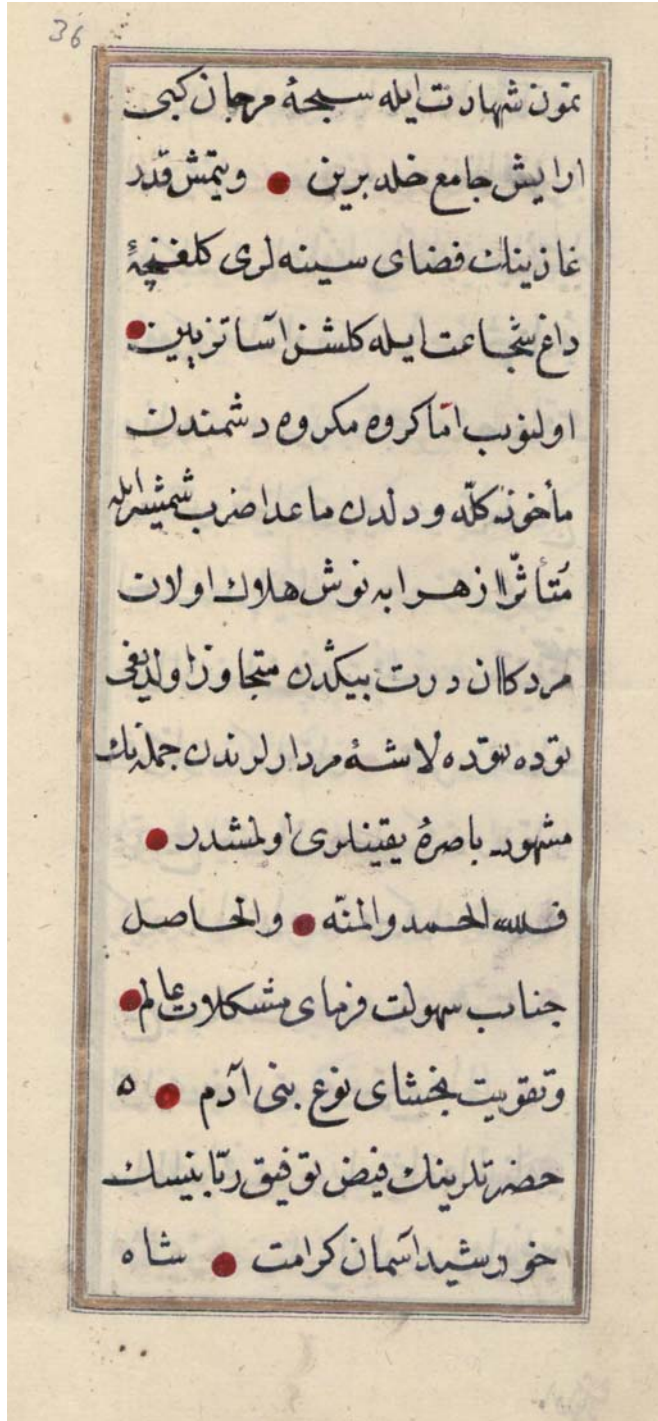
iṣābet-i mülāhazasıyla yapışdıysa
 ucı elinde ƣalup dā'imā me'mūlinūñ
 hilāf-ı şūret-pezīr-i zuhūr
 ve 'askerīsi daħı vesah-āmīz-i ƣirk-āb-ı
 fütūr oldıđından her cihetden
 işi bi'l-külliyeye ƣamur olmağla
 muttaşıl-ı müzāhame-i hā'b-ı girān-sāz-ı idbār
 bir vechle göz açdurmadığından
 şāh-ı tīre-tāli' ƣarğara-perdāz-ı muħammaşa-ı
 deryā-yı havf u haşyet ve gavṫa-hā'r-ı
 ƣulzüm-ı vehm ü hayret olup
 eger bir iki gün daħı bast-ı haşīr-pāre-i
 şıƣlet eylese a'vān u enşāriyla bütün
 yire geƣüp zīr-i zemīn-i 'ālemde
 hem-dem-i Ƙārūn olacađında ƣaṫ'ā

[35b]

şübhesi qalmamağla cān qurtarma
 sevdāsına düşüp ramazān-ı şerīfūñ
 ikinci cum‘a günü sīne-kūb-ı muşt-ı
 ھirmān ve merhem-nih-i zaħm-ı ھüsrān
 olarak üftān u ھizān diyār-ı nuħūset-i
 āsarına yıqılup gitdi *ve’n-nādiri*
*ke’l-ma‘dūm*³³ manṭūqını icrā itdi
 bu def‘a şa‘bān-ı şerīfūñ beşinde
 ramazān-ı şerīfūñ ikisine gelince
 güzārān iden eyyāmuñ tarafında sāha-
 pīrā-yı vuḡū‘ olan muḡārabātında tebdīl-i
 cāme-i ḡayāt iden zümre-i güzāt
 ṭoḡsan ṭoḡuz ‘adede resīde
 ve çirk-i ‘alāyık-ı fenādan dest ü dāmenlerin
 keşīde idüp āmīziş-i ھün-ı gül-gün-

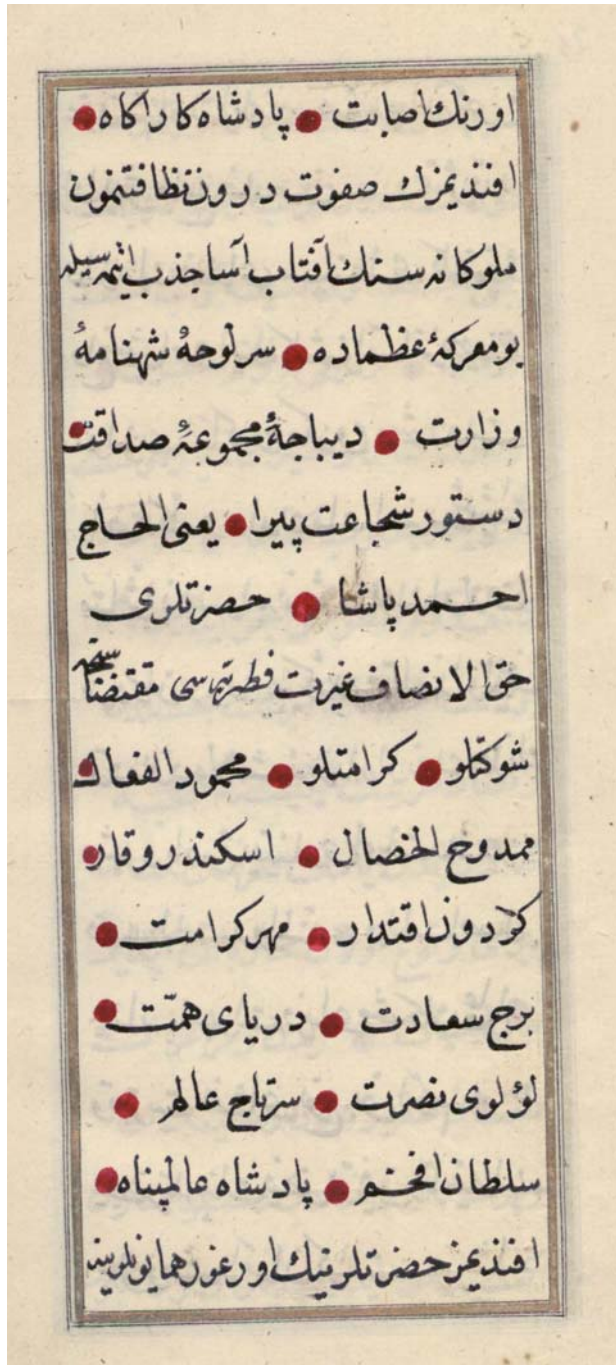
³³ “Bulunmaz ve nadir olanı icra etti.”

[36a]

nümün-ı şehâdet ile sübha-ı mercân gibi
 arâyiş-i câmi‘-i huld-ı berîn ve yetmiş kadar
 gâzînüñ fezâ-yı sîneleri gül-gonca-ı
 dâğ-ı şecâ‘at ile gülşenâsâ tezyîn
 olunup ammâ gürüh-ı mekrüh-ı düşmenden
 me‘hûz-ı gülle ve dilden mâ-‘adâ darb-ı şemşîr ile
 müte‘essiren zehr-âbe-i nûş-ı helâk olan
 mürdegân dört biñden mütecâviz oldığı
 tûde tûde lâşe-i murdârlarından cümleñüñ
 meşhûd-ı bâşıra-ı yaqînleri olmuştır
 fe-lillâhü'l-ḥamdu ve'l-minne³⁴ ve'l-hâşıl
 cenâb-ı sühûlet-fermâ-yı müşkilât-ı ‘âlem
 ve taqviyet-baḥşâ-yı nev‘-i benî âdem
 ḥazretlerinüñ feyz-i tevfiḳ-i Rabbânisüñ
 ḥurşîd-i âsmân-ı kerâmet şâh-ı

³⁴ “Öyleyse hamd ve minnet Allah içindir.”

[36b]

evreng-i işābet pād-şāh-ı kār-āgāh

efendimizüñ şafvet-i derün-ı nezāfet-nümün-ı

mülükānesinüñ āftābāsā cezb itmesiyle

bu ma'roke-i 'uzmāda ser-levḥa-i şeh-nāme-i

vezāret dibāce-i mecmū'a-ı şadākat

düstür-ı şecā'at-pīrā ya'nī el-Ḥācc

Aḥmed Paşa ḥazretleri

ḥaḳḳü'l-inşāf-ı gayret-i fıtrıyyesi muḳtezāsınca

şevketlü kerāmetlü Maḥmūdu'l-fi'āl

memdūḥu'l-ḥışāl İskender-vaḳār

gerdün-iḳtidār mihr-i kerāmet

burc-ı sa'ādet deryā-yı himmet

lü'lü-yi nuşret ser-tāc-ı 'ālem

sulṭān-ı efḥam pād-şāh-ı 'ālem-penāh

efendimiz ḥazretlerinüñ āver-ğavr-ı hümāyūnlarına

••• اول پادشاه عصع جهانگم ایلز
 بیک جان ایله یولند بتون جاننی فدا
 دیونفتدینت روح روانی زیب ره
 ایشان ••• وجان وباش ایله
 صرف سرمایه اقتدار ••• ایدوب
 کرک قلیل و کرک کثیر بو قدر
 عربده ده اسلوب غالبیت اوزره
 کریبان اعدایه پنجه درازی
 ••• مخاصمت ••• وزحم کشانی مقاومت
 ایله ناموس سلطنت بد قیام محمودیه
 عوارض حللدن آسوده ••• وعرض
 دولت کسسته پیوند نادریه
 سیسانه فضلوئی کیبی بزمرده و فرسوش
 ایتمکله سرخیل دلاورانک
 ••• ممتازی ••• ومیدان شجاعتک شهباز

[37a]

[mef'ülü/fā'ilātü/mefā'ilü/fā'ilün]

ol pād-şāh-ı 'aşra cihānda kim eylemez

biñ cān ile yolında bütün cānını fedā

diyü naqdīne-i rūḥ-ı revānını zīb-i reh-i

īşār ve cān u baş ile

şarf-ı ser-māye-i iktidār idüp

gerek ḳalīl ve gerek keşīr bu ḳadar

'arbedede üslüb-ı ḡālibiyyet üzre

girībān-ı a'dāya pençe-dırāzī-i

muḥāşamet ve zaḥm-güşā'ī-i muḳāvemet

ile nāmūs-ı salṭanat ebed-i ḳiyām-ı Maḥmūdiyye'yi

'avārız-ı ḫalelden āsūde ve 'ırz-ı

devlet-güsiste peyvend-i Nādiriyyeyi

sīsāne fuḫalātı gibi pejmürde vü fersūde

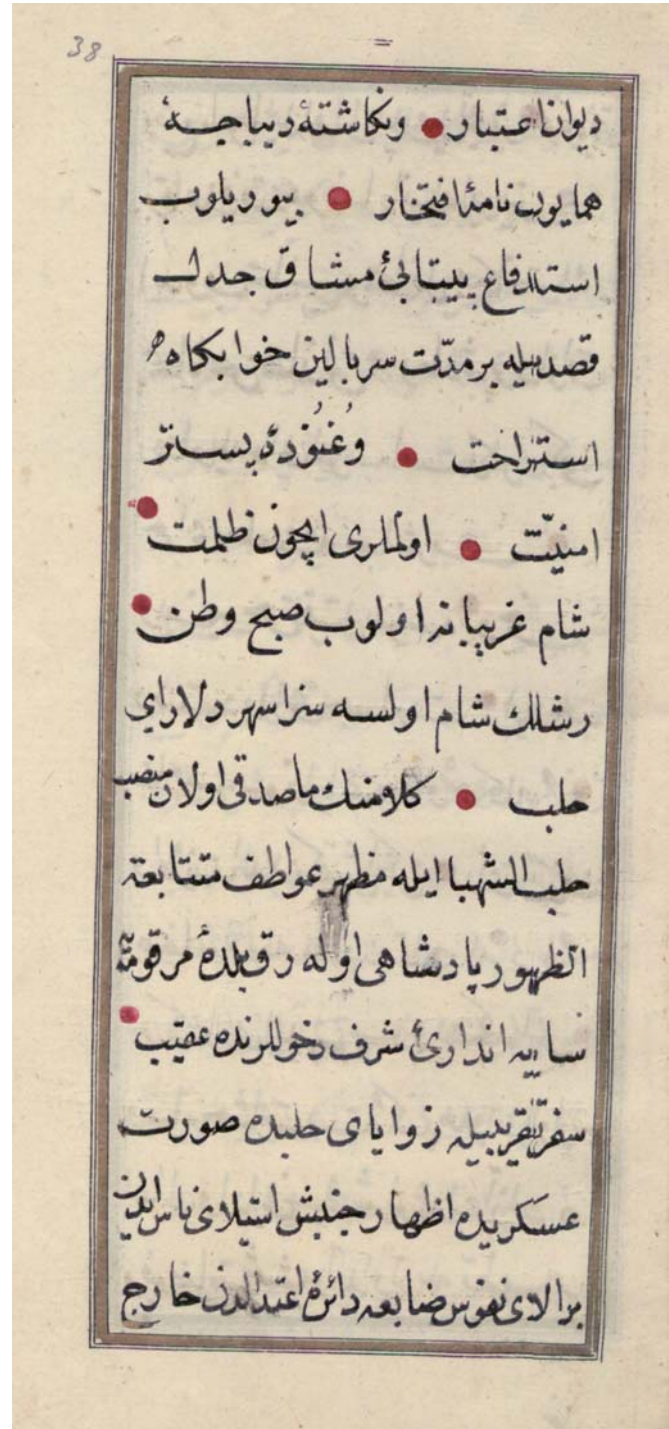
itmekle ser-ḫayl-i dilāverānuñ

mümtāzı ve meydān-ı şecā'atuñ şeh-bāzı

اولدیی شکل پستندان روزگارک
 ثبوت یافته پیشگاه اعتبار لری
 اولغله پوششگاه خلع زیبای
 عواطف شهنشاهی طرفدن لباس
 جامه زر و زعفران ایله قامت
 و آلی اسحقاقلری زینتمای امتیاز
 وزیر سایه معیتلرنک وایردار
 شهرت کارگذاری اولان وزوای
 عظام • و میر میران کرام • و سایر
 ضابطان دخی اکسای زیبای
 اکرام ایله بین الانام ممتاز •
 اولوب سرعسکر مشاواریه حضرتلرنک
 هر حالده اطوار جهان پسندلری •
 خامة عباسی عمامه تحسین
 ملوکانه ایله نوشته سر لوحه

[37b]

olduğu müşkil-pesendân-ı rûzgâruñ
 sübüt-yäfte-i pîşgâh-ı i'tibârları
 olmağla pûşîşgâh-ı hîla^c-ı zîbâ-yı
 'avâtîf-ı şehen-şâhî tarafından ilbâs-ı
 câme-i zer-dûz-ı i'zâz ile kâmet-i
 vâlâ-yı istihkâkları zînet-nümâ-yı imtiyâz-ı
 vezîr sâye-i ma'iyetlerinde vâyedâr-ı
 şöhret-kâr-ı güzârî olan vüzerâ-yı
 'îzâm ve mîr-i mîrân-ı kirâm ve sâ'ir
 zâbiṭân daḥı iksâ-yı zîbâ kabâ-yı
 ikrâm ile beyne'l-enâm mümtâz
 olup ser-^casker-i müşârün-ileyh ḥazretlerinüñ
 her hâlde eṭvâr-ı cihân-pesendleri
 ḥâme-i 'Abbâsî 'imâme-i taḥsîn-i
 mülükâne ile nüvişte-i ser-levḥa-i

[38a]

dīvān-ı i'tibār ve nigāşte-i dībāce-i

hümāyūn-nāme-i iftiḥār buyrılup

istidfā'-i bī-tābī-i meşākḳ-ı cedel

çaşdıyla bir müddet ser-bālīn-i ḥā'bgāh-ı

istirāḥat ve ğunūde-i pister-i

emniyyet olmaları için

[fe'ılātün/fe'ılātün/fe'ılātün/fe'ilün]

zulmet-i şām-ı ğarībāne olup şubḥ-ı vaṭan

reşk-i şām olsa sezā şehri-i dil-ārā-yı Ḥaleb

kelāmınıñ mā-şadağı olan manşıb-ı

Ḥalebü'ş-şehbā ile maẓhar-ı 'avāṭıf-ı mütetābi'atü'z-

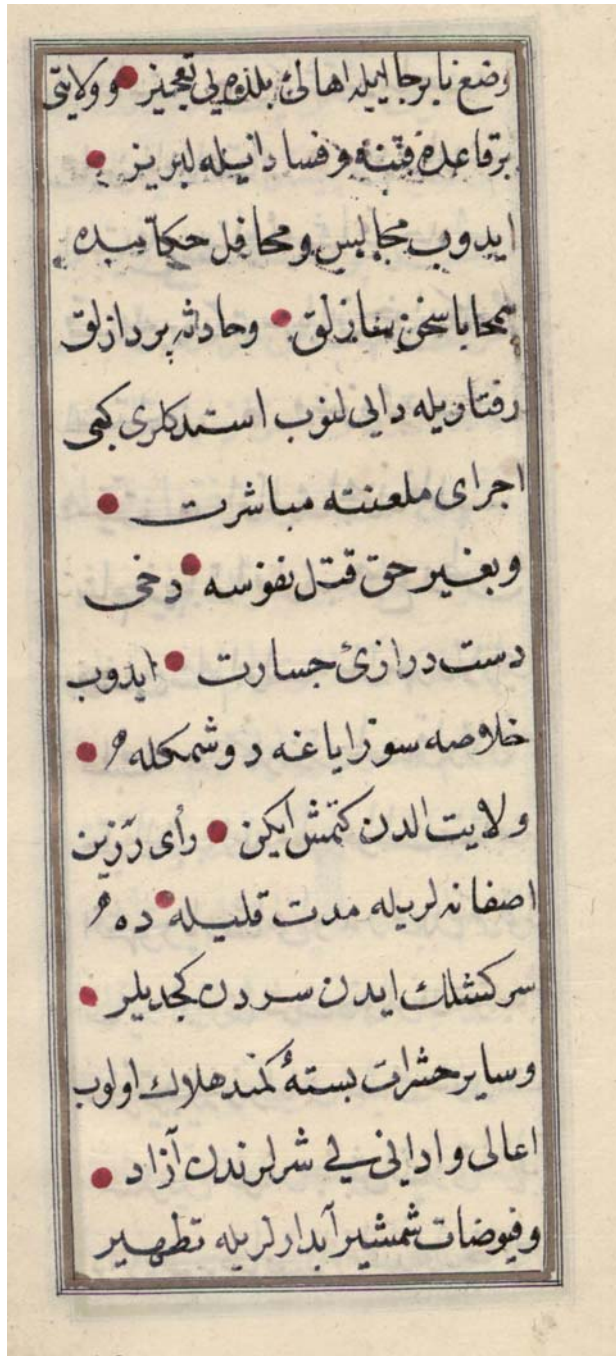
zuhūr-ı pād-şāhī olarak belde-i merḳūmeye

sāye-endāzī-i şeref-i duḥūllerinde 'aḳīb-i

sefer-i taḳrībile zevāyā-yı Ḥaleb'de şūret-i

'askerīde izḥār-ı cünbiş-i istilā-yı nās iden

bir ālāy nüfūs-ı zāyi'a dā'ire-i i'tidālden ḥāric

[38b]

vaż'-ı nā-ber-cā ile ahāli-i belde-yi ta'cīz ve vilāyeti

ber-ķā'ide fitne vü fesād ile leb-rīz

idüp mecālis u maḥāfil-i hükkāmda

bī-muḥābā sūḥan-sāzlık ve ḥādīse-perdāzlık

reftāriyla dayılanup istedikleri gibi

icrā-yı mel'anete mübāşeret

ve bi-ğayr-ı ḥaḫḫın ḳatlı-nüfūsa daḫı

dest-i dırāzī-i cesāret idüp

ḫulāşa söz ayağa düşmekle

vilāyet elden gitmiş iken re'y-i rezīn-i

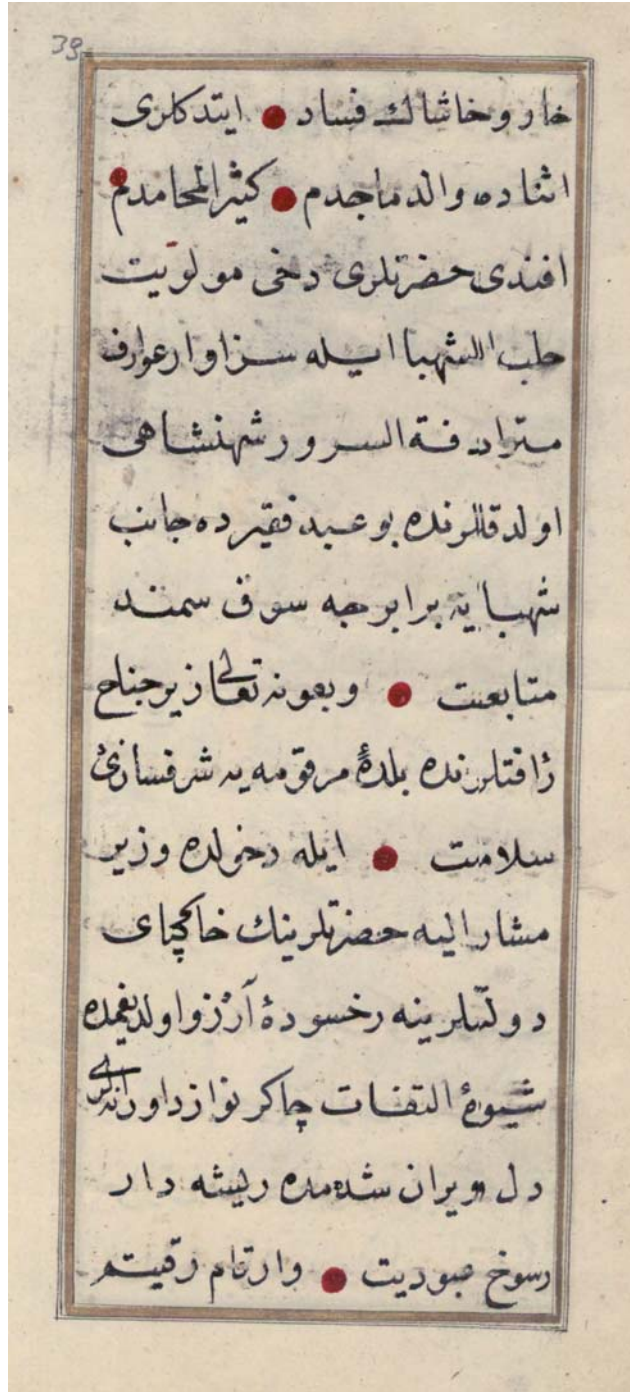
āşafāneleriyle müddet-i ḳalīlede

ser-keşlik iden serdengeçdiler

ve sāyir ḫaşerāt-beste-i kemend-i helāk olup

e'ālī vü edānīyi şerrlerinden āzād

ve füyūzāt-ı şemşīr-i āb-dārlarıyla taḫḫīr-i

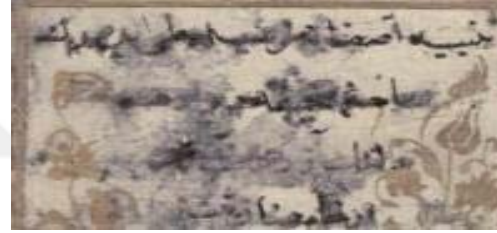
[39a]

ḥār u ḥāṣāk-ı fesād itdikleri
eṣnāda vālid-i mācidim keṣīrū'l-maḥāmidim
efendi ḥāzretleri daḥı mevleviyyet-i
Ḥalebü'ş-ṣehbā ile sezāvār-ı 'avārif-i
müterādifetü's-sürūr-ı ṣehen-ṣāhī
oldıklarında bu 'abd-ı faḳīr de cānib-i
Ṣehbā'ya ber-ā-berce sevk-ı semend-i
mütāba'at ve bi-'avnihī Te'ālā zīr-i cenāh-ı
re'fetlerinde belde-i merḳūmeye şeref-sāzī-i
selāmet ile duḥūlda vezīr-i
müṣārün-ileyh ḥāzretlerinüñ ḥāk-i pāy-ı
devletlerine ruḥ-sūde-i ārzū oldığında
ṣīve-i iltifāt-ı çāker-nevāz-ı dāverāneleri
dil-i vīrān-şodemde rişedār-ı
rūsūḥ-ı 'ubūdiyyet ve erḳām-ı rıḳıyyet

[40a]

tenbîh-i āşāfāne... .. iderek

ve tahrîr olındı

temme

[mefā'ilün/fe'ilātün/mefā'ilün/fe'ilün]

Çuşūra bakma ... zāt-ı nükte-ver **Haşmet**³⁵

Ki bu şahāyif-i 'özrüm nigāh-ı luṭfa eḫaḫ

Olinca vaḫ'a-nüvīsın cidāl-i vehminden

Yedümde ḫāme-i vaşfuñ zebānı oldı dü şaḫ

³⁵ Harfler tam anlaşılmadığından dolayı noktalı yerler okunamamıştır.

DİZİN
(ÖZEL ADLAR, YER ADLARI, ESER ADLARI)

A

Abbâs Ebulhayr Efendi, 3
Abbâs-zâde Haşmet, 3, 4, 6, 7, 8, 68, 71, 89
Abdulcelil-zâde, 49, 53
Abdullah, 48, 53
Abdurrahman Paşa, 53, 55
Abdurrahman Paşa-zâde, 53
A'câm, 102, 105, 108, 118, 119, 139
Acem, 36, 86, 116,
Adana, 24, 26
Ağaçköprü, 20, 29, 54, 56, 132
Ahilkelek, 31, 54
Ahîsha, 54
Ahmed Han, 53, 54
Ahmed Han Tabyası, 54
Ahmed Paşa, 1, 2, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 45, 47, 48, 53, 55, 56, 58, 59, 61, 64, 68, 71, 84, 85, 86, 150,
Ahmed Paşa Antlaşması, 47
Akyaka, 32
Alaca Dağı, 32
Alanya, 26
Alanyalı Cafer Ağa, 24
Ali Ağa, 53
Ali Efendi, 19, 24, 53, 55, 56, 125
Ali Paşa, 47
Amasya, 26, 54
Ana Kapı, 31
Anadolu, 24, 26, 30, 49
Ani, 17, 30, 33, 114
Ankara, 50, 52, 65, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75

Arap, 3
Arapça, 3, 7, 10, 14, 34, 35, 42, 66, 67, 73
Aras, 29, 47
Aras Nehri, 29, 47
Ardahan, 54, 60
Ardahan Kalesi, 54, 60
Ardelan, 47
Ardelanî Ahmed Han, 53
Aristo, 24, 107
Arpaçay, 32, 53
Arpaçayı, 12, 29, 32, 48, 53, 54, 55, 59
Arz-ı Rûm, 30, 97, 126, 127
Âstâne, 29, 54, 55, 126, 128
Âstâne-i Sa'âdet, 29, 54, 126,
Avşar, 48
Avşarlılar Hânedanı, 27
Avusturya, 28
Aydın, 24, 71, 72
Azad Karyesi, 29, 99, 100
Azerbaycan, 47, 54

B

Bafra Ovası, 31
Bağdad, 53, 54
Bağdadlı Rûhî, 4
Bağdat, 24, 25, 26, 47, 48, 49, 61
Bağdat Valisi Ahmed Paşa, 26, 47, 49, 61
Basra, 25, 26
Başbakanlık Arşivleri, 5, 23
Başgedikler, 32
Bebe, 53, 55
Bebe-zâde Muhammed Beg, 53
Behram Paşa, 31
Belğ, 4

Bergosî Mehmed Ağa, 53, 55
Binbaşı Hacı Musa Ağa, 53
Bizans, 30
Bizanslılar, 30
Bursa, 3, 4, 5
Bursavî
Burusevî
Büyük Yahni Tepesi, 33

C

Camus Hasan Ağa, 19, 24, 25, 53, 55, 56, 125,
Caferilik, 49, 62
Cevher Paşa, 53
Ceyhun, 13, 29, 94,
Cihânâbâd, 54
Cumhuriyet Köyü, 31

Ç

Çakmak Karyesi, 29, 54, 55, 100
Çeteci Abdullah Paşa, 53
Çıldır, 26, 54
Çivilikaya, 14, 15, 30, 54, 56, 60, 97
Çolak Salih, 53

D

Dağıstan, 47
Dede Mehmed Ağa, 53
Defterdâr Âtîf, 4
Defterdâr Kesriyeli Ahmed Efendi, 25, 53, 56
Dere, 30
Devlet-i 'Aliyye, 85,
Divan, 7, 70, 72
Divân, 52, 70, 73

Dîvân, 5, 50
 Dîvân-ı Hümâyûn, 50, 52,
 Diyarbakır, 24, 26
 Doğu Anadolu, 30, 49
 Dulkadiye, 55

E

El-Hâc Ahmed Paşa, 7, 28, 84,
 91, 150
 Enverî, 4
 Erbil, 48
 Ermenistan, 29
 Erzincan, 54
 Erzurum, 13, 14, 19, 26, 27,
 28, 30, 31, 52, 54, 55, 59, 61,
 62, 70, 72
 Esad Efendi Kitaplığı, 50
 Evlâd-ı Fâtihân, 21, 141
 Evliya Çelebi, 29

F

Fahrettin Kırzioğlu, 27, 50, 51
 Farsça, 7, 13, 34, 35, 38, 52,
 66, 67, 71
 Felâtûn, 87
 Feth Ali Han, 17, 25, 26, 49,
 53, 56, 115,
 Fethî, 4
 Fitnat Hanım, 4
 Firuz Akay, 31
 Foça, 24

G

Gence, 11, 25, 28, 48, 53, 54,
 56
 Gence Han, 11, 25, 28, 53, 56,
 87
 Gence Kalesi, 48
 Geyik Beg, 53
 Gilân, 54
 Gözcü Kulesi, 55

Gümrü, 29
 Güney Azerbaycan, 47
 Güney Kafkasya, 48
 Gürcistan, 55

H

Hacı Ahmed Paşa, 4, 5, 7, 8,
 10, 11, 12, 15, 17, 18, 22, 23,
 24, 28, 34, 45, 47, 49, 52, 53,
 56, 57, 58, 60, 64, 68, 84, 91,
 150
 Hacı Ebubekir Efendi, 53
 Hacı İbrahim Ağa, 53
 Hacı Kağızmanî Şeyh Ömer
 Efendi, 54
 Hacı Mahmud Efendi, 54
 Hacı Musa, 54
 Halebü'ş-şehbâ, 30, 54, 55,
 56, 153, 155
 Halep, 4, 5, 7, 9, 11, 23, 24,
 30, 38, 54, 55, 56, 57, 58, 64,
 68, 69, 153, 155
 Halil Efendi-zâde Mehmed
 Said Efendi, 3
 Hamavî-zâde Ahmed Paşa, 11,
 26, 53, 54, 56, 58, 85,
 Hamedan, 47
 Hâmid Efendi, 4
 Hamirci Ahmed Ağa, 54
 Hamis Paşa, 16, 17, 26, 27,
 32, 53, 56, 60, 111
 Hammer, 31
 Han, 17, 21, 25, 26, 28, 47,
 48, 53, 56, 61, 82, 83, 87, 115,
 118
 Hasan Efendi
 Hasan Paşa, 27, 54, 63
 Haşmet, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8,
 14, 23, 38, 50, 56, 57, 58, 59,
 60, 61, 62, 63, 64, 66, 68, 69,
 70, 71, 72, 73, 89, 157
Haşmet Külliyyatı, 6

Hatice Turhan Valide Sultan
 Türbesi, 28
 Hekimbaşı-zâde Ali Paşa, 53
 Hekimoğlu Ali Paşa, 47
 Hıms, 31
 Hîbetullâh Sultan, 5
 Hille, 49
 Hindistan, 49, 54, 58
 Hristiyan, 44
 Humbaracı Ahmed Ağa, 53,
 54, 55
 Humbaracıbaşı Ahmed Ağa,
 55
 Hûşenk, 24, 86
 Huzistan, 47
 Hüseyin Efendi, 54

I

I. Mahmûd, 8, 10, 25, 28, 45,
 47, 48
 II. Tahmasb, 27, 48
 III. Abbas, 27, 48
 III. Ahmed, 47
 III. Murad, 31
 Irak, 48, 49
 IV. Mehmed, 28

İ

İbn Hacer-zâde Osman Sâf, 50
 İçel, 24, 26, 53
 İçkal, 32
 İmam-zâde Sa'îd, 5
İntisâbül-Mülûk, 6
 İran, 1, 2, 3, 4, 6, 10, 11, 12,
 13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 22,
 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32,
 34, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 54,
 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63,
 68, 72, 74, 77, 84, 85, 87, 122
 İsfahan, 11, 54, 55
 İskender, 24, 82, 140, 150

İslâm, 42, 44, 46, 47, 70, 71,
73, 88, 90, 92, 93, 95, 96, 97,
98, 99, 100, 104, 106, 107,
112, 113, 115, 117, 118, 120,
124, 128, 129, 131, 133, 134,
136, 137, 138, 141, 144
İsmail Hakkı Aksoyak, 6
İsmail Hakkı Bursavî, 6, 68
İstanbul, 3, 11, 19, 25, 28, 29,
43, 47, 48, 49, 51, 54, 55, 61,
62, 70, 71, 72, 73, 74, 75
İstanbul Antlaşması, 49
İstinye, 3, 4
İzmir, 3, 4, 50, 51
İzmir Milli Kütüphanesi, 50
İzzet Ali Paşa, 4

K

Kafkasya, 49, 72
Kaf-zâde Fâ'izî, 4
Kağızman, 29, 31
Kahramân, 24, 80, 82, 83, 92,
101, 112, 131, 133, 135
Kale Varoşu, 20, 30, 34, 54,
55, 131, 132
Kaleiçi Mahallesi, 30
Kamahî İbrahim Paşa, 54
Kamahî Mustafa Paşa, 54
Kâmahlı İbrahim Paşa, 27
Kara Hasan Ağa, 54
Kara Mehmed Ağa, 55
Kara Muhammed Ağa, 54
Karaçayır, 55, 59
Karadeniz, 31
Karağul Tepesi, 17, 30, 55, 56,
115
Karahisar, 26
Karakaş, 32
Karaman, 55, 72
Kars, 1, 2, 4, 6, 8, 9, 11, 12,
14, 15, 17, 18, 20, 22, 23, 24,
25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32,
33, 35, 45, 46, 47, 48, 49, 50,

51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 59,
60, 61, 63, 64, 68, 69, 70, 71,
72, 77, 86, 88, 90, 97, 99, 100,
116, 128, 140, 145
Kars Çayı, 30, 31, 54, 55
Kars Kalesi, 11, 15, 20, 29,
31, 32, 33, 46, 50, 54, 55, 59,
72
Kars Muhasarası, 1, 2, 4, 6, 8,
23, 24, 25, 27, 28, 31, 49, 50,
52, 58, 68, 69,
Kars Suyu, 15, 22, 29, 31, 54,
63, 99, 145
Kârûn, 22, 24, 63, 147
Kasr-ı Şirin Antlaşması, 49
Kayabaşı, 55
Kayseriyye, 55
Kazıkçı Hüseyin Paşa, 16, 26,
49, 53, 56, 107
Kâzımkarabekirpaşa, 29
Kemssur, 31
Kem-suver, 15, 17, 30, 31, 54,
103, 114,
Kerkük, 48, 49, 54, 55
Kesriye, 18, 19, 25, 53, 54, 55,
56, 61, 62, 122
Kesriyeli Ahmed Efendi, 19,
53, 54, 55, 56, 61, 62
Kırkbulan, 55, 59
Kızılçakçak, 32
Kızılırmak, 16, 31, 106
Kırmanşah, 47
Koca Hasan Paşa, 18, 27, 53,
56, 63, 120
Koca İbrahim Paşa, 18, 27, 53,
56, 63, 120
Koca Râgıb Paşa, 3, 4, 5
Komasor, 31, 55
Komasor Karyesi, 55
Köprülü-zâde Abdullah Paşa,
48, 53
Kur'ân-ı Kerîm, 64, 72
Kurican, 47
Kuzey Azerbaycan, 47

Küçük Yahni Tepesi, 33
Künbed Karyesi, 31, 54, 55,
97, 132
Künbed Kazası, 54
Künbed/Künbet, 14, 15, 20,
30, 31, 55, 60, 97, 132
Kürdistan, 55
Kütahya, 26

L

Lala Mustafa Paşa, 31, 32
Lazkiyye, 32, 54, 55, 56, 111
Lek Abdullah Ağa, 54
Lezgi Abdullah Beg, 54
Luristan, 47

M

Mahmûd, 8, 10, 11, 18, 22, 25,
27, 28, 34, 45, 47, 48, 49, 52,
53, 54, 56, 82, 85, 150
Mahmudiyye, 151
Maktul-zâde Ali Paşa, 26
Maraş, 25, 26
Mehammed Han, 28, 83
Mehmed, 3, 28, 70, 72
Mehmet Arslan, 4, 6
Mehmet Yaşar Ertaş, 50
Mekke-i Mükerrreme, 54
Mısır, 24
Milli Kütüphane, 6, 7, 50, 52,
65, 68, 71
Mîr Veys, 11, 27, 28, 85
Mîrzâ Safî, 10, 11, 26, 27, 28,
49, 53, 54, 56, 58, 61, 85
Mugan, 55, 61
Murad Reis Türbesi, 3
Murtaza Paşa, 16, 17, 19, 24,
26, 27, 32, 53, 54, 55, 56, 60,
111, 125
Mustafa Bey, 53
Mustafa Han, 17, 27, 53, 54,
56, 61

Musul, 26, 49, 54, 55
Münif, 4

N

Nâbî, 4
Nâ'îli, 4
Nâdir Şah, 2, 3, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 34, 45, 47, 48, 49, 51, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 69, 72, 73, 77, 84, 86, 87, 90, 95, 97, 103, 105, 109, 115, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 128, 129
Nazif Mustafa Efendi, 49
Nedîm, 4
Nefî, 4
Nerîmân, 24, 80
Neslihan Koç Keskin, 1, 6
Nevres, 4
Neyli, 4
Nüzhet, 4

O

Ocaklı, 32
Ordu-yı Hümâyûn, 17, 18, 25, 33, 52, 56, 111, 113, 119, 121, 122, 123, 128, 129, 131
Ortadoğu, 30
Osman Beg, 54
Osman Paşa, 48
Osman Sâf, 2, 25, 27, 28, 31, 51, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 69, 72
Osmanlı, 1, 2, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 43, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 66, 68, 71, 72, 73, 74, 75, 77
Osmanlı Devleti, 1, 6, 10, 11, 18, 24, 25, 27, 28, 30, 33, 49, 58, 68, 73, 75

Osmanlılar, 21, 30

Ö

Ömer Paşa-zâde Karslı Yusuf Paşa, 54

P

Paris, 50, 51
Peyrevlik Vadisi, 32, 55, 56, 135

R

Rakka, 24, 26
Râşid, 4
Reisülküttâb Avnî, 4
Reşid, 4
Revâfizîyye, 10, 22, 58, 85, 146
Revan, 47, 50, 54, 55, 59, 62, 63
Revân
Revan Kitaplığı, 50
Risâle, 2, 27, 28, 50, 51, 57, 60, 69, 77
Risâletü't-Târîh-i Nâdir Şâh, 2, 50, 51, 57, 69, 72
Rodos, 3, 4, 24, 27
Rûm, 30, 54
Rumeli, 55
Rusya, 28
Rüstem, 11, 24, 25, 28, 53, 56, 87, 102, 107
Rüstem Han, 11, 25, 28, 53, 56, 87

S

Sâbit, 4
Sa'dî, 4
Sâ'ib, 4
Sa'id Paşa, 4

Safevi, 10, 11, 27, 28, 48, 49, 58, 85

Safevi Hanedanlığı, 28, 48, 49

Safeviyye, 10, 85

Sahn-ı Seman Medreseleri, 3

Salih Beg, 54

Sâlik, 4

Sâm Mirzâ, 27

Sâmî, 4, 72

Sâmîrî, 24, 81

Samsun, 27

Sarı Abdurrahman Paşa, 53, 55

Sayda, 24

Selanik, 27

Selçuklu, 30

Selçuklular, 30

Senedü's-Şu'arâ, 5

Ser-samsun Camus Hasan Ağa, 54

Ser-turnayî Camus Hasan Ağa, 53, 55, 56

Seyahatname, 29,

Seyyid Ali Efendi, 54

Seyyid Mustafa, 53

Seyyid Vehbî, 4

Sırrî Efendi, 2, 23, 25, 29, 50, 51, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 69, 71

Sicill-i Osmânî, 26

Sivas, 25, 26, 31, 70

Soğanlı Dağı, 54

Subatan Köyü, 32

Subatan-Anı, 32

Sultan Ahmed Han, 53

Sultan I. Mahmud, 54

Sultan I. Mahmûd, 10, 18, 22, 28, 34, 49, 52, 53, 56

Sultan Mehmed Han, 28

Sultan Melik İzzeddin, 31

Sultan Murad Han, 53

Sultan Mustafa Han, 28

Sultan Selim Han, 53

Sultan Süleyman Han, 53

Sultan-ı Dârâ, 24, 82
 Suriye, 30, 32
 Susan-zâde Abdullah Paşa, 54
 Suyabatan, 12, 32, 55, 56, 59,
 90
 Südlüce, 54
 Süleyman İzzî, 50
 Süleymaniye Kütüphanesi, 50
 Sünbül-zâde Vehbî, 4

Ş

Şah Hüseyin, 53, 54
 Şah Mahmûd, 10, 11, 27, 28,
 53, 56, 85
 Şahnalı Boğazı, 55, 60
 Şâhzâde Tahmasb, 53
 Şam, 23, 26, 38, 153
 Şamhal Ahmed Han, 54
 Şebinkarahisar, 27
 Şehrizor, 26, 55
 Şehzâde Safî, 27, 53, 56
 Şerh-i Usûlü'l-Aşere, 6, 68
 Şerîf Molla, 4
 Şevket, 4, 71
 Şeyh Ömer Efendi
 Şeytan Çarşısı, 32, 55, 56, 121
 Şeytan Pazarı, 32
 Şiraz, 11, 32, 55, 56, 85, 86
 Şirvan, 47, 55,
 Şüregel/ Şüregil, 12, 32, 55,
 59, 90

T

Tâlib-i Burusevî, 4
 Târih-i İzzî, 30, 50
 Tarih-i Muhasara-i Kars Der
 Zaman-ı Ahmed Paşa, 1, 2, 6,
 7, 8, 9, 24, 29, 35, 42, 45, 47,
 50, 51, 56, 57, 65, 68, 69, 77
 Taşköprü, 32
 Taşlı Dere, 55
 Tebriz, 28, 47, 54, 55, 59
 Tekeli Muhammed, 54
 Tiflis, 47
 Timur, 20, 31, 32, 53, 54, 55,
 58
 Timur Han, 53
 Timur Paşa Kulesi, 32, 54, 55
 Timur Paşa Tâbyası, 20, 32,
 55, 134
 Timuroğulları, 49
 Topal Osman Paşa, 48
 Topkapı Kütüphanesi, 50
 Tortum, 30
 Turan, 55
 Turhal, 27
 Turhala, 27
 Türk, 1, 7, 27, 30, 42, 48, 49,
 59, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75
 Türkçe, 34, 35, 43, 66, 71, 73,
 74
 Türkistan, 55
 Türkiye, 29, 30, 31, 73

U

Unsûrî, 4
 Urmiye, 47

V

Van, 26
 Vanî Hasan Efendi, 54
 Vehbî, 4
 Veli Paşa, 13, 28, 53, 54, 56,
 59, 92
 Vilâdet-nâme, 5, 70
 Viran Kale, 55, 60

Y

Yahni Dağı, 33
 Yahniler Tepesi, 12, 33, 55,
 56, 91
 Yakub Ağa, 54
 Yeğen Paşa, 53
 Yenicami, 28
 Yerlikaya, 33, 55, 56, 98
 Yolaçan, 30, 31

Z

Zarşat, 32
 Zaruşad, 32
 Zülfikâr, 33, 108

ÖZ GEÇMİŞ**Kişisel Bilgiler**

Soyadı, adı : AYDEMİR, Emrah
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 02-04-1988, Karaçoban
e-mail : emrhaydemir@gmail.com

Eğitim

Derece tarihi	Eğitim Birimi	Mezuniyet
Lisans	Gazi Üniversitesi	16-06-2014
Lise	Karaçoban Lisesi	15-06-2007

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

Aydemir, E. (2017, 17-19 Mayıs). 18. Yüzyıl Şairi Haşmet'in Yeni Bir Eseri "Tarih-i Muhasara-yı Kars Der Zaman-ı Ahmed". Ordu Üniversitesi I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi, Ordu.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

